

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2023 10

VÁRAD

2023/10.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2023. október • XXII. évfolyam 10. (223.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: *varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com*

Internet: *www.varad.ro; www.bibliobihor.ro*

Szerkesztőség:

Dénes László (felelős szerkesztő)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

KÁNYÁDI SÁNDOR <i>Naplótöredék</i>	3	BERTHA ZOLTÁN <i>A „mi hazánk – Erdély” (Kós Károly transzilvánizmusáról)</i>	64
<i>1956 Budapest</i>	4	<i>Természetművészet – Visszatérés az élet teremtő forrásához</i>	71
DOMONKOS LÁSZLÓ <i>A hordók</i>	6	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Sokszor túlélünk (könyvrecenzió)</i>	74
SZALAY KÁROLY <i>A tuskólábú</i>	8	LŐRINCZ GYÖRGY <i>A lélek három állomása színekben</i>	76
TÓTH ISTVÁN <i>Versek</i>	11	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Mert kell egy hely...</i>	79
MÉSZÁROS ZOLTÁN ENDRE <i>Száz éve született Tóth István</i>	16	SZOMBATI-GILLE TAMÁS <i>Amikor Godot helyett valami más jön el (filmkrónika)</i>	81
HADNAGY JÓZSEF <i>Versek</i>	20	TÓTH HAJNAL <i>A zene formálja a lelket (interjú a Bikini énekesével)</i>	84
SIMÓ MÁRTON <i>A boldogabb ember (regényrészlet)</i>	26	FARKAS LÁSZLÓ <i>Jókai Mór nagyváradi látogatása</i>	89
SZILÁGYI FERENC HUBART <i>Versek</i>	40	BARABÁS ZSUZSA <i>Államférfi véleménye (keresztrejtvény)</i>	94
UDVARDY ZOLTÁN <i>Eljegyzés</i>	42	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96
CZILLI ARANKA <i>Versek</i>	47	-----	
LOKODI IMRE <i>Nádibugyigó</i>	50	Lapszámunkat Lovadi Kinga természetművész alkotásai illusztrálják, a borítón az Ősz látható.	
FÁBIÁN JUDIT <i>Versek</i>	57		
SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ <i>Színe és fonákja</i>	60		

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Kányádi Sándor (1929–2018)

Naplótöredék

I.

*A fény, a fény
szuronyok hegyén villan.
nem ilyen fényre vágytam én,
amilyen itt van.*

*A szél, a szél
katona szaggal libben.
Ne fújd, ne fújd el őszi szél,
amit még hittem.*

*A vér, a vér
agyamban vadul lüktet.
Ó isten, isten, hogyha vagy,
segítsd meg véreinket.*

Kolozsvár, 1956. okt. 25. éjszaka

II.

*A Duna mentén hernyótalpak
tiporják most a forradalmat;
véreim vére hull a hóra,
mért löttél belém, Auróra?*

Leningrád, 1956. november 11.

1956 Budapest

Már eléggé edzett harctéri tudósító vagyok, és – higgyék el nekem – láttam én már mindent. Nem hiszem, hogy beszámolóimban valaha is túloztam volna. Sőt, azzal vádolnak, hogy a látott dolgokat kicsinyítettem, vagy az epikának velem született visszautasítása miatt néha még le is fokoztam. Ugyanis nem volt soha olyan érzésem, hogy hőskölteménybe illő dolgokba találkozom, kivéve néhány ritka, egyéni epizódot, és mindig úgy gondoltam, hogy ilyen dolgok kollektív jelenségként nem léteznek. Tévedtem. Léteznek. Létezik. Legalábbis Magyarországon. (...)

November 4-e után, kedden este, negyvennyolc órával azután, hogy Moszkva szerint az ellenállás el lett taposva, vagy hatvan tank égett vidáman az utakon. Az egyiknek a periszkópját egy tizenkét éves kislány vakította meg, aki felmászott rá és egy marék sárral dugaszolta el: két hasonló korú társának lehetővé téve, hogy zavartalanul dobják a tankra a palackokat. Az első két nap folyamán oroszokat csak mint holttesteket lehetett látni. A tankosok

holttesteit, akik, hogy ne égjenek szénen a lángoló tankokban, megpróbálták kiugrani. De ahogy egyenként kiemelkedtek acél-szarkofágjaikból, meghaltak: mert nem volt ablak, ahonnan ne lőttek volna rájuk. (...)

Még sohasem láttam katonáktól, oroszoktól különösen, ennyi igyekezetet katonáik életének kímélésére. Általában mindig úgy láttam őket, hogy nagy tömegben hömpölyögtek és óriási veszteségekkel támadtak. Ez alkalommal azonban az óvatosság szintje amerikai kritériumai szerint mozogtak. A járőrök tagjai majdnem velünk szemben ugrottak le a kocsikról. És abból, ahogy azonnal fedezékbe rohantak, ki egy fa, ki csak egy ajtófélfá mögé, rájöttem, hogy van a világon valaki, aki még nálam is jobban fél: ők, az oroszok.

*(Részletek a Corriera della Sera
budapesti tudósítójának,
Indro Montanellinek 1956 Budapest
címmel a Püski Kiadónál 1989-ben
megjelent könyvéből)*

Domonkos László

A hordók

Már vagy fél órája morzsolták a kukoricát a szürkén szomorú novemberi kora délutánban. Ültek kettesben a konyhában, a hatalmas kosár, amit az anyja csak kasnak mondott, telt-telegetett, Pistinek szinte felüdülés volt, mikor a távolból közeledő mennydörgéshez hasonló robajokat meghallotta. Anyja is összerezsent, nyugtalanul körbepillantott, de már jött is eléje öt éves kislánya kíváncsisága, amit ideges sietséggel meg kellett szüntetni: a söröshordókat gurigatják le a kocsmánál a sugárúton, tudod, ahogy szokták.

Pisti emlékezett a nagy és bűdös lovaskocsikra ott a Kossuth Lajos sugárúton, tényleg azokról gurigatták le ketten-hárman a nagy hordókat, de az a robaj, az a hang valahogy egészen másmilyennek – halkabbnak, szolidabbnak, simábbnak – rémlett, nem is tartott ennyi ideig, nem is ismétlődött meg többször, mint ez itt. Nem szóltak többet, Pisti félt tovább, mint már jó néhány napja, az egész ezen nagyon ideges, feszült, hangos-haragos időszak sokadik jelének tekintette, amihez a szokatlan éjszakai jelenségek sora ugyanúgy hozzátartozott a rádió órákon át kitartóan világító zöld macskaszemével és apja meg anyja ingerült kiabálásával, mint a sok ünnepélyes zene a rádióban, no és a sürgő-forgó, sűrűn megjelenő vendégek, akiket azelőtt sokkal ritkábban látott. Amikor meg a gázgyár másik sarkáról, a Puskás utca meg az Árvíz utca sarkánál levő

házból átjön az udvarban lakó hat Kovács gyerek egyike, a nála egy-két évvel idősebb Mari, rekedtes-köhögős, örökké náthásnak tűnő, szortyogós hangon, teli szájjal hahotázva kiabálja a sohasem hallott idegen szavakat: pásli dámój, pásli, pásli...

*

Pisti tisztelettel állt a nála vagy húsz-huszonöt évvel idősebb, zömök-köpcös, ősz hajú emberke előtt. Annyit már tudott róla, hogy orvos, hét évet ült – nem ő volt már az első 56-os, aki az MDF helyi elnökségének vonzaskörébe került. Dénes bácsi 1955-től katonaorvos, egészségügyi századparancsnok volt, a közeli vidéki laktanyában a forradalmi katonai tanács elnökévé választották. Az ő alakulatánál is forrt az elégedetlenség a hadseregvezetés tetzeszasága, passzivitása vagy éppen nyíltan árulásnak bélyegzett magatartása ellen, elmesélte az akkoriban már ország-szerte terjedő pesti viccet, miszerint Nagy Imre november 4-ei hajnali drámai közleményét hallgatva az egyik fegyveres srác, a Rottenbiller utca és a Baross tér sarkán a padlásról figyelve a három irányból, a Thököly út, a Fiumei út és a Kerepesi út felől áradó szovjet hadoszlopokat, a mondat – „csapataink harcban állnak” – hallatán megjegyzi, na látod, csapataink harcban állnak, mire a másik: te hülye, hát ezek vagyunk mi... A kato-

nák harcolni akartak, mint máshol is, Dénes bácsi elmondta, parancsba adták a teljes harcészültséget, arrafelé nem Kárpátalja, hanem a Bánság, Temesvár felől érkeztek az újabb orosz csapatok, röpké tűzpárbaj kezdődött, de annyira reménytelen volt a dolog, akkora a túlerő, „a mi egységünk, hiába volt úgynevezett A-alakulat, azaz háború esetén azonnal bevetésre került volna, három csatanapra elegendő lőszerrel rendelkezett, utánpótlási

lehetőség nélkül, az üzemanyag végképp hiányzott – ha realisan nézzük, egyetlen vadászbombázó képes lett volna megsemmisíteni bennünket, rövidesen be is vontuk a harcosokat a tüzelőállásokból”. És maliciózan hozzátette: tudjátok, ha gurulni kezd, a hordó nem áll meg...

Pisti még megkérdezte volna, harminckét év után milyen érzés most visszaidézni mindezt, de azután inkább nem kérdezett semmit.

Szalay Károly

A tuskólábú

1956. november 3-ról 4-re virradó éjszaka a Nyugati pályaudvar közelében tartózkodtam egy magánlakásban. Tompa ágyúdőrgésre riadtunk föl, s a rádiót bekapcsolva tudtuk meg Nagy Imre szózatából, hogy a szovjetek megtámadták Budapestet. Máskülönb Csepelen laktam, ahol tanítottam is 1953-ig, s jól ismerve tanítványaimat – tizenéveseket – rettegtem, hogy fejjel mennek a tankoknak.

Rohantam volna haza, mert rám még hallgattak, de a Nagykörút és az Üllői út kereszteződésében elakadtam az irgalmatlan golyózáporozásban. Az Iparművészeti Múzeum szomszédságában egy bemélyedésben húzódtam meg, és váratlanul kinyílv mögöttem a kapu, egy ötven-hatvan év körüli nő berántott.

Ipari kollégium volt. A tanulók mind hazamentek korábban, és csak az épület gondnok házaspárja maradt ott. Az asszony majdnemhogy kövér volt, a férje viszont csont és bőr, gyomorbeteg, rossz kedélyű. Beültettek a konyhába, s máskülönb undorító, forró cikóriakávé-lötytyöt itattak velem, mert átfagytam az éjszakai menetelésben. Alig melegedtem meg, dörömböltek a kapun. És bezúdult vagy huszonöt tizennyolc-húsz év körüli katonaiskolás, egyenruhában, de fegyvertelenül. Tiszthelyettesképzőbe jártak. Parancsnokuk egy főhadnagy. A sarki laktanyában kellett volna jelentkezniük a parancs szerint, de ők

sem tudtak továbbmenni a lövöldözés miatt. Alig telepedtünk le az egyik sokágyas lakószobában, megint érkezett valaki. Durván zörgetett, majd följött hozzánk. Két civil ruhás fegyveres. Lehordtak bennünket, hogy miért lapulunk itt és miért nem harcolunk, aztán meglehetősen régimódi, még az első világháborúból megmaradt puskákat ránk fogva lezavartak a földszintre, és a kapu alatt engem és a főhadnagyot falhoz állítottak.

– Aki nem akar velünk jönni, harcolni, álljon oda! – mondták fenyegetően, és kibiztosították a puskákat.

Az asszony még sopánkodott valamit, de elzavarták a férjével együtt. És ekkor kinyílt a nagykapu. Elfelejtették bezárni szerencsénkre. Mert megjelent a nyílásban egy alacsony, tömzsi, kerek vagy inkább kockafejű alak. Besántikált, félretolva a ránk szegezett puskákat, s azt kérdezte: „Mit csináltok itt, gazfickók?” Meglepetésünkre a két alak megremült. Habogva magyarázgatták mentegetőzve, hogy nem akarunk harcolni. Valami olyasmit mondott az idegen: figyellek benneteket már régen, ezért követtelek idáig. Menjete ki az utcára, és lőjétek az oroszokat, ne ártatlan civileket. Beszennyezitek a forradalmat, gyilkosok vagytok! A két fegyveres esze nélkül menekült a davajgitárját mellén keresztben viselő, furcsa figura elől. Aztán ő is ment utánuk.

A kapu kisablakán még kilestem. Az őrületes lövöldözésben átbicegett

az úttesten a túloldalra, és eltűnt a szemünk elől.

Semmi kétség, megmentette az életünket. Természetesen érdeklődtem felőle később, ahol lehetett. Csak a bajtársai, a közvetlen harcostársai neveztek Tuskólábúnak. Mások Falábúnak. Évtizedek múltán – legalábbis számomra – fény derült személyére.

Becsületes neve Mesz János, egy tizenkét gyerekes kőműves egyik fia volt. Menhelyen nevelkedett, bányász volt, majd Pesten gépgyári munkás. Az egész élete kezdetektől tragédiák sorozata. Barátnője Szentendrénél belefulladt a Dunába. Ő meg az italozás-

ba. Megnősült, bátyjával téglagyárban dolgozott. Közben nyolc hónapra lecsukták randalírozás miatt, s a HÉV levágta egyik lábát, de ezért is őt tették felelőssé, és ismét elmarasztalták. Tizenhatszor ítélték el, a bal lába elvesztéséért is börtönt kapott! Örület. Bűncselekmények sorozatát követte el rablásig bezárólag. De megvédte a forradalom tisztaságát, aminek az életemet köszönhetem, többedmagammal.

Az utolsók között lehettem, aki még látta élve. Még aznap, hogy találkoztunk, megsebesült, s hamarosan hősi halált halt. Mesz János, a Tuskólábú 1956 Rózsa Sándora volt.

Tóth István

Emberségre üzve

*Román sírok közt, bozótos sarokba'
nyugszik jó anyám anyja meg az apja.*

*S az árkon innen a Tóth nagyapámék
behorpadt sírján a fejfa is áll még.*

*Cselédek voltak, értették is egymást,
külön porlanak; így hozta a vallás.*

*De két gyermekük gondolkodás nélkül
öntötte egybe a vért a két szívből.*

*Román, magyar vér tán azért folyt össze,
hogy agyamat a közös vér fürössze,*

*Mint Köröseink, a bihari földet,
mikben a móc hegy izen az Alföldnek.*

*S így belülről is emberségre üzve,
figyeljek fel az olthatatlan tűzre:*

*az értelemre! -s csillagokig növe,
láthassak át egy emberibb jövőbe,*

*hová csak tiszta szív vihet
mint sast az ég, mint halat a vizek.*

1956

Már kezdek ráébredni végképp

*Már kezdek ráébredni végképp,
hogy nem az alvás, de az álom
frissít fel engem éjszakánként,
ha járkálok otthoni tájon.*

*Kenyérízű paraszti szókat
hallgatok. Nem telek be velük.
Elnyújtózkodom. Felfrissítenek
a harmatos szalmájú szérűk.*

*A gondok szelekként sodornak,
mint fák körüli őszi magvat.
A hajlatok szelíden szólnak,
hogy fülükben megtapadjak.*

*Minden udvar anyámként tart itt,
és minden út bátor testvérem.
Elfogyok – sokasodom köztük,
mint kenyér a kenyérszegésben.*

1963

Testamentum

*Ami csak teljes győzelemre vágyik,
önmaga köré ne növesszen tüskét.
Mesterként rakja fel molekuláit,
hol percekben megcsillan az öröklét.*

*Csend-részecskékből épült hangyaváarak,
miket feltúrnak mackók és vakondok,
bolydulásai sokféle halálnak,
nagy hegyé haltok, mint útmenti dombok.*

Világosodik tőletek már bennem
sorsom, mely teljes győzelemre vágyik.
Sok-sok halálos, életető sebemben
egy gondolat láng-pengéje világít:

az életem – úgy érzem – odavan már,
rombolódom, úgy épül bennem eszméd,
hogy szebbé válhass romló önmagamnál,
bátrak fegyvere, szent fegyvertelenség.

„A legnagyobb tisztességet azoknak
kell adni, akik megakadályozzák a háborút...”
(Erasmus: Querela Pacis)

Testvéreim,
hű fiaim az észnek,
akikhez köt
a hét szabad művészet,

ha elhagy majd
a rendszerező elme,
s a gyöngye test
marad a véletlenre,

hogy a természet
lépcsőin leessék,
s kényén dobálja
az esetlegesség:

rögök szorítsák,
gyökerek felfalják,
s megízlelje
a létezés legalját –

ha az a fű s az ág
még én leszek,
simítsanak meg
nagy földes kezek.

„...életem a nyomorúságok
valóságos Iliásza.”
(Erasmus)

Szegények kenyerén éltem én,
abból lettem,
amivé lettem.
Keress meg, hogyha lesz erőd,
névtelen fákbán és füvekben.

Boldog,
kinek nincs semmije,
ki magától mindent feloldoz.
S mint éltető, derűs terek,
formál jogot minden dologhoz.

1965

Dió kutyám

Diónak hívták
első kutyám.
Csatangolt vélem
sok-sok délután.

Jól ismerte az
erdő útjait,
és vacsorára
mindig hazavitt.

Bozontos szeme
már régóta por,
de figyel rám a
gyökerek alól.

Mert ha este a
sötétség nyüszít
az erdőtől az
ősi küszöbig,

és ha elalszom:
reggelig ugat;
a tolvajoktól
őrzi álmomat.

Önarckép

*Mert a másság is más, mint egykor hittük:
a hó is szennyes, és a sár is tiszta;
a rózsza is rút, és szép a giliszta,
ha életünkre fényt vet súlyos tisztük –*

*és mert napod, Uram, a rosszra is süt,
hogy kérjem, mit adj, és miket végy vissza:
a Napot, mely a vízözönt felissza:
a tengert, hol szívedben a szívünk üt?!*

*– Hogy közelít a második gyerekkor,
nem kérek bort, búzát – csak békességet,
amitől nem lesz senki sem szegényebb.*

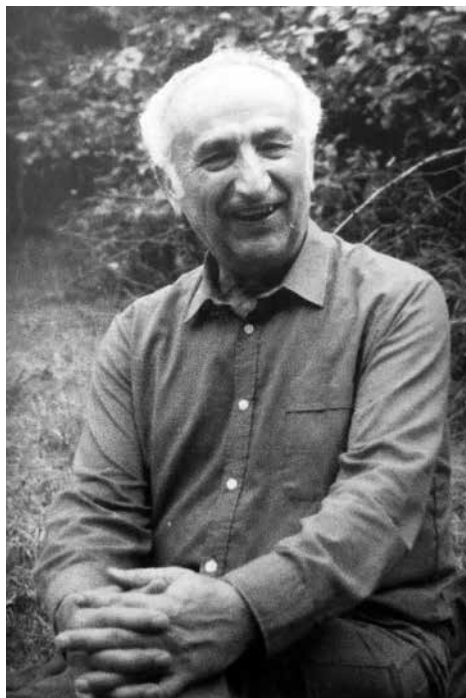
*Csak kezed nyomát tartsd meg rajtam egykor,
hogy arcom elsimulva, mint hideg por,
érezze szemcsénként az érintésed.*

*Marosvásárhely, 1996 Somostető,
Péter-Pál napján, dr. Marton Józsefnek
dedikálva*

Száz éve született Tóth István

Tóth István költő, műfordító, irodalomtörténész, esztéta, kritikus, drámaíró, egyetemi tanár 1923. október 25-én született a dél-bihari Tenkegörsbeneden, és 2001. szeptember 16-án halt meg Marosvásárhelyen. 1944-ben érettségizett Nagyváradon, 1948-ban diplomázott a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem francia-magyar szakán. 1948 és 1963 között középiskolai tanár volt Nagyváradon, 1953–54-ben a Klasszikus Magyar Vegyes Líceumnak igazgatója is volt. 1963-tól egészen 1983-as nyugdíjba vonulásáig a marosvásárhelyi tanárképző

(Pedagógiai Főiskola) és a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet esztétikatanára volt. 1979-ben doktorált a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Nyugdíjas éve alatt, 1991-től a gyulafehérvári székhelyű Római Katolikus Főegyházmegye hitoktatóképzőjének tanára volt. Több önálló kötet, irodalmi, esztétikai és kritikai tanulmány, valamint egyetemi tankönyv szerzője, illetve latin nyelvű humanisták, francia, belga és román költők fordítója, német, belga és francia antológiák szerkesztője. Kutatási területe a latin nyelvű reneszánsz költészet és az európai esztétika volt. 1969-ben a Marosvásárhelyi Írói Egyesület és 1984-ben a Romániai Írószövetség díját nyerte el.

Tóth Istvánról, a költőről, a poeta doctusról több irodalmi tanulmány született szakavatott irodalmárok tollából, akik felbecsülhetetlen értékű munkásságát elemezték. Én arra a Tóth Istvánra emlékezem, akiben a költő és az ember elválaszthatatlan egységgé forrt össze, és aki hitelesen élte mindennapjait Marosvásárhelyen, a Somostető közelében.

Tóth Istvánt marosvásárhelyi diákéveim alatt ismerhettem meg a 90-es évek közepén, anyósom révén, akinek István bácsi középiskolai tanára és osztályfőnöke volt Nagyváradon, mielőtt elhagyta a Körös-parti várost és Vásárhelyen folytatta tanári munkáját, az akkori színművészetin.

Üde színfoltot jelentett száraz orvosi tanulmányaim közben, amikor feleségemmel hozzájuk látogattunk, István bácsihoz és nejehez, Erzsikéhez. Náluk mindig szerető szavak, történelmi és irodalmi beszélgetések vártak és az a vendégszeretet, ami már akkor is ritka volt, ma pedig szinte elképzelhetetlen. A találkozások során rendszerint István bácsi mesélt, miközben mindig mértékkel kóstoltuk az általa nagy gondal készített borokat, amelyekhez külön történet kapcsolódott: a híres ribizliborához, a lebogyózott szőlőkhöz vagy az almaborhoz, melynek pincehűvös ízét most is fel tudom idézni, ahogy ezeket a sorokat írom. Ezek az „irodalmi mesék” egyetemi előadásoknak is beillettek volna, ahogy az irodalomról beszélt szenvedéllyel, de laikusok számára is érthetően, és olyan szakértelemmel, alázattal, amit azóta is ritkán tapasztalok. A beszélgetések hangulata mégis mindig baráti volt, sohasem kioktató, holott mi fiatal diákok voltunk egy teljesen más szakterületen. Ennek ellenére sohasem érezte a nyilvánvaló különbséget, de lassan sikerült felmérnem, hogy micsoda irodalmi tudással felvértezett költő az, aki már-már baráti, atyai szeretettel beszélgetett velünk a kertjében, az árnyékban megbúvó kőasztal körül, hétvégéken vagy hétköznapi délutánokon.

Ezekből a beszélgetésekből, amikor ittuk szavait és hallgattuk letisztult bölcsességeit, körvonalazódott az a kép róla, amelyben elválaszthatatlan egységet alkotott az ember és a költő. Úgy élt, egyenesen és becsületesen, ahogy azt megfogalmazta verseiben, költői hitvallásában. Mélyen hívő emberként a legnagyobb harmóniában élt az Isten teremtette világgal. Rendszeres somos-

tetői kirándulásai során erre mindig rácsodálkozott, és meglátta a szépet és a „küldetést” egy rút gilisztában, egy bogárban, a fákban és a kövekben is. Gyakran születtek versei ezeken a kirándulásokon a természet közelségében és a barátok, a mindig népes kiránduló társaság vidám hangulata közepette. Erről tanúskodik négykötetes verses enciklopédiája is (*Herbárium*, *Besztiárium*, *Lapidárium* és *Szolárium*). Versei mellett fordított francia, német, belga és román költőket is, levelezett a francia íróakadémia elnökével, Jean Roussselot-val, aki egyenlő rangú partnerének tekintette és meghívta magához baráti- és munkalátogatásra.

Hihetetlen munkatempóval dolgozott nyugdíjas éveit alatt is, gyakran 8-10 órát, napi munkabeosztás alapján írt és fordított. Neki köszönhetjük a latin humanista költőink fordítását, amelyeket tematikusan, Váradhoz, Kolozsvárhoz vagy Gyulafehérvárhoz kötődően állított össze. Büszkeséggel tölt el, hogy minden kiadott munkája megvan a könyvespolcomon, és ezek nagy részébe személyes hangú, kedves dedikációt jegyzett be.

Egyenes jelleme a kommunizmus éveit alatt nem tette lehetővé az elismerését, mivel nem volt „lelkes”, mozgalmár költő, karakán módon vállalta értékrendjét, holott ez gátolta a szakmai előmenetelben és sokszor megnehezítette a mindennapi életét is (ahogy oly sokaknak abban az időben). Sajnos az az elismerés, amely megillette volna, a rendszerváltás után sem köszöntött rá, de ekkor már egyre több munkája jelenhetett meg, és ezzel úgy érezte, hogy humanista és költői küldetését teljesítette. Igaz, hogy ezért sokkal jobban meg kellett küzdenie,

mint ahogy ezt megérdemelte volna, de emiatt nem volt keserűség a lelkében, tudomásul vette, hogy ilyen a világ. Vidáman, rendíthetetlenül dolgozott tovább a hétköznapiakban hite és küldetése szerint, hogy fele-

lősséggel, de önzetlenül hagyja ránk azt az elképesztően hatalmas tudást, amit kitartó munkával élete során megszerzett.

Mészáros Zoltán Endre

Tóth István életműve

Verseskötetei:

1. Ódák és elégiák, 1957, Bukarest, Irodalmi és Művészeti Kiadó
2. A kalászkok lehajolnak, 1961, Bukarest, Irodalmi
3. Névtelen emlékek között, 1964, Bukarest, Ifjúsági
4. Vízválasztók, 1967, Bukaresti, Irodalmi
5. Amerre jártam, 1968, Bukarest, Ifjúsági
6. A szétszedett szobor, 1971, Kolozsvár, Dacia
7. Jégbuborékok, 1973, Bukarest, Eminescu
8. Európa kövei között, 1975, Kolozsvár, Dacia
9. Törékeny tükrök, 1979, Kolozsvár, Dacia
10. Sziklás parton (válogatott versek), 1980, Bukarest, Kriterion
11. Antifóna, 1983, Bukarest, Kriterion
12. Napvárás, 1984, Kolozsvár, Dacia
13. Ha azt mondom, hogy élek (válogatott versek), 1987, Budapest, Magvető
14. Közös nevező, 1994, Marosvásárhely, Népújság Könyvek, Impress
15. Párbeszédék és limerickek, 1995, Marosvásárhely, Custos

16. Herbárium. Fűvészciklopédia versekben, 1998, Marosvásárhely, Mentor
17. Besztiárium, Állattani enciklopédia versekben, 2000, Nagyvárad, Literator
18. Senkiföldjén, 2004, Marosvásárhely, Appendix
19. Lapidárium. Kőzetek, természeti elemek, kőbe tömöríthető alapeszmék és kőfeliratok enciklopédiája versekben, 2011, Marosvásárhely, Silver Tek
20. Szolárium. Napóra vagy eszmei sugárzások enciklopédiája, 2011, Kolozsvár, Verbum
21. Testamentum (válogatott versek), 2016, Pécs, Underground

Drámája:

22. A koszorúper, *Igaz Szó*, 1981/7 sz.

Versfordításai:

23. M.R. Paraschivescu legszebb versei, 1963, Bukarest
24. Jó reggelt, Párizs! Kortárs francia költők, 1969, Bukarest
25. Írásjelek a földön. Kortárs belga költők, 1972, Bukarest
26. Eugen Guillevic legszebb versei, 1978, Bukarest
27. E. Vandercammen: A feledés kapuja, 1979, Budapest
28. J. Rousselot: A tűz és a rózsza, 1986, Budapest
29. Zeno Ghițulescu: Vannak kapuk, 2001, Marosvásárhely

Tudományos könyvei:

30. Alkinoosz kertje. Humanista költőink Janus Pannoniustól Bocatius Jánosig, 1970, Kolozsvár, Dacia
31. Múzsák fellegvára. A kolozsvári latin nyelvű humanista költészet antológiája, 1977, Bukarest, Kriterion
32. Talált kincs (Német költők antológiája, I-II.), 1981, Kolozsvár
33. Kolozsvári emlékirók, 1990, Bukarest, Kriterion
34. „Üdvöz légy, te boldog Várad”. László király emléke költészetünkben, 1992, Marosvásárhely, Custos
35. Irodalmi műveltségünk főbb korszakai – őskor és középkor, 1994, Gyulafehérvár
36. Irodalmi műveltségünk főbb korszakai – reneszánsz és manierizmus, 1996, Gyulafehérvár
37. Phoebus forrása. A nagyváradai latin nyelvű humanista költészet antológiája, 1996, Nagyvárad, Literator
38. Értékek és mértékek. Tanulmányok, esszék az irodalom területéről, 1998, Nagyvárad, Literator
39. Szívvel szóval, tiszta ésszel. Himnuszok, zsolozsmák, intelmek, könyörgések latin nyelvű költészetünkből, 2001, Budapest, Szent István Társulat Kiadója
40. A gyulafehérvári humanista költészet antológiája: „Költők virágoskertje”, 2001, Budapest, Accordia

*** Tóth István monográfia, írta Tóth Erzsébet, 2017, Gyergyószentmiklós, F&F International

Hadnagy József

Elvesztett boldogság

*Böloni Domokosnak, akivel három napon át kutattam,
hogy mi tenné boldoggá az egyes népeket*

*Képzeld, tegnap kopogtatás
nélkül toppant lakásomba
a boldogság. Papa, papa!
(Vérem negyedik jövője,
fiam fia ő, a drága.)
Engem keresel, itt vagyok!
Szónak ilyen szép visszhangja
csak az Édenben volt, tán ott
sem. Ariadné-fonalként
követtem a délutánban
guruló kis gomolyagot;
fényösvény támadt nyomában
– bent és kint a játéktéren,
könyveim között, a csúszdán,
a játéklövön, a hintán,
az árnyék-tavas pázsiton...
Pannonián, a világon –:
kivezetett a faragott
kövekkel burkolt, homályos
labirintusból, amelyben
három napon át kerestem
az elvesztett boldogságot...*

Optimista haiku

*Merő álarc az
öregkor: ráncok mögé
bújt lehetőség...*

Vörös Dzsó

*Az ördög sosem kísért személyesen,
misszionáriusait küldi érted,
s azok úgy prédikálnak,
olyan meggyőzőn,
hogy lepipálnak dobogót, szószéket.
A Bolyai utcán lefelé menet
ilyen misszionáriussá vált
Vörös Dzsó.*

*Nem sokat prédikált, köhintett egyet-
kettőt, és jött is az alapvető létkérdés:
„Egy sör?” Hajlékony lélek lévén,
azt mondtam, jó.*

*Húsz-harminc lépésnyi áhítatos
csendben léptünk a sarkon
tárt karokkal
várakozó eszem-izsom-templomba,
szertartásosan helyet foglaltunk,
s ittunk, ittunk,
nem egy sört, mindig „egyeket”,
mert az első után csoda történt,
varázsgömb-fehér pohár vodka
jelent meg a semmiből az asztalon.*

*Ez Hófehérke ajándéka,
vigyorgott Vörös Dzsó;
hajlékony lélek lévén,
azt mondtam, jó...*

Időutazás Párizsba

*Időnként beülök külön bejáratú
időgépembe és teszek jó néhány kört
nyugatra, keletre. Száz évet repültem
ma, el a jövőbe; Párizsban leszálltam,
néztem a tömeget, s csodálkoztam: hogy-hogy
itt mindenki színes bőrű, gyerek, férfi,
nő s a többi nemek? Kérdeztem a járdán*

szembejövő férfit: *Monsieur, où sont les blancs? Meresztette a szemét, mintha Martell Károly állna színe előtt, állig vasban, karddal a kezében. Kis ideig bámult, majd faképnél hagyott, csikos-borz-lobonca követte. Egy nő lépett hozzám, legalábbis annak nézett ki, s azt kérdezte rendőrhöz illeszthető hangon: Qu'est-ce que tu fais ici? C'est une ville de gens de couleur! Ejha! Ez no white man city! Gyorsan eltűntem a Place de la Bastille-ból nyíló kis utcában, ahol az időgépem parkolt egy bőrfestéküzlet kirakatában, és vettem egy tubus arc-bőrfestéket. Aztán visszasétáltam, s a Bastille téri lokál szűk toilette-jében átmázoltam magam. A tükör meggyőzött, ghánainak látszom, de nigerinek is beválnék. Kiléptem a sugárzó nyárba, s színesbőrű-bátran ismét megkérdeztem egy se férfi, se nő, de lehet mindkettő-együtt lényt: – Où sont les blancs ? – Ils ne sont plus. – Nevetett. – Disparu... Comme la Bastille...*

Őrült költő

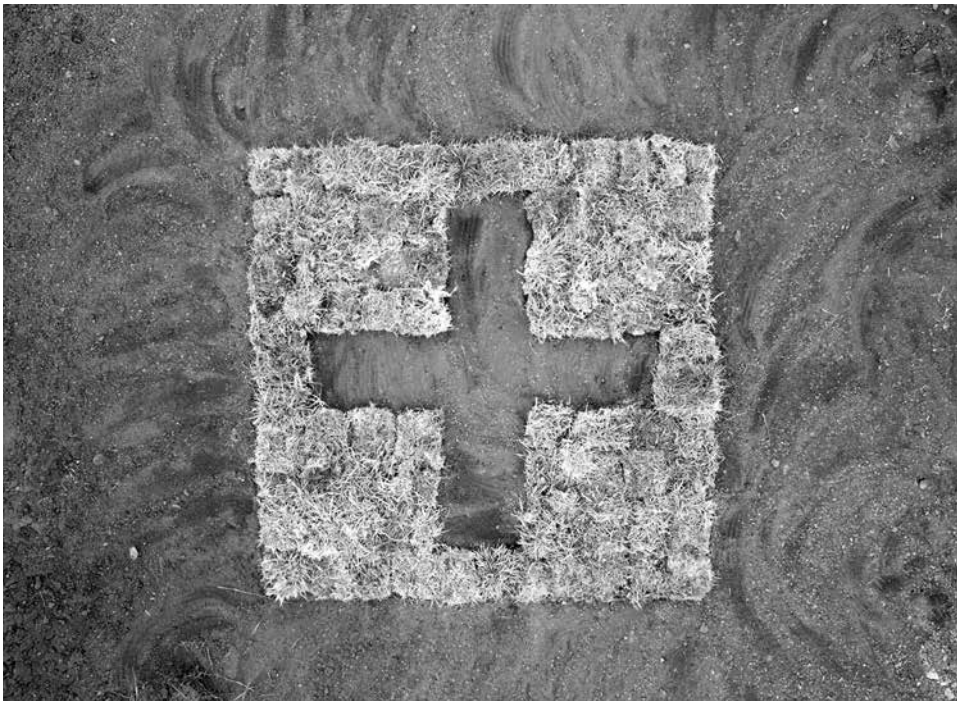
*Hízalgő jelző. Tényleg.
Nevet a hold s mind a csillagok
ablakos lélek-térben,
hol azt hiszem, hogy én én vagyok,*

*s a világ – kívül rajtam –
rám vadászik, börtönbe zárna,
amit ő, azt akarjam:
költő mit tehet egymagába?*

*Csak azt, amit nem lehet
normál lélekkel, robotolva:
álmodik saját eget,
s azt konfettiként szerteszórja.*

First Aid 1 (Elsősegély)

First Aid 2

*Hízelgő jelző. Tényleg.
Névet a hold s mind a csillagok
ablakos lélek-térben,
hol azt hiszem, hogy én én vagyok...*

Kék optimizmus

*A múlt házában lakunk,
onnan nyílik ablakunk
– jelenünk – a jövőre,
e ködfátylas erdőre.*

*Sétáim odavisznek,
amikor kitekintek,
lehullt gally: reményrőzse
– elhalt reményláng őse –*

*kísér rendszerint haza,
s fahasáb, mely általa
tüzet fog a kályhában.
Kék ég lobog a lángban...*

Álom-főnixmadár

*Ahol voltam, már hűlt helyem,
és ahol vagyok, sem vagyok.
Valójában nem létezem.*

Nemlét az én valóm.

*Nincs-házam, nincs-címem,
nincs-sehol irodám,
nincs-logó, nincs-címer
nincs-valóm homlokán.*

*Hamuból támadok
és hamuvá leszek,
örömet, bánatot
tűz-lángokká edzek.*

*Hajnalok ezüstje
csillog a tollamon,
öröm, bánat füstje
száll, mikor meghalok...*

Búzaszóttas

Simó Márton

A boldogabb ember

(Részlet az azonos című, készülő regényből)

[Egy elégedett és nyugodt férfi buk-
kant fel a látóteremben, aki tisztában
van azzal, hogy kicsoda ő, hogy hon-
nan jött, mit akar, mit kezd az életével.
Tulajdonképpen megette már a kenye-
re javát – azt is mondhatnánk –, de
korántsem zavarja a végesség biztos
ígérete. Ahogyan a korábbi évtizedek-
ben, most is terve vannak, és tisztában
van azzal, hogy mindenekelőtt, minde-
zek után, és közben, folyamatosan dol-
gozni kell. (...) Tulajdonképpen soha
nem vágyott el a faluból, ahol született,
de mégis, már középiskolás korában
elkerült onnét ideiglenesen, mert ak-
kor az járta, hogy a gyermeknek városi
iskolában kell tanulnia valamennyit a
későbbi boldogulásért. Nem volt ugyan
igazi termelészövetkezet náluk, csak
amolyan kicsi és kezdetleges valami,
amilyent a helyi kommunisták szer-
veztek maguknak, azok a gyengébb
emberek, akiknek nem nagyon volt
birtokuk, sem veszíteni valójuk, csak
valamiféle fertőzöttség ütött ki rajtuk,
vagy egyszerűen fontosak akartak
lenni és érdemtelenül kiemelkedni. A
rendszer a továbbiakban békén hagy-
ta a közösségüket, mert nem látta ér-
telmét annak, hogy a havasalji, zord
vidékre tervgazdaságot erőltessen. A
föld gyenge volt, alig teremte meg a
legszükségesebbeket, s aki ott kívánt
élni, annak el kellett sajátítania a silány
birtok mellé valamilyen szakmát, szol-

gálatba kellett állnia a megélhetésért.
Így, úgy, valahogy.]

Huszonnegyedik beszélgetés

*Arról, hogy az ember megváltoztat-
hatja a lakóhelyét, még akkor is, ha
nem tervezi. Egyszerűen azért, mert
ezt várják el tőle. Nem is annyira az
emberek, hanem a gazdasági helyzet. És
végül úgy dönt, hogy lépjen érvénybe ez
a változat, de abban reménykedik, hogy
minden csak ideiglenes. Mert lehetséges
a visszaút.*

*„Magyarba’ még hagyján / De aztán
kimentem egy csapattal Sarm es-Sejkbe /
Mubárák rokonaié volt arrafelé minden
/ Mi is nekik dolgoztunk / Mire végez-
tünk a melóval / Mubárák megbukott /
Hazafelé jövet már egy csomó ellenőrző
pont volt felállítva a sivatagban / Alig
tudtuk elmagyarázni a géppisztolyos
kölykeknek / Hogy mi csak munkások
vagyunk / Mikor végre leszállt a gépünk
Bukarestben / Én biza megcsókoltam /
Az áldott román anyaföldet.”¹*

– Addig jöttünk-mentünk ki Ma-
gyarba, s haza, esment ki, és megint
vissza, hogy egy idő után így aztán
odaki ragadtunk. Ez nagyon egysze-
rű volt, mert annyi munka kínálko-

¹ Részlet Lövetei Lázár László *Pót-vignetta*
c. verséből. In: *Feketemunka*. Versek.
Kalligram Kiadó, Budapest, 2021. 107.

zott, hogy még válogattam is belőle. Folyamatosan. Egyik hozta a másikat. Otthon, ugye, a bennvaló eladódott, s azt a pénzt, ami jött belőle, bétettük utána a bankba, de minek üljön úgy, azt belé lehetett forgatni a blokkba. Soha nem vágytam én arra, hogy tömbházlakásba kerüljek, akár az Üzemben is kérvényezhettem volna annak idejibe, hogy adjanak, vagy feliratkozok, kicsit hepecelek a Pártban, mondjuk, rendezem magamot az elvtársak között, s amikor odakerülök a listán, mert aztán azilyent toszították fel azon, akkor kiutalnak egyet a Telepen, vagy akár pénzes blokkot, ami nem szolgálati, s amit meg lehetett előlegezni, majd részletre megvásárolni... Sokan ezt csinálták. Eszembe nem jutott volna nekem ilyesmi, a gyenge ember viselkedik így, és vágyik társasházba, bé az összkomfortba... S akkor építik ott ki a negyed mellé pléhből a ketreceket, míg olyan lesz a hely, hogy külön Pork City fejlődik benne!... Ez azt jelenti, hogy a proli mégsem bízik egészen az egzisztenciájában, és vágyik vissza a paraszti sorba. Csaucseszku is olyan volt a végén, hogy ajánlotta a petrezselyem termesztését az erkélyeken, s a blokkok közötti virágágyásokba uborkát, paradicsomot, hagymát képzelt el, csakhogy azt a purdék és a kecskék lelegelték. Nálunk ez nem jött bé akkor, mert akkor is baj volt az öntudattal... Csak szép állatok legyenek! Minél több! És jó föld! Én olyan életet képzeltem el magamnak – mondtam –, amilyent a szüleim, a nagyszüleim, s az ezelőtti öregek éltek. Hogy a munka legyen a legelső örökké. A második is. És harmadszor szintén a munka kerüljön szóba. Mert anélkül nem lehet... Ha valami egyebet kell elvégezni, amiért több pénzt adnak,

akkor az még jobb, mert lehet több állatot, mindenféle felszereléseket és gépeket vásárolni, hogy legyen, s hogy haladjunk. Én mindig ilyen voltam. És tudtam úgy forgatni a dolgokat, hogy a gazdaságunk gyarapodjék... Szóval, abban az időben, hogy még cifrább legyen minden, megtudtam, hogy az a lakrész, amelyiket béreltünk a fiamnak és az unokaöcsémnek, eladó lesz. Kezdett érdekelni. És mindjárt meg is egyeztem a tulajdonosával. Mondott egy szép összeget, ami mégsem tűnt annyira soknak, mert volt készpénzem a bankban, a bennvaló ára ugye, s az a háromnegyedit fedte. Megállapodtunk, s valamennyit azér² kihagyott. Olyan ezer eurót engedett belőle. Egy kicsit azonban fáj, hogy a bennvaló belémennyen abba az apartamentbe.² Ez ötven négyzetméter ahajt, mert csak kétszobás. A házunk odahaza százhusz négyzetméter alapterületű volt, plusz a két pince alatta. Azon a telken csűr volt, udvar, és húsz ár kert járt vele. De hát a város! Mégiscsak az, és összkomfort, és ott a kényelem, amit meg kell fizetni. Mi lett volna, ha Pesten, vagy bárhol Magyarban fogok neki lakást vagy házat vásárolni ebből?! Még kevesebbre lett volna elég az a pénz... Bár sosem lehet tudni... Nem lehet, bizony, mert az is bekövetkezett, és nagyon váratlanul... Azt mondta itt, Várhelyen a blokk korábbi tulajdonosa, hogy neki ráér, ha annak az esztendőnek a végire fizetem ki a többit. Euró már volt, ismertük, úgyhogy abban beszélgettünk, mert a székely olyan bolond lett. Kilencezer volt még vissza, huszonöt ezret odaadtam akkor neki előre, és megírtuk az

² *apartament* – lakás, lakrész – román, a francia *appartement*-ből

adásvételt... Nem kér enni, úgy vélekedtünk, s hogyha már nem fog kelleni, ha a fiam egyébben gondolkodik, akkor eladjuk, veszünk másik házat. Vagy pedig építék, építünk neki is egy újat, olyant, amilyent szeretne. Ha odakerül. Mert még ezután jött az egyetem. Az az első, a tanulás. S ki tudja, még mik? Mi van akkor, ha ő is megindul egyet kifelé? Nagykorúvá válik, és már nem tudom megkötni soha. A fejben dől el, hogy milyen a ragaszkodás. Ide? Oda? Vagy másfelé? És majd a nőszülés! Minden hátra volt. Ki tudja, miféle fehérnépet szerel magának? Csakhá' milyen az ember? Örökké tervez, s fut az agya... Úgyhogy a blokklakást szépen megvettük, és mentünk ki esmen Magyarba mind a ketten, asszonyostól. Neki a félig már megismert ismeretlennek.

Otthon azért mégiscsak jobb, még szegény embernek is. Csak egészség legyen! Azér' imádkoztam akkoriban, hogy legalább a fiam állapotjék meg odahaza, Várhelyen, ha nem is falun, s onnan aztán szép lassan visszalopakodhatunk Kőaljára, vagy a közelibe, mert elszakadni nem lehet. Bárhol lehettem, bármivel foglalkoztam, valahogy minden este azon morfondíroztam elalvás előtt, hogy vajon mi van az utcánkban. Kik járnak ki s bé a kapukon? Élnek-e, halnak-e az emberek? Vettem sorra őket, az egészet, s mindenkiel foglalkoztam egy-egy kicsit. Jól vannak-e? És vajon mi a helyzet odahátra... Édesjóistenem. Aztán belealudtam. Osztán mikor felébredtem néha az éjszaka közepén, már azon tűnődtem, hogy vajon ezekből mennyi volt a képzelődés, s mennyi az álmodás. Hát mennyi lehetett? Szinte az egész álom volt, és annak a visszapergő mozija vegyült bennem össze feszt. De

azért biztos, hogy a ragaszkodás megmarad. Mehetsz bármerre, nem tudja a lelked megtagadni a helyet. Ne mondja nekem senki, hogy elfelejthető! Ide hazajössz. Egyéb helyekre pedig csak visszautazol.

Az egy olyan esztendő volt, hogy nagyon eredményes. Először azt mondja a barátom, a sváb gyerek, hogy figyeljek reja. Nem jó ez így, ahogy mennek a dolgok. Ha odaki vagyunk, akkor formát kell adni a dolognak... Kérdem, hogy milyen formát? Erre válaszolta, hogy céges formát. Találjam ki, hogy miket szeretnék dolgozni, írjak bele mindent, amit tudok, amihez kedvem és szaktudásom van. Soroljam fel nyugodtan, hogy építkezés, ácsmunka, asztalosság, gyenge- és erősáramú villanyszerelés, vízszerelés, gáz- és fűtőszszerelés, ha kedvem van, akkor írjam fel a mezőgazdasági munkákat is, a kertészkedést, a vas- és színesfémöntést, formakészítést, lakatosságot, vasesztergálást. Összeírtam vagy húsz dolgot. Ebből lettek aztán a TEÁOR-besorolások ugye. Egy pár nap múlva hozta is vissza a papírokat. Megvolt a cég tervezete, s azt is megbeszéltük, hogy legyen benne az asszony még, mert mű elválaszthatatlanok vagyunk. Úgy volt, hogy megszoktuk egymást, és szeretünk egymás mellett lenni. Nem mindig. Nem úgy, hogy feszt, egymást nyalva, s összeragadva... De azért jó, ha arra számíthat az ember, hogy rend van körülötte, tisztaság, s nem kell azon gondolkozzék, hogy mit eszik este, hogy milyen tízórait, uzsonnát csomagol magának. Mit vesz fel. És azért azok az ágybéli dolgok. Azok ugyancsak fontosak, ha már úgy vagyunk béállítva, hogy kell a fehérnép, s az ember akkor egy teljes férfi, ha párban él, akkor tegyen is érte,

hogy egymásban és egymással éljen... Így haladni is jobban lehet. Ezt mind a ketten jól tudtuk, ki volt próbálva az azelőtti húsz esztendőben, és ugyanígy lett a következő húsz év folyamán is. Bévált. Most is úgy van, hogy amennyiben lehet, akkor együtt... Olyanformán gondoltam azt a céges dolgot, tényleg, hogy legyen benne az asszony, mint tag, tudjon dolgozni rendesen és nyilvánosan, legyen lepappirozva az ő fele ugyanvalóst, mert az a jó. Soha nem lehet tudni, ha történik valami. Már olyan volt a helyzet, hogy a hatóságok nem nézték jó szemmel a huszonhárom milliós román munkavállalót. És abba mű is beléestünk. Biza. Megtagadni nem lehetett, gyakran feketén dolgoztunk, ha a hivatalos mellett még kellett nekünk valami plusz... Így aztán kérdezhet bárki bármit, szerződéses viszonyban állunk, minden számla ellenében működik, és fizetjük az állam felé a fizetnivalókat... Meg is lett, olyan két hét múlva hozta vissza a végleges papírokat, az ügyvéddel együtt. Írtuk alá az alapító okiratot, vitte bé az APEH-nek, a cégbíróásra s ahova kellett. Ügyvezető lettem. Norbi ajánlott egy megbízható könyvelőirodát. Mivel azt mondta, hogy nem jó az, ha ő szerepel benne, mert ő sokféle jár-kezel, olykor a politikusok környezetében is megfordul, de hozta az egyik évfolyamtársát, aki formálisan belépett, kültagként, hogy legyen benne helyi ember, és ugyanő biztosította, Ferencnek hívják, a telephelyet is hozzá egy darabig. Szinte hihetetlen volt, hogy immár vállalkozó vagyok. Azt mondták, hogy ilyenformán megnyílnak előttem a lehetőségek.

Addig jöttem-mentem aztán azon a tavaszon odaki, hogy elvállaltam a budaörsi repülőter kétseri megkaszá-

lását. Elnyertem a megbízást az Üllői út mentén levő zöldövezetek karbantartására is. Ez azt jelentette, hogy kétszer kellett megjárni a helyet. Lett volna aztán még ősszel a lombtalanítás, végig az összes kerületen a Kálvin tértől Vecsés határáig, mind a tizenöt kilométer. De elég volt nekünk bőven a kétszeri kaszálás. Kézi kaszával. Arra gondoltam, hogy ezzel a feladatvállalással a fiamot és a leányomat bévezem odaki Magyarba' a vendégmunka örömeibe. Nem volt az olyan nehéz, de sok jövés-menéssel járt. Ennek is külön története van. Lesz, lehet rá alkalom, mer' el fogom majd egyszer mondani.

Huszonötödik beszélgetés

Mi kell még a boldoguláshoz, ha nem elég a céges forma... Ember. Nem a tulajdonosnak, hanem a helyi állampolgárnak kellene dolgoznia. Ez egy következő kör, amelyen a külmagyarnak végig kell futnia. Ha nem, akkor nem. Esik vissza megint a törvénytelenég, a fekete- és a szürkemunka csapdájába.

„Szerencsére csak egy fél napig / De dolgozott az én kezem alá is / Lágyan edzett helyi erő / Be nem állt a szája / Hogy ő perfekt tud németül / S egy kicsit angolul is / Hagytam hogy beszéljen / De azért figyeltem / Hullott ki minden a kezéből / Eltévésztted a házsámot barátom / Mondtam neki délben / Te még magyarul se értesz semmihez.”³

– Az volt utálatos még akkoriban is, hogy aki nem volt bejelentve, az nem

³ Részlet Lovétei Lázár László *Tizenkilencedik vignetta* c. verséből. In: *Feketemunka*. Versek. Kalligram Kiadó, Budapest, 2021. 71.

tartózkodhatott Magyarban egy hónapnál többet. Kimentél, ha volt hova, vagy addig-addig kóvályogtál, míg valahova elrázódtál, de az általában csak olyan is volt, szóval: béálltál a ringbe, s mire jól beléjöttél volna, kellett jönni haza pecsételni. Vagy át kellett menni Szlovákiába, esetleg Ausztriába. És vissza. Amikor a hatóságok látták – ha olyan helyzetbe kerültél, hogy igazoltattak –, megelégedtek azzal, hogy ott volt benne valamelyik lapon egy-egy friss kilépő és belépő pecsét az útlevelünkben. Egyeseknek úgy bételt az öt év alatt, míg szolgált a pasaport, hogy már hely sem volt, s valósággal kellett vadászni az üres mezőket, ahova belékerülhetett a bélyegző soron következő nyomata... Hogyha hazajöttél véletlenül úgy, hogy maradsz is valamennyit, akkor láttad, hogy itthon mennyi a baj. Sok ilyen volt. Sok kolléga. Eleinte szinte mindenki ezt csinálta. Ami pénzt hoztál, avval tömte dB a likakot. Hogy haladás legyen itt is, s addig ültél, míg valamennyire rendbe tetteD, béindítottaD a menetet. Elmentél kaszálni. Mondjuk. Fát készíteni. Vettél egy süldöt, hogy a család itthon levő tagjai nevelgessék. Vásároltál neki gabonát. Szóval az egyhavi jó kereset két hónapra szólt. Úgyhogy az nem is olyan sok, ha úgy nézzük. Nem beszélve arról, hogy vajon osztán mehattél-e vissza oda, ahonnan eljöttél? Nem mindig. Ezért volt jó, hogy én bévezettem a kertészeti cégnél a váltásos rendszert. Adminisztráltam, ahogy tudtam egy ideig, még messziről is.

Sokan vagyunk, és sokfélik. Egyik-másik lépett le. Volt osztán olyan falumbeli, hogy mind megitta a pénzt, s az olyant haza kellett küldeni, kiiktatni, mert rombolta a hitelemet. Rontotta a hírünket, úgy általában az egészünkét.

Mondhatták aztán, hogy azok a hülye románok. És milyen érdekes! A legtöbb megélt! Szinte az egész. Ahogy teltek az évek, kezdtek megváltozni a falumbeliek, a volt kollégák, és azok is, akikkel jártuk az idegent a munka miatt. Magához tért az is, aki Magyarból kikapott, kiment osztán Németbe, és még több pénzt keresett. Úgy tűnt, hogy lett belőle valami. Valaki. Legalábbis úgy érezte. Úgy mutatta... Ott agyonhajtják a mezőgazdasági munkákon az embert. Leginkább Németbe. Olyan durva dolgokat hallottam, hogy csak. Azt mondják, olyan, mint egy-egy gettó, vagy épp egy koncentrációs tábornak felelnek meg azok a zárt telepek ejszen. Egyik helyen lengyel hajcsárod van. Másutt oda letelepedett szerb. Vagy pedig török. A pénzért való hajszában olyan lesz, hogy nem kell puskával állnia senkinek a hátad mögött, nincsenek a seggedben, de mész, mind az állat, szeded az uborkát, a paradicsomot, a spárgát, miközben számolod fejben az eurókat. Sok jó dolgot lehet aztán beszerezni: két négyzetméteres plazmatévét, osztán idővel, ha már elnyűttél pár Golfot, Asconát, jöhet az Audi Q7-es, vagy legalább egy Toyota RAV 4-es – használtan, nyilván, mert az újat nem éred fel soha, de így is majdnem beleöled egy bennvaló árát a kocsiba –, mert ilyen a menet. Úgy jársz-kelsz, mind egy úr, mind egy rendes európai polgár – kívülről talán olyan is vagy, akár egy fehér ember –, és élvezed a technikát, kihasználod fenékgig ennek a mocsok kapitalista világnak az áldásait, hogy a következőkben ismét visszaesél, belé a porba, hogy kezdjed-végezded nekik a rabszolgamunkát. Mert azok képtelenek bármire, még a seggüköt se tudják megtörölni önerőből,

Gyökerek 1

Gyökerek 2

annyira erős szociális hálót fejlesztettek ki nekik, amelyik olyan, hogy őket még saját maguktól is megvédi. Meg a fenét! Olyan minta, olyan elképzelés, amelyik nem maradhat fenn sokáig. Úgy elsöpri őket az idő, mind, ahogy elvitte Csaucseszkut is, a sok kommunistát és az egész nyavalyás szovjet világot. De mi jön a helyibe? Lehet azt tudni?

Sokat gondolkodtam én ezeken a dolgokon, de csak akkor életképes minden az ember életiben, és olyankor van benne távlat, biztatás, ha a munka határozza meg az életed kereteit. Az izzadságos munka. Nem hiszem el, hogy gombok nyomogatásából, hogy valahol tárolt részvények hozadékából hosszú távon meg lehet élni. Egyeseknek talán igen. Pár embernek. De a zöm végezze csak el a feladatait a maga háza táján... A saját földjén, a saját kertjében...

Mondtam, hogy sokan kezdtek annak idejibe járni külföldre, s ahogy teltek az évek, még többen. Úgy nőttek fel a fiatalok, hogy már életcélként lebegett előttük a Nyugat, ahova előbb-utóbb eljutnak. Hogy megszedik magukat. Ezt vesznek, azt vesznek... Nyilvánvaló, hogy rosszul érzed magad, amikor visszajössz, mert látod a különbségeket. Ez sem jó. Az sem jó. Nem működnek a dolgok. Nem úgy működnek. Bezzeg Magyarban. Németben. Angliában. Bezzeg Amerikában... És miből származik itt a baj? Hogy elnyomnak az oláhok. Hogy sok a cigány és a szociál,⁴ akik csak úgy... Éreztem, min-

dig úgy voltam vele, hogy ne keresd odahaza egy másik világ tükörképét! Hanem törekedjél arra, hogy te hozd létre a magadét. Kicsiben. Az élhető környezetet. Egyszer. Utána pedig járulj hozzá ahhoz, hogy közösen is alakuljatok. Hogyha az apámék idejében – pedig akkor milyen hitvány rendszer volt! – büszkén lehetett adni, cselekedni a közösségért, dolgozott eleget, s vitt engem is magával, pedig közvetlen anyagi haszon nem származott belőle, de mégiscsak jó érzés volt látni, tapasztalni, amikor valami megvalósult, akkor ezt kell tenni máma is... Nna. Ez maradt ki aztán a változások után. Eppeg azok a községbeliek, akiket én kezdtem hordozni a kertészeti munkálatokra, építőiparba, pont ők kezdtek okoskodni egy idő után. Mert miközben még jobban elbutultak, azt hitték, hogy kinyíltott a csipájuk. „Megmondták a titit”, ahogyan túlfelől tanulták a kinti proliktól. „Tegy meg az önkormányzat. Írjon pályázatot. Annyi a pénz, mint a pelyva az EU-ban, mikor tonnaszámba nyomtatják az eurót.” „Fizessük az adót” – hangzott el a kocsmai asztaloknál, de munka közben, buszon, szünetekben, miközben ezek a drága jó székely emberek úgy éltek éveken át, hogy gyakorlatilag maguk is ugyanvalóst „szociálok” voltak, hiszen szinte valamennyien ellátmányt kaptak a román államtól. Ilyent-olyant, nem túl sokat, de azért a javukra billent a mérleg mutatója. Élvezték a rendszert, de önmagukat a kerítésen kívülre helyezték, és onnan ugattak befelé, arra a világra, amelyikhez tulajdonképpen ők is odatartoznának. Úgy elromlott az újonnan létrehozott vendégmunkásaim csapata – pár kivételtől eltekintve – agyilag, hogy lassan már magam is

⁴ Főleg a magyar anyanyelvű erdélyi cigányok körében élő kifejezés, amellyel az alanyi jogon járó szociális juttatásokat nevezik meg. Az *ajutor social* (román), azaz a *szociális segély* kifejezésből rövidült.

szégyelltem őket. Ezek mentek haza, s a legtöbb otthon nem csinált semmit. Állítólag úgy kimerültek a budapesti munkák ideje alatt, hogy muszáj volt nekik pihenni. Már nem voltak állataik. Nem foglalkoztak erőst a visszaadott földekkel sem. Az útszéleken, a házak előtt kinőtt a burján. Mert állítólag nem törődik vele a polgármester. A kaszálók, a legelők kezdtek béérdősödni. Vette fel a cseplesz, a ciher, a gyomfa az egész szülőföldet – mondhatom gúnyval és ünnepélyesen –, de szinte senkit sem érdekelt. Úgy volt otthonod a saját hazád, mintha csak egy váróterem lenne, ahol ideig-óráig tartózkodhatsz, míg elvisz a busz, míg megjön a vonatod vagy a repülőd...

Igaz, hogy szép lassan én is elpályáztam, de az eszemben már az forgott, hogy mikor, s hogy fogok visszakerülni. Szerveztem kifelé magamot, de már a hazatérés gondolata fogalmazódott meg bennem. Kialakítom majd a magam saját környezetét, ott, ahol van a tanyám. Vagy pedig vásárolok egy másikat. A közelben valahol, de a megyén belül. Csak egészség legyen. Hadd lám, mi lesz a fiammal. A leányom ekkor már olyan volt, hogy készült férjhez. Ő immár Magyarországon ragadt. Ez nem feltétlenül baj. Csak legyünk azért vajeggyen odahaza is, maradjunk honn, mert nem jó, ha mindenki megfutamodik.

A buta fejemmel azt hittem, hogy van egy jól kitalált cégem odaki, s akkor én azzal mozdulhatok. Mozdultam is, de mindjárt jöttek a munkaügyi buktatók. Hogy én nem jelenthetem be magamot, az asszonyt sem hivatalosan, mert egyszer meg kell hirdetni. Kétszer. Majd harmadikszor is. Ha nem jelentkezik egy helybéli magyar,

aki honpolgár, akkor megkaphatom a feladatot, elvégezhetem azt a valamit, amelyet elvállaltam. Lehetek ügyvezető. A feleségemet alkalmazhatom. Ugyanígy, ha átjut ezeken a szűrőkön. Kaphatok vízumot. Sokszé még az sem volt jó, ha magamtól találtam ki valamit, vagy megegyeztünk egy családdal, egy vállalattal, intézménnyel, hogy mű nekik ezt vagy azt megcsináljuk. Nem tudom, kinek pattant ki a fejéből ez az ötlet – eppeg baloldali kormány volt hivatalban, levetkeztetett, majd demokráciába átalöltözött kommunistákkal, meg azok pereputtyával, és esment választást nyertek –, de nem találkoztam olyan esettel, hogy egy magyar, mind elsőrendű jogosult, elhalássza előlem a munkákat. Elhatároztam, hogy teszek én ez ellen, és amilyen gyorsan lehet, le fogok én ott telepedni, s megszerzem a teljes jogú állampolgárságot. Mit gondolnak ezek?!... Ki s mi vagyok én? Vagyok olyan magyar, mint ők! És nem lehetek örökké az ország kapcája.

Elkerültem egy munkaügyi orvoshoz, egy doktornőhöz eppeg, mert szükség volt a céghez az alkalmassági igazolás. Mindenféle vizsgálatok kellettek. Labor. Vérvétel. Röggöny. Miegymás. Túl voltunk az elején, aztán következett a kardiológia, a fizioterápia, az idegyógyászat. Mellkasátvilágítás. Az a doktor-né felügyelte az egészet. Kopogtatta a hátamot. Mondta, hogy lélegezzek nagyokat. Most vegyek levegőt. Most ereszem ki. Tartsam vissza. Elölről, hátulról, oldalról meghallgatott. Tekergette a fejit. Aztán megkérdezte, hogy én életembe mikkel dolgoztam. Felsoroltam. És kiderült, hogy legtöbbet az Üzemben... – Ez az! Megvan az oka! A bácsinak a bal tüdeje alig mű-

ködik. Körülbelül hatvan százalékos a teljesítménye. Magát betegnyugdíjba kellene küldeni, mert tulajdonképpen munkaképtelen... Erre én úgy megjedtem, hogy a bácsizás már nem is bosszantott. Eléadtam gyorsan, hogy újabban mikkel foglalkozok, s hogy nekem két gyermekem van, akiket ki kell engedni az életbe. Egy csomó munka. És még a sok ember, aki számít rejám a megélhetésért. Az nem úgy van, hogy én most elmegyek nyugdíjba. Olyan nincs! Nekem munkám van. Rengeteg feladatom. Nem azért tettem át a székhelyemet Magyarba, hogy várjam a pénzes postást. Mer' az mi? Csúfalkodás! Epege nem fogtam könyörgőre, de mondtam neki, hogy hagyja csak jóvá nyugodtan, mert jól érzem magam, s annyit tudok dőgozni, mind kettő, sokszor még többet, észre sem veszem, s nem érzem, hogy kapcsolni kellene nekem a levegőért. El sem fáradok jobban, vagy hamarabb, mint más. Úgyhogy sikerült. Valahogy nagy nehezen. Keresztülmentem a munkaalkalmassági vizsgálaton...

Az történt aztán a továbbiakban, hogy megismerkedtem avval a doktornővel később jobban is. Sokszor kellett menni hezza mások miatt. Amikor már hivatalos lett a cégem, ugye, és dolgoztunk magánvállalatoknak, az államnak is, gyakran bízták rám, hogy intézzem a dolgozók munkavállalását és az egészségügyi vizsgálatokat. Eltelt sok év... Egyszer azt mondja a doktorné, amikor ott jártam nála a rendelőintézetben, hogy: – Gyurka, maga milyen jól néz ki! Pedig a tüdeje ugyanolyan... Mondtam, hála legyen a Jóistennek, mostanában is megvagyok, s jól vagyok. Akkor érzem szarul magam, ha nincs teendőm, de ilyesmi

velem nem fordult elő soha... – Ez az! – helyeselt a doktorné. Nem mondtam semmit, átvettem tőle a papírokat, elköszöntem, s kiléptem az ajtón. Nem akartam mondani, hogy biza maga is jól megvénült, amióta nem láttam, és milyen rozoga lett közben. Tudtam róla egyébként, hogy régóta túl jár a hatvanon, talán a hatvanötön is, de nem akar nyugdíjba vonulni. A jobb orvosokat becsülik, s ha bírják, ha akarják, akkor hetvenéves korukig nyugodtan szolgálatban maradhatnak. Ilyen volt ez a foglalkoztatás-egészségügyi szakorvosnó is. Ment, amíg bírta. Aztán az ilyeneket is leállítják egyszer, nekik is valaki csak megmondja, hogy eddig, s tovább nincs. Mert ilyen az ember. Lejár. De addig ne hagyja magát!

A budaörsi repülőtér kétszeri kaszálását kézi szerszámokkal végeztük. Volt egy unokaöcsém, akit rá tudtam venni, hogy álljon bé. Kaszát nem vittem magammal, de odaki vettünk, kerestünk megfelelő faanyagot, s tettünk reja nyelet. Akácából készül a legjobb, ha nincs kőrisfa. Úgy képzeltem el, hogy a rendes munkaidő előtt, hajnalban, mondjuk, pénteken nekifogunk, aztán szombaton és vasárnap jó korán megyünk neki esment. Csak lefogyatjuk, és elrendezzük egy hétvégén, inkább nem vállalunk mást. Jó pénz volt benne, ha sikerül három nap alatt végezni vele. Kicsit furcsa volt. Erősen néztek az emberek, pedig nem a Holdról jöttünk! Le voltam maradva ejszen a technikával, mert már elterjedtek volt nagyjából akkora a tologatható elektromos és benzines fűnyírók, léteztek mindenféle önjáró gépezetek, kistraktorok ilyen célra, de nekem meg sem fordult a fejemben, hogy valami olyant használjunk. Számomra a kaszálás azt jelenti, akkor azt jelentette,

hogy belé kell állni a rendbe, s húzni jobbról balra. És ez egy szép munka. Olyan férfias. Milyen büszke voltam, amikor papó vett volt nekem egy kaszát, s tett nyelet neki! Orosz gyártású volt, nem kínai vagy keletnémet mocsok pléh! Akkor azt tartottuk a legjobbnak... Avval tanultam, csak annyi bajom volt vele, hogy kicsinek véltem, mert 60-as méretű volt.⁵ Tényleg az kicsi, de jól járt, az élit is tartotta... Lett aztán nagyobb, de én csak 90-esig mentem fel, az nekem bőven elég volt... Aztán eszembe jutott, hogy amikor megtárgyaltuk az üzemeltetővel a munkálatot, akkor fűnyírásról beszélgettünk... Tehát már a kifejezés is más. De minek nyírni, ha vágni is lehet a hagyományos módszerrel?!...

Eppeg vakációs időszak volt, nálunk volt a gyermek. Odaki. Úgyhogy őt is befogtam. Pont olyan életkorban járt, mint én annak idején, amikor az első kaszámat kaptam nagyapámtól, de arra már nem volt lehetőség, hogy én is szereljek neki egyet hirtelen. De közbe-közbe a kezibe adtam. Megmutogattam neki egyet s mást, mert oda voltunk kerülve, hogy akkorra odahaza már kimaradtak a mű életünkből az ilyen típusú munkálatok. Biza. Hiányzott erősen a gazdaság, mer' azt szerettem a legjobban az életben. Kezdtünk átalakulni mű is. De azért a gyermek beléjött szép lassan. Ami megint furcsaság volt annak, aki látta, hogy a kaszálás után elráztuk a rendeket hosszan, megforgattuk délben, és amikor annyira száradt, kerekítettük össze, és felszedtük fiókokba. Így szoktuk meg. A magunk havasalji világában a lekaszált fű nem

mocsok, nem komposztálható alapanyag, vagy massa, hanem takarmány. Nagyon nehéz volt még elképzelni is, ott Magyarban, hogy minek, hova hurcolják össze-vissza a lehullott faleveleket, s a „kaszálmányt”, mert az egyfajta teher, hulladék, amellyel alig tudnak bánni a közterületesek, az útkarbantartók, a zöldövezet-gondozók. Elgondolkodtam azon közben, hogy azért mégsem lenne jó használatokkal feletetni a repülőtéri szénát, mert az szennyezett, poros, nem is volt benne annyi lapi, virág, mint szokott odahátra lenni a tanyánkon előállított kóstban, amelyikre azt mondják a botanikusok és az állattenyésztés elméleti nagyokosai, hogy gyógyszer tulajdonképpen, attól boldogabbak a tehenek, annyit adnak, hogy jóval túl lépnek a papírforma szerint megadott mennyiségen egy-egy tejelési időszakban. Ilyenkor hozzák elé Dél-Tirolt. Svájcot. Mind a kettő kezd eltávolodni tőlünk. Mintha még messzebb lenne. Az újmódi hasznosság a mi régi tudásunk mellé sehogy sem akar onnan átaljönni a paraszti szintekre.

Az Üllői út mejjékinék a takarítása és megkaszálása már sokkal mocskabb munka volt. Ebbe is a saját tenni akarásom vitt bele. Hogy egy percet se üljünk hiába. Ugyancsak a Platán Betéti Társaság ajánlotta. Tulajdonképpen azért, mert látták, hogy jól meg tudom szervezni, s rejaállítok embereket hamar. Én pedig ekkor magamot helyeztem bé ebbe a menetbe, s a családot. Ugyanaz a rokon csóró⁶ jött, aki Budaörsön is mellettem volt,

⁵ Azaz 600 mm élhosszúságú. A legnagyobb méret a 110-es (1100 mm).

⁶ Jelentése ebben az esetben: *srác, fiatalember* – az udvarhelyszéki székely tájnyelvben.

Golden Thread (Aranyfonál)

aztán még a fiam, a leányom, s neki egy barátnője hazulról. Na, gondoltam, most tük is meglássátok, hogy mi a munka Magyarba, nem csak lébecolás van, nem csak „haverok, buli, Fanta” az élet, s megtanuljátok ügyesen, hogy’ kell megkeresni a forintot! Könnyű-e? Nehéz-e? Hát nem is olyan egyszerű. Egyébként a leánkák nem mondták, hogy rossz lenne soha... Mit leánkák, akkor már tulajdonképpen férjhez menendő volt mind a kettő. Csak az ember milyen, ragaszkodik a megnevezéshez, mer’ akkor maga is fiatalabbnak tűnik. Ha olyan világban élünk, mondjuk, mint a nagyanyáim, akik tizenöt éves korukban mentek szolgálni városra.

Úgy volt az a kaszálás, hogy mentünk hosszan egy zöldövezeten, gypsávon, s amit levágtunk, azt bé kellett zsákolni, letenni a kijelölt helyeken, ahonnan a cég autói, mert napközben jöttek utánunk, este vagy másnap hajnalban, ahogy tudtak, amikor gyengébb volt a forgalom, szedték össze. Mentünk, vágtuk, haladtunk, zsákoltunk... Mondjuk két metráló között végeztünk. Mi legyen, ha nem jön értünk a gépkocsi? Rájöttem, az a jó megoldás, hogy megjárjuk az egyik oldalt, felülünk az M3-asra, s visszamegyünk egyet, s akkor utána megint elé túlfelől, és amikor kész, esment, tovább, esment, akkor el a következő megállóig, oda-vissza, oda-vissza, mindaddig, míg kiér a kék metró a vonala a végire. Onnantól kifelé is sok van, sok volt még osztán, és sokkal nehezebb a terep. Voltak, kerültek bokros, elvadult helyek, itt-ott nádasok, az is mind benne volt a pakliban, ahogy odaki mondják... Jöhettek a leányok rövidnadrágban,

jöhettek overálban⁷, sehogy sem volt megfelelő. Ha bakancsot húztak, ha gumicsizmát, ha szandált, akkor egyik szempontból előnyös volt, más oldalról nem. Ezt a munkálatot úgy esett, hogy legalább harmincöt-negyven fokos nyári forróságban, és ráadásul hétköznap végeztük el. Minden útszéli mozzanat után kikopogtattuk az íket, levettük a vasgyűrűt a nyélről és a kassa vasát odakötöttük hezsa. Én egy sutut is varrattam az asszonnyal, amit közbe-közbe rejahúztunk. Hogy biztos legyen. Egyik leánynál villa, a másikonál gereblye, és volt egy kosarunk is, amelyikben az üres rafiaszakokat hurcoltuk, azt fogták ketten. Lehet, hogy jó lett volna még egy ember mellénk, de ennyien voltunk. Kicsit furcsa lehetett, kicsit dísztelen, ahogy ott jártunk-keltünk a tömegközlekedés menetibe’. Szerencsére a biztonságiak nem hajítottak ki. Zöld pólóink hátán írta a cég nevit, olyan hivatalosnak tűnt minden. Nézték az utasok is rejánk, de mű mentünk, haladtunk, és végeztük a dolgunkat... Itt volt, itt lehet a helye annak a Rákos mezejinek valahol, azt olvastam, ahol rendezték az ország ügyeit, ahova összegyűltek királyt választani, ahova Dózsa idejibe’ is felcsődítették a népet, s még jó párszor. De én úgy gondolom, hogy eleinte nem a parasztok, hanem nemesek, a rendes katonák jöttek, a nép csak menet közben csatlakozott, ha már tudták, hogy hova-merre, ki ellen kell hadba szállni, Bécs, a csehek, a török ellen, vagy pedig olyan lett közbe’ a helyzet, hogy neki kell rontani egymásnak. Az a legkönnyebb,

⁷ *overall* – kezeslábas – angol

ha van egy kicsi herregés. A pólitika akkor is ocsmány dolog volt, mint-ha kártyajáték lenne abból a célból, hogy egyik nép is megmaradjon, s a másik is. És legyen annyi békesség, hogy tudjanak azért élelmet termelni maguknak legalább, gabonát, mester-ségeket gyakorolni, kereskedni mel-lette. Olyan nincs, hogy mindenki nyerjen. Hogy mindenki jól járjon. Még a mesében sincs. Az nyer, aki jól köszön a vén boszorkánynak. Vagy a legküssebb. De nem nyeri el örök-ké a jó a jutalmát, mer' ahogy biza fonák tud lenni az élet, olyanforma néha a mese is... Jobb lenne, ha nem

jácodnának annyit, csak beszélget-nének róla. Mármint a kockázatról. Olyanok voltak a régi vezetők is, hogy tizenkilence is lapot húzattak, s csodálkoztak, hogy elfutott a kártyájuk. Ha bėjött, akkor vittek mindent. Ma sem különb a helyzet, csak most az EU csinálja és az ENSZ. Meg mit tudom, hogy melyik nemzetközi szervezet. Bizottságok vannak, képviselők, kül-döttek. Mintha lenne nekünk beleszó-lásunk a saját dolgunkba, úgy állítsák bé, de mégiscsak ott az a sok mocsok, amit mü nem látunk. Annak isszuk a levit, hogy azt sem tudjuk, mi. De valahogy túl kell lépni.

Reflexiók

Szilágyi Ferenc Hubart

Gazdag ősz

*Nem is tudom, mit érzek én,
elégedett, szabad vagyok...
E gazdag ősz azúr egén
aranykokárda, nap ragyog.*

*Kezem, szavam nem éri vád,
s a terheim veled viszem,
e kegyre mondok én imát –
a szó ma célba ér, hiszem.*

*Itt zsenge fű is nő talán,
mely minden sebre ír lehet,
s a vágy a szád szelíd szaván
elandalít, szíved szeret.*

*A két karod hű oltalom,
s ha kóborolva réteken
az éjbe hull a nappalom,
a lágy alom te légy nekem.*

Őszi ihlet

*A hold az égre baktató kevély batár,
lidércleány mereng a pamlagán,
ruhája csipkehab, körötte illatár,
vajon, ki lenne? Múzsza? Sarlatán?*

*Az árva, földi igríc ím reá tekint,
s ha nincs kezén nehéz bilincs, lakat,
a csók nyomán, mit ott a hölgy feléje hint,
vigasztalan kis őszi dal fakad:*

*„Fölösleges csodát bolond szeret,
ahol ködöt szítál a láthatár;
minek, ha sárba hull a bronzveret,
s a szürkeségbe vész a szép batár?!”*

Fenyősrám

*Az Isten kertjébe miféle gond hozott?
Vad fejszék csapása csúnyán lelombozott.*

*Csaknem száz évgyűrűm látta e világot,
mikor a balga sors fűrésze kivágott.*

*Egyenes derekam került a vagonba,
korhadó tuskómon tanyát vert a gomba.*

*Rostjaim szú marja, hasítja fájdalom,
szélfúttá jajomban madárrá szállt dalom.*

*Felröppen panaszra az Isten vállára:
zsványok zsebében landolt a fám ára!*

Udvardy Zoltán

Eljegyzés

„Trăiască Partidul Comunist Român!” A fiatalember végre kinyújtotta lábait, s miközben az ismerős feliratot böngészte a szemben ülő néni kezében gyűrődő, jóféle sülteket rejtő, szalvétaként körbetekert újságpapíron – a lap fotója egy hivatalos pártünnepségen készülhetett –, ügyelt arra is, hogy a puha műbőr üléssel masszírozta kissé hátát, melyen nemrég még nyomot hagyott a csurig pakolt, fémvázás hátizsák.

A zsákot most csak a Szentlélek tartotta meg a fejük fölött, a poggyászrekeszben, ahová nemrég begyömöszölte.

Lehámozta magáról hosszú ujjú trikóját; valószerűtlen optimizmussal vigyorgott fel fehér pólójáról a karikatúra-ember nyáron még oly aktuális vigyora: „No school, no job, no problem!”

Hát, ebből a három állításból most egyik sem igaz – sóhajtott a fiú, és hallgatni kezdte a kerekek kopogását.

– Jancsi! Jancsi! – zakatolta a vonat, s a fiú újra látta, ahogy az a lány, akitől pár órája elbúcsúzott, talán véglegesen, tesz néhány lépést őutána, s úgy hallotta, mintha a nevét kiáltaná.

De éppen jött az autóbusz a Keleti felé, s neki mennie kellett már, s ott zötykölődött a hátán az irgalmatlan méretű, nehéz zsák az alumínium melevítőivel.

Mit akart, vajon mit akarhatott mondani neki, éppen most, mikor már

kitették a pontot egy hosszú mondat legvégére? Talán átalakult volna ez a pont, ha megfordul, ha arra a buszra mégsem száll fel, kérdőjellé?

A vonat lusta döccenésekkel hagyta el a Keleti Pályaudvar váltórendszerét, hogy nagyot sóhajtván, hosszú gerincét kiegyenesítve, lassan nekifeküdjön az egyre sűrűsödő, ősz végi sötétségnek. A fiatalember hunyorgó szemmel nézte a távolban vereslő ötágú csillagot. Városszéli üzem homlokzata lehet.

Mire a Nord-Orient Expressz gyorsulni kezdett, friss levegőt szippantva, a végtelen mezőkön át zötyögve Szolnok, majd Brassó felé, nem csak a táskák, poggyászok rendeződtek el: Jancsi előtt nagyjából összeállt útítársainak tablóképe is. Székelyföldi kisváros várja az egyiket, szilágysági falvacska a másikukat. Gyöngyszem-városkák, magház-falvak különös nevével nyílt meg számára, már itt, a vonaton az a másik, rejtett magyar világ, ahová – ismét, már sokadjára – elindult.

Ebbe a világba rajta kívül mind hazatértek: többnyire idősebb asszonyok voltak az útítársak. Az egyikük leánya, egy csillogó, barna szemű szépség állt közelebb, korban is, Jancsihoz. És maga, vetődött fel az udvarias kérdés kicsit később, a belföldi használatra is igénybe vehető kocsiban evidens módon, maga ugye csak itt, Magyarországon belül megy valahová? Vagy talán Romániába utazik?

Életemben egyszer ha voltam Romániában, villant egyet János szeme.

Aztán úgy folytatta: „Most sem Romániába megyek, csak ide, Erdélybe”, amire nagy nevetés volt a válasz. A hangulat érezhetően feloldódott. Festménybe illő mosoly: Jancsira még egy gyönyörű fogsor is rávillant.

Most nézte meg először tüzetesebben a vele szemben ülő, fiatal lányt. Mint rövidesen, már a folyosón egymás mellett állva, a sötétbe boruló alföldi tájat nézve kiderült: Erzsébetet. Aki, s erre is gyorsan akadt válasz, nem azért jött ki, hogy rágyújtson.

„És te, nem szivarozol?” A lány kérdésére Jancsi rövid értekezésbe fogott a havannák általa csak messziről csodált aromájáról, jól tudva persze az erdélyi és anyaországi szóhasználat közötti eltérést, miszerint az, hogy szivar, a Jancsi országánál nagyobb, egykori ország részben cigarettát is jelent. Ezen ismét jót derültek, s ami kellemes meglepetésként érte a pesti fiút, a lány kísézőire is átragadt jókedvük, amikor visszaléptek a kupéba. Nem méregették őket vénasszonyos, a kacagást a korabeli, gulyáskommunista anyaországban oly gyakran kíséző, barátságtalan fapofával, a szokásos merev bizalmatlansággal.

Ahogy a fiú útitársai mondanák: „negyedórácskán belül” mégis megfeszültek az arcvonások és halkabbá vált a szó.

Sutyorogva arról kezdtek már beszélni az útitársai, hogy mi vár rájuk a határon, ahol majd „béjönnek a fináncok”, s hogy azok mi mindent elvehetnek. Azt is elmondta egy élelmesebb fiatalasszony, hogy miket lehet, mit érdemes éppen emiatt a pakkok tete-

jén tartani. Például, úgymond ajándékként, hát persze, szívből jövőként, egy pakli szivarkát. Vagy bánja a fene, akár egy egész kartonnal, de melyik csomag tetején? – tanakodtak.

Jancsi hallgatta egy ideig az archaikus nyelv és a román-francia-angol szószörnyszülöttek különös keverékével előadott cihelődés suttogó mondatait („kis ügyeske ez a kazetofon!”, „műes csak egy pungába rakjuk, oszt reá a Marlboro szivart a fináncnak, s hát tües hogy?”, „idesanyaaam, nem tett bé a vinyetas szendvicsből, az egész útra, csak kettecskét?”), aztán csak előhozakodott a maga bajával.

Egy fura pók, valami Erdélyből nemrég áttelepült ismerős kérte meg őt, előmászva valahonnét, de már a vonatnál, az indulás pillanatában, hogy ugyan, vigye el ezt a pár jegygyűrűt Székelyföldre tartó útjának első állomására, Nagyváradra, ha már úgyis megalszik ott, körbelátogatva erdélyi s partiumi ismerőseit.

Hiába kerültek ugyanis az akkorig éppen ötezredik születésnapját ünneplő Romániához annak idején az erdélyi aranylelőhelyek, a jegyrendszerig süllyedő „aranykorban”, ahogy abban az időben hivatalosan nevezték az 1980-as éveknek ezt a szegmensét, már az arany is hiánycikk, magyarázta ott, a Keletiben, a szúrós, hideg estében Jancsi erdélyi származású munkatársa.

A fiú tehát most, kissé tanácstalanul, felállt, és cihelődő utastársai között ő is pakolni kezdett. Rövidesen előhúzta hátizsákjából a kis papírdobozkát, s elővette a két jegygyűrűt: „Ha már a határról beszélünk, nekem meg ezeket kéne átjuttatni valahogy!”

Maszk

A fülkében az asszonyok egy pillanatra abbahagyták a csomagolást, és mindannyian Jancsira néztek.

Aztán Erzsébetre.

A román vámservek szorgos tisztje, aki a fülkébe toppanva kínos igyekezettel játszotta el, hogy egy kukkot sem ért saját anyanyelvén – kolozsvári magyar volt –, gyorsan felmérte: páran hazafelé tartanak, itt pedig, az ajtó melletti üléseken, egy jegyepár látogat el a szülőkhöz, Erdélybe.

Ez indokolta a kuncogást, az elfojtott jókedvet is – így okoskodott a vámos –, amely valahogy nem volt ismerős annyira az aranykor földjén és korszakában; különösen nem a vámvizsgálatnál. Mégis, kissé gyanakodva figyelte a fülkében utazók arcát, de csak a megszokott kép fogadta. Ez a magyar útlevéllal rendelkező fiatalember fogja tehát elvenni ezt a mezőségi faluban élő leányt. Beletúrt azért néhány zsákba, az ifjútól pedig rossz magyarságot mímelő kiejtéssel megkérdezte, hogy „pisztolet van?“, mert a szabály az szabály.

Nagyvárad vasútállomásán fújta ki magát az expressz, a lépcsőket már megrohanta a szokásos, bizarr, törökországi szibvásárra emlékeztető emberáradat annyi málhával, mintha folyamatban lenne a nagyváros kiürítése.

Jancsi már rég lehúzta a kezén viselt jegygyűrűt és visszatette a tokba, málhája is a hátára került, s megkapta útravalónak a kedves, meleg biztatásokat („s aztán vigyázkodjék magára!”) a nénémasszonyoktól, azzal a magyarországi utas felé áradó, mély szeretettel, amit errefelé, Erdélyben oly gyakran tapasztalt, és amitől kissé mindig kaptart a torka.

A peronon álltak most Erzsébettel, aki leszállt, hogy gyorsan megtöltse vizes palackját –, ami persze tele volt Pest óta, alig hiányzott belőle.

Csak álltak és nézték egymást némán. Erzsébet is lehúzta a gyűrűt ujjáról és János felé nyújtotta. A fiatalembernek maradt még vagy tizenöt másodperce, hogy továbbmenjen, vagy inkább – egyre jobban vonzotta őt ez a lehetőség – hogy visszakapaszkodjon a vonatra, hiszen egészen Brassóig megvolt a jegye, a helyjegyet pedig akkoriban a magafajta utazó számára gyakran a kalauznak csúsztatott, magyar Lux-vagy Amo-szappan jelentette.

Tíz.

Kilenc.

Tudta: ha elveszi, szépen, a gyűrűt a lány kezéből, akkor ez a történet örökké megmarad itt, ebben a pillanatban. Itt állnak majd szemben az éjszakában, a vasutasok sürgető kiáltása között. Itt állnak majd mindig ezzel a gyönyörű Erzsébettel, és nézik egymást úgy, mint az idők kezdetén nézhette egymást az első emberpár.

Nyolc.

Hét.

Ha ismét felszáll a továbbrobogni készülő, fújtató vonatra, tudta, hogy ez azt jelenti: soha többé nem megy el a Erzsébet mellől. Akkor viszont a történet nem véget ér, hanem elkezdődik, az idegen nyelven, furcsa, alt női hangon beolvasott vonatindulások zsvivájában, a személyvonat karbantartói által megcsavart, rejtélyes tartályokból sipítva előretörő, a peront elárasztó gőzfelhők párájában, a tülekedő tömegben, igen, akkor elkezdődik valami olyasmi, ami Pesten, pár órája, véget ért.

És az, ott Pesten, tényleg véget ért?

Hat, öt.

Nézték egymást elveszetten. Az ujjuk összeért.

Még négy másodperc.

Három.

Kettő.

Jancsi érzete, hogy bármit is lép, az végleges, és visszavonhatatlan. Erzsébet kinyújtott kézzel állt vele szemben, mell-

kasa sűrűn emelkedett, szemei kitágult pupillával itták a fiú pillantását.

Egy.

A szerelvény, mélyet szusszantva, újabb fehér gőzfelhőt eresztett magából, eltüntetve a meggypiros hátizsákos, borzas hajú fiút és fényes szemű, barna leányt.

Isten szőtte szőttes

Czilli Aranka

Szárnyak

*Az első csók előtt
a szemedbe néztem.
Őz voltál, feszültek
az idegek benned.
Rettegted veszélyét
a jelennek,
mégis valami
eleve elrendeltnek
engedelmeskedve
nyújtottad felém ajkad.*

*Minden csók előtt
a szemedbe nézek.
Madár lettél,
szárnyalásra készen:
kifutópályád a jelen,
s te táncba viszel
a ráncatlan ég
végtelenjébe.*

*Felnőttünk a vágyhoz.
Tudjuk, hogy a boldogsághoz
le kell vetni magunkról
minden réteg biztonságot.
Az utolsó ruhadarab a szégyen –*

*Amikor meztelen vagy,
én vagyok a szárnyad.
Ha meztelen vagyok,
te vagy a szárnyam.*

*Nézz minden szárnyaláskor
a szemembe –
valahol íriszeinkben
ilyenkor keveri ki az élet
színárnyalatát
a jövőnknek.*

egy maréknyi vágy

*ki-kinyújtózik
és beleharap
mindenbe
ami még maradt
a vad álomból:
hogy magasra tör
hogy izzik tőle
majd kívül-belül
a táj
hogy elég az égő láng
hogy összeforrjon
két világ
rész
az egészben minden
s talán az isten látja egyben
csak azt ami itt lenn
összekapaszkodik kicsit
és táncot lejt
de elenged minden mindent*

*elalszik a tűz
álmodik még a parázs
hogy valahol talán
van olyan halál
ami után
minden egymásra talál
és összeolvad
ami összejár*

*de addig
csak hamu
hamu
marad a világ
benne a megfeketedett
vágy –
egy maréknyi emlék –
a boldogság*

Rácsok

*Ujjaid rácsain át a fény
ahogy bőrömhöz ér.
Csendjeid rácsain át az árnyék –
a kimondhatatlan is belefér.*

*Meddig vagy még
fényben és árnyékban
rejtőzködve
enyém?*

Fill in the Gap 1 (Töltsd ki az űrt)

Lokodi Imre

Nádibugyigó

látom, a tóparti kölykök tört gyékényszárral csapdossák a vizet, majd végkimerülés előtt egymásnak esnek, némelyik kamaszon ott marad a növény pengeélének vékony vérzésű nyoma, köpnek, némelyik pirosan sárosat, jól festi a nyálat a kiütött, idejekorán odvas fogak gyökere, anyád, mondták egyszerre és felváltva, ép fogsorral és csorbán vigyorogtak egymásra, ebben a korban nincs vesztes, csak győztes, a visszafojtott sírás vagy éppenséggel ornyeregpre kent könnyek, fájdalmas, önbizalmak, gyávaságok, árulások, anyáink árán,

mentem megnézni, mi maradt még abból, amit hagyunk, ott van-e még a kőfiú, a pucás; a közszej így emlegeti a kis, jó ötven centis, málló figurát, szerintem már akkor kőleprás volt a kisfiú, amikor még rendszerint a fejére ültünk, és ölünkbe ültettük a lányokat, különösen Zsóka szerette, ha a fiúk az ölükbe ültették; időközben tájékozási pont lett, találkahely, várlak a pucásnál, lehetőleg hosszú combokkal jöjjetek, volt a javaslatunk, jó, mondta Zsóka, és felhúzta találmára a szoknyáját, kitalálta, mi legyen a mérce, akár feljebb is mehet, mondtuk, a kőfiúpuca aránytalanul szerény volt, mint egy pörsenés, mondjuk, kőlehelet, mélyből jövő, mégis a zsírok, a tapogatások nyomán rendes kis fekete puca volt, viselte az idők rétegeit, ha viszkett neki, hámlott, azóta is hámlik,

a placc szögét lezáró, soha nem tisztázott okokból odakerült kőfiú, aminek akár szép története is lehetne, de nincs, legalábbis nem tudok róla, bár erősen szeretnék hallani a kőfiúról valamit, remélem, hogy egyszer csak,

érezem, hónaljban már erősen szorít a ballonkabát, attól tartok, megreped, ahogy erőlködöm felfelé a pattintott gránitlapokból rakott lépcsőkön a Monte Carlo felé, apám mondja, ilyen kihízott kabátokban járnak a sörhasú agglégények, de nekem nincs is sörhasam, mint köember, merev testtartással, behúzott gyomorszájjal lépegetek egyik lapról a másikra, valaki taszít, ilyen tájt biztosan az őrangyalom teszi, nem engedek a fentről lejövőknél, nem állok félre, hiába szúr a szembejövők tekintete, mint valami szigony, ami majdnemhogy szétfeszít, mert ilyen szétfeszítősek ezek a tekintetek, bár igaz, mehettem volna autóval, kisbusszal a szerpentinén, körbe a többi vendéggel, de általában nincs kedvem hallgatni langyos, sörbe mártott blődsegeket, szépen kikerülnek, lelépnek a fűbe, kutyaszarba, nem tudom, hova lépnek,

és nemcsak a kőfiút akartam látni, mert látni akartam a fák között a tavat a délutáni szűrt fényben, bár ilyen tájt a víz elveszíti zománcát, mintha egy hatalmas, matt zöld tömb feküdne medrében, jól látom, átláthatatlanul

súlyos test fekszik mozdulatlan, vízben puhuló sziklák ferde és észkos¹ lapjain gazdagon ül a moha, később apró hullámtarajokkal seper a közeli hegyekből letekergő szél, partra sodorja a bükkök korán elveszített levelét, sárga csipkés partszegély, a mérce, Zsóka mércéje,

vékonypénzű vendégek járják a tó körüli ösvényeket, nem tudom, mi van, csak időtől kipréselt idős házaspárokat látok, mint az ősztől lecsupaszított öreg és hajukból borzosra hámlott szőlőfák, nincs bennük mezge², akik már nem is, úgyszólván egyáltalán nem gumiznak, és a férfiak egyáltalán nem dőlnek³ fehérnépet nagy szürkefoltos gyertyánfáknak, és soha nem ültek kettesben a kőfiú fején, mégis a gumi, a kifungált óvszer ott a lengedező bükkágon, persze, sötétedés után telik fel a tó partja szerelemmel, jönnek a szállodákból, többnyire a Kárpátokon túliak jönnek, mert hol van az az idő, amikor a finnek, a furcsa arcú északiak aranyozott szemüvegkeretekkel, apám birskörtét sóz el nekik a fürdőtelepi piacon, azt mondja, ezek tiszta idioták ezek a skandinávok, úgy érte, idiotán festenek fehér adidasban és bojtos sapkában jóval hóharmat előtt, nyomogatják a kőkevény birskörtét, akkoriban egy közeli faluból bejáró képzőművész tolmácsol közöttünk, ő ugyanis rendszeresen mellettünk árul, kizárólag tenyérszíni grafikákat hoz, ebből pénzel válófélben, a grafikáit a finnek viszik, mint a cukrot, mondja, felugrik a Monte Carlóba, írónőt emleget, már kávézik ebben az órában, a szép délelőtti őszi napsütésben a tóra néző teraszon ül talpig feketében, valamire készül, olvas, jegyzetel, Béla úr, a vendéglőfőnök személyesen szolgálja ki, tenyerén viszi az

írónőnek a feketét, talán kis színest is visz, azt mondja, éjjeliszekrényén van a Milyen vagy, Amerika?, persze, útirajz, már csak hozzá kell fognia, mondja, sajnos, soha nem fog hozzá, nemsokára elviszi egy infarktus,

szóval, amikor nem jönnek az északiak birskörtét venni, és nem jön a csonka bal karú ezredes, akit apám, ahogy kell, domle colonelnek szólít, akinek egyébként valamiért nagyon megtetszem, azt mondja, ha román gyermek lennék, elvinne magával, örökbe fogadna, többszobás tömblakása van Buzăuban, egyik szoba az enyém lenne, tele van ragasztva régi és új típusú fegyvereket ábrázoló poszterekkel, felvételekkel a második háborúból, nem beszélve arról, hogy ott teljesítenék sorkatonai szolgálatot az ejtőernyősöknél, de mondtam, nem akarok ejtőernyős lenni, nem érdekelnek a fegyverek, elcseszed a jövődet, mondja apám félig viccesen, pedig tudom, nem adna, vagy lehet, hogy adna, amikor azt mondja, súroltalak volna el a lepedőn, azon a durva szőttesen, ezzel le van zárva az ügy, nos, ilyenkor, holt időben a képzőművész leckét ad apámnak, hogy posztmodern vagy mi, javasolom, kezdje alapfokon, mert apám sehogy sem érti, mit keres a kartonra ragasztott apró kagylóhéj a leginkább kiterített teknőst ábrázoló rajzon, na jól van, mondja a művész, itt abbahagyja az alapfokú oktatást, javasolja, tartsak vele, iszunk egy konyakot fent a Monte Carlóban, erősen sajnálom, hogy az írónő nem jelentkezik,

mert én sohasem láttam élőben írónőt, csak fényképről, mondjuk, Gulácsy Irént, Kaffka Margitot, jaj,

és még láttam egy kortársat valami magyarországi lapban, erősen férfi-arca van, meglehetősen darabos, ha jól emlékszem, Galgóczi Erzsébettel ment egy riport egész laptestet betöltően, de csak ennyi, írónok dolgában mindösszesen ennyi, szóvá is teszem, pontosabban kérdezem a művésztől, hogy lehet egy írónoknak olyan arca, mintha azt Szervátiusz nagyolta volna ki, hát igen, mondja a mester, darabos, különben remek íróról van szó, félelmetes riporterről, akitől rettegnek a téveselnökök Borsodban és Tolnában, Szabolcsban és Csongrádban, mert kemény riportokat ír, az elvtársak nem nézik jó szemmel, lehet, azért híresztelik el Galgócziról, hogy leszbi, de nem kizárt, sőt egyáltalán nem kizárt, hogy leszbi, mondja a művész, nos, erősen jól jött volna az írónok a szép őszi napsütésben, hogy Béla úr a tenyerén talpas pohárban hozza neki a feketét, de nem.

jaj, a homokkő kisfiú, viszont a grafikus halott embriónak mondja, amikor megmutatja nekem, ott áll, pontosabban ott gubbaszt szegény a vendéglő teraszának hátsó sarkában szöveget lezáróan, szerintem mégis homokkő kisfiú, összehúzódva, mint aki fázik, mert ugye, fázósak a kisfiúk, a homokkő kisfiú is fázik, bár úgy tudja a művész, szokták gyakran melegíteni jó meleg húggyal, általában a fejére pisilnek, van ott egy kicsi luk a feje búbján, általában este szokták lehungyozni, sötétedés után, amikor kijönnek a vendégek levegőzni, a ribancok ezt a helyet elkerülik, azt mondják, bűz van, többnyire avas férfibűz, legalábbis biológiai kontrollt veszített öregemberbűz, ráadásul a rothadó moha, gomba és

avar, gumi, bár öles bükkök törnek az ég felé festett turistajelzésekkel, nekem nevetségesnek tűnik, minnek ide turista-jelzés, nincs hogy eltévedni, némelyiknek öblös gyökere van mohaágglyal, de nem, a ribancok itt mégsem, talán nem akarják látni a kisfiút,

a művész úgy tudja, nem élt soha a homokkő kisfiú, elvetélt geológiai csecsemő, nézzem, mutatja, primitív formáját alig meghaladott magzat alakja van, ufókoponyával, a hegy vetette ki magából hajdan, a hegy vetélte el, toltta ki magából valaholi nagy bűzös valagán, ilyesmiket mond,

tudom, helytelen gyakorlat antidepresszánszal érkezni mulatságba, amit a Gomba vendéglőnél egy szukkal elnyelek, hallom, mondja a nagysága, jé, egy drogos már megint, nem állhatom meg, visszaszólók, az idegek, nagysága, a neurózisom, de csakugyan nem jó ősi Diazepammal prezentálni, de hát tapasztalataim szerint Lagzi Lajcsit kifejezetten így lehet emészteni, nem hogy vattával tömöm ki a fülem, mint valami fülfolyásos apó, hallom a lépcső közep-táján, hogy a banda erősen Lajcsiba kapaszkodik, fogadok, lenyomja az egész Lagzi-repertoárt, mert ez olyan, mint a kurvaság, nem lehet könnyen leszokni róla, nem baj, megyek, megkeresem a kőfiút, legfeljebb iszom egy feketét a Monte Carlóban, az írónok asztalánál, valahogy most őt és a művészt, a törékeny nőt és a szálás hajú férfikolozszust asztalhoz ültetném, mindketten feketében jártak ideát, mert odaát nem tudom, mi lehet, mi a divat, a hajdani, fehérre mázolt bádogasztal mellett elnézem a tavat, a zománcát veszített óriási zöld tömböt, vagy lehet, a szö-

Fill in the Gap 2

get záró kisfiúnál maradok, nem baj, ha bűz van, ahol nem szeretnek a ribancok, azt mondják, a szellőző férfiak napvilág gátlástalanul előveszik fényes farkukat,

mit tehet az ember, ha tele van rokonsággal, mindenkinek kijár a tisztelet, hónaljban szorító ballonkabátban prezentálva, de ez az eset nem rokonság-történet, hogy megyünk, szembejönnek szűrös tekintetű idegenek, akik kénytelenek lelépni a fűre vagy valahova, megesszük a fejadagot, bedobjuk a pénzt a nagy levesestálba, majd kurvára leisszuk magunkat, hányunk vöröset négyszer legalább valami fertő, bolondításig felcukrozott házi bortól, de ez nem az a mulatság, nem olyanféle, hanem cabernet-s, hétdecisben extra, palackozott félédes Murfatlar és egészen száraz Jidvei, kisüsti körte, persze a ballonkabát hónaljban szorít,

részletekben érek fel a Monte Carlo placcára, eltűnik a láthatatlan kéz mögöttem, ilyen az őrzőangyal tulajdonsága, kifújom magam, lent a tó vizén rekedten hápognak a vadkacsák, lehet, maradnak télire, a násznép kint áll a teraszon, sok-sok cigaretta, ez az úri nép, a fejkendős asszonyok és a kalapos bácsik már bent ülnek az asztalnál, kézzel szedegetik az apró fasírtokat, úgy csípi meg a fogpiszkálót, mint a gyík nyakát, amit felmutatnak az unokának, és ott lebeg orruk előtt az öreg szekrények dohos szaga, de nem kell foglalkozni velük, minthogy a kutya sem foglalkozik velük, nem ők azok, akik lepisilik a kis homokkő fiút, ez a népség ugyanis nem pisil, azazhogy hajnalig féllábon állva szorongatja hólyagjában, aztán állnak sorban a

vécén, roppan a derekuk, nagyokat szellenthetnek végre.

tévelygek a fejüket szellőztető vendégek között, mintha valamit keresnék, pontosabban: valakit keresnek, mint nemrégiben a folyóvíz partján, amikor azt mondtam, valahol itt kell lennie, magam előtt hajtogatam félre a vékony füzetet, kosárkötő ember szokta így keresni az elveszített szerszámát, itt van, gondolom, amikor megpillantom a bejelentkező, gyéren nőtt nádibugyigót, nincs nyom, se törés, ki tudja, mikor járt ember erre, bár járt járt, csakhogy odébb, a vízpart mentén kanyarog az ösvény, többnyire a horgászok tapossák, másnak nincs miért,

ez az a hely, ahol a patak beletorkol a folyóba, csakhogy a Vermessypatak más irányt vesz jó ideje, érdekes, mintha a Zengő s az alatta elterülő hegyi legelők vizét begyűjtő patakocskákésleltetné a beömlést, közvetlenül a torkolatnál meggondolja magát, tesz kis kitérőt, valahol sűrű vadszedresben lép észrevétlen a folyóba, a hajdani beömlés fel van telve víztől hozott televénnyel, nyáron kövéren tenyészik benne valami tölcseárszerű sárga virág, enyhén szűrös az indája, az ember csak ne gabalyodjon.

valamikor erre járunk el a répa-földekre, folyó melletti parcellákról a parasztok vagonszámra hordják a cukorrépat a téeszbe hátton, tavasszal pedig erre járnak a békászó kamaszok, valamivel húsvét előtt a téglavetőktől ásott árkokból kigereblyélt békákat végeznek ki divatjamúlt alpakkakésekkel, azt mondják, nagypénteken sült békacombért Szent Péter nem

húz strigulát, és a hajdani beömlésnél látok otthagytott ágasfát, tavalyi pecázó emléke, mert amikor még nyílt volt a hely, át lehetett látni a túlsó partra, amikor még lassú, sötétzöld vízből nézett vissza a horgász mása, ha a tükör fölé hajolt, most meg furcsa, teljesen más:

eltűntek a mély vizek, a beömlésnél, mint a szélvész, úgy sodor a sűgő⁴, a sodrással szemben kapaszkodnak a márnák, és sebesen viszi a víz a potyogó vadalmát, a fa alatt ül Jánosunk, és beszél, mintha a vadfa ágán lengő vércsének mondaná, hogy régen erre jártak el a répa földre az emberek, jöttek egyelni, gyéríteni, akkor is gyakran lejárt a folyóra ivóvízért, kőkorsójának szája buborékokat vet, és soha nem lát senkit a vízparton járni, pedig éberem figyel, mi pedig irtózunk a folyón járni, mert híre járja, hogy egy bolond remete lakik a berkekben, és térdig érő szakálla van, pedig nem is a berkekben lakozik, hanem a temetői kápolnában, s ha minden igaz, maga Keresztelő János.

hanem egyszer csapat legény jön a répa földről, látják, hogy a völgy legvonzóbb leánya megy a vízre ruhát öblíteni, eladó, mondja egyikük, már eladták egy csótálynak, mondja másuk, le kell a csótányt szöktetni a patak hídjáról, megegyeznek, hogy a csótányt le kell ugratni a patak hídjáról este a leányhoz jövet, mindig este jön a fiú, szépen tud tangóharmonikázni, ott ülünk a szemközti kukoricásban, villanyoltásig hallgatjuk a tangóharmonikást, hogy Mónika, drága, Mónika, egyikünk megvallja, a leányra gondolva tud csak onanizálni, nem nevetünk,

nagyokat hallgatunk, a völgy legszebb leánya fehérenműt, sok kis színes apróságot öblöget, ilyenkor már nem csak az árnyékok nyúlnak meg, hanem a képzelet, a vágy is, víziót fektet el a vízben a pillanat, hullámszik némelyik megnyúlt selyembugyi, mint hajdan nagyanyáink nagy szóttas lepedői, amiket leengednek a sűgőkon, aztán a füzekre feszítenek lengeni, széles, folt nélküli lepedőket, október van akkor is vagy november eleje, hallgatják a rádiót, hogy Pesten lőnek, szabadság, szerelem,

nézem a nőt, guggol a víz partján, térdeit szorosan egymáshoz szorítja, hiába lesnek át a túlparti kőbánya munkásai, akik úgy tesznek, mint akik színes kavicsot szednek, vagy lehet, csak nézik a vizet, mert ezek az emberek teremtesileg nem nagy, impozáns folyókhoz, vizekhez szabódtak, hanem kis patakokhoz, egy-egy adódó halpusztítás után hallgatagon nézik a folyót, nincs kinek szólni, csak nézik, amint úsznak, nem is úsznak, sodródnak lefelé fényes hasukkal, és ezek az emberek azt hiszik, hogy az ő fényes szemük van kimérgezve, az ő szemük úszik el valamerre.

azóta síkos ott a víz, zöld mohágyon szalad, lágyult köveket érzek, ha benyúlok alájuk paducért, és mindig az ara jut eszembe, aki ott áll a Monte Carlo nagytermének közepén a vakító fényben, talán menyasszonytáncra vár, hogy valaki felkérje, majdnem megkövülten nézi, hogy a csótány ölébe veszi a tangóharmonikát, és nyomja, hogy Mónika, drága, Mónika, jobb lesz nekem a kisfiú, amíg láthatom napvilág, és nincs hullaszag, leszívja a nyaralók-

tól itt hagyott búzt a tömb mélysége, mint ahogy ilyentájt búzüket veszítik a vonuló vadlibák, a tér szögletéhez megyek, ahol a kőfiúnak kell lennie, mert nekem kőfiú, hegyektől szült eleven, hiába mondja hajdan a művész, hogy embrió, mert kész, halott kőkölyök, de nincs ott, ki van rúgva a helyéből, csak a régi heg,

megyek a kőfiú valószínűsíthető nyomán, ahol legurul, áttöri a tószéli korhadt vesszőfonást, megvan, ott van, ott van valami nyálkás burokban a zöld vízben, iszapba ágyazódva, hatalmas magzatvízben, ott áll két ribanc, jövéssemre megmozdulnak, amikor csonkra akasztom a kihízott ballon-

kabátomat, felém fordulnak, szétvetett lábbal támaszkodnak a szürke foltos gyertyánokhoz eszméletlen feszes farmernadrágokban, mutatják, van helyem az ölükben, várnak, megyek, intek feléjük, és bolonduljak meg, ha értem, miért olyan nevetségesek ezek a tóparti fákra festett gyűrűk, turista-jelzések, és a kölykök elvonulnak tört szárú nádibugyigóval⁵

Jegyzetek

- ¹ északi fekvésű (tájszó)
- ² a növény szárában keringő nedv (táj.)
- ³ döntenek (táj.)
- ⁴ sekély víz (táj.)
- ⁵ kibotosodó káka, nádibutyikó (táj.)

Golden Thread (Aranyfonál)

Fábián Judit

Az elviselhetetlen

*Belélegzem bűneim?
Oxigénszegény létem
páratartalma kritikus.
Csótányirtó spray
tüdőmbe hatoló
öblítőszert.*

Erőszak

*Egyenetlen fal sörtéit
simogatja a Nap.
Vetkőzni kezd,
három fokot ledob magáról,
meleg ruhát szán belső térnek.
Egész délelőtt elmatatott
a falakon,
önzetlen örömlány,
aki néhanapján
malter-szakállba
gabalyodik.*

*Hirtelen kiszabadul a
beton birtokló
öleléséből.
Tudja, egyszer befalazzák
nagylelkűségét.*

Esz­tétika

*Kókuszolaj szaunázik bőrben,
kemény halmazállapotát lágyítja testmeleg.
Sors-exkaválta ráncfüggőágyon pihen.
Felesleges túlsúlyos csepp marad az arcon.
Tavaszi zápor mossa le.*

*Izmaim beszívják
az esőcsepp-botoxot,
lassan szívárog bensőmbé.*

*Az egykor ólomsúlyú olaj
terazon elfogyasztott
folyékony kenyérral barátkozik.*

Szagminta

*Csökött bokrok tüntetnek
kapálózva élettérért.
Szikkadt gallyak tetemei körül
porfírkő vigyorog.*

*Apró gesztenyék, fejletlen zöld diók
lelencháza a fűfosztotta föld.
Kutyák veszik számba őket.*

*Bolygónk hisztije: forgószél
fordul ki önmagából.
Hirtelen felindulásból csap-vág.
Természet-testen beton kényszerzubbony.*

Vegyszer szedatívum összetétele kétes.

Ebek, vegyetek szagmintát a világról.

Webcam-tenger

*Webkamera-vette holdkelte,
élőben jelentkezik az égitest.
Rivaldába került hullámcsíkok
szelik darabokra.
Egy elsurranó macska szeme
Felvételélesztő.*

*Monitort repesztenek a kígyóhullámok.
Lélekgyutacs az online tér.*

Artificial Water (Művíz)

Szentgyörgyi László

Színe és fonákja

1.

A kora délutáni órákra jellemző módon még nagy a pangás az országút melletti motel inkább kocsmaként szolgáló helyiségében, csak egyetlen ember gubbaszt az egyik ablak melletti asztalnál. A motel tulajdonosa és működtetője időnként megjelenik a lengőajtóban, néhány pillantást vet a gondolataiba mélyedve maga elé bámuló vendégre, s miután meggyőződött afelől, hogy nem óhajt semmit, mint akinek halaszthatatlan tennivalója van, visszahúzódik a konyhába.

Nem sokat időzhet ott, alig néhány perc elteltével újra nyikorog a lengőajtó, s megjelenik a „főnök” alakja, kezében egy sárga színű, vaskosnak mondható borítékot tartva, tétován közelít a sarokasztalnál unatkozó vendéghez. A „címzett” szinte nem is vesz tudomást róla, ezért zavartan köhint, remélve, hogy ily módon magára terelheti a figyelmet, legalább addig, amíg átadja neki a küldeményt, amit néhány perce egy futár hagyott a recepción.

– Kedves hölgyem, arra kértek, ezt azonnal kézbesítem önnek – mondja, s tétován meglengeti a borítékot.

– Köszönöm, Gyuri – válaszol a nő, s unottan az asztalra mutat, hogy oda tegye.

Szinte utálkozva veszi kezébe, már a címzés is rossz előérzetet vált ki benne, ez áll rajta: Réz Szeréna képviselő részére! – Mi ez a felkiáltójel? – dohog

magában ingerülten, s a tányérja mellett fekvő kés után nyúl...

2.

Réz Szeréna fiatakként tűnt fel a kisváros közéletében, amint elvégezte a színművészeti egyetemet, máris szerződést ajánlottak neki a helyi társulatnál. Elfogadta, sőt örömmel kapott a lehetőségen, hisz mégiscsak szülővárosa közönsége előtt bizonyíthatta tehetségét. A „szerepléssel” már gyerekként, középiskolásként barátságba került, gyakran kérték fel a tűrhetően szavaló lányt helyi rendezvényeken való fellépésre. Innen származtak sokrétű kapcsolatai is a közélettel, pontosabban annak helyi hangadóival.

Észrevétlenül jegyezte el magát a politikával, előbb csak „mint vendég” működött közre, később pedig már egyre inkább aktív szereplőként. Kezdetben úgy tűnt, csak amolyan töltelékként számítottak a dekoratív lányra, de amint kiismerte magát a belső viszonyok között, egyre inkább megjött az étvágya. Éhezett a sikerre. Igaz, hiúsága és becsvágya is hajtotta. Amint rádöbbsent – bár nehezen fogadta el –, hogy a színházban nem sok babér teremhet számára, átnyergelt a politikára.

Karrierje szépen ívelt felfelé, alig telt el két esztendő, máris az egyik „érdekvédelmi és közképviselési” miniszter tanácsosaként építhette kapcsolatait a fővárosban. Aztán amint a „szövet-

ség” kibukott a kormányzásból, neki is búcsút kellett mondania a minisztériumnak, s rövidesen egy vidéki színházi társulat direktori székében találta magát. Alig több mint harmincévesen. Ahol egykori, időközben rendezői képesítést szerzett egyetemi évfolyamtársával találkozott.

Korábban sem voltak közömbösek egymás iránt, ezúttal viszont viharos érzelmi és egyéb kapcsolat alakult ki közöttük. Ami nem maradhatott – már a közeg természetéből fakadóan sem – titokban. A szóbeszéd eljutott a feleség fülébe is, aki a város teljhatalmú polgármestereként bosszút forralt. Azonmód mozgósította nagy gonddal és körültekintéssel kiépített kapcsolatait, s a fiatal színigazgatót rövidesen elbocsátották. Az élete gyökeresen megváltozott, egyik napról a másikra egzisztenciális gondokkal kellett szembeülnie.

3.

Azokban a válságos napokban, amikor úgy érezte, senkitől sem várhat segítséget, netán vigaszt, gyakran gondolt egykori kollégájára, a társulat összeférhetetlen irodalmi titkárára, aki a műszakiakat leszámítva, senkivel sem volt jó viszonyban. A színészeket – tisztelet a ritka kivételnek – nem sokra becsülte, többségüket intellektuálisan gyengén eleresztett, erkölcsileg kétes, tehetségtelen csepűrágónak tartotta.

Már-már irigykedve emlékezett a férfirra, aki mindenkinek mindent kertetés nélkül az orra alá dörgölt, nem gondolva a következményekkel, illetve tudatosan vállalva azokat. – Imponált nekem a férfi öntörvényűségbe hajló makacs, megalkuvást nem ismerő magatartása, ahogyan sikerült elkerülnie

a józanabb gondolkodásúak által szűkségszerűnek tartott képmutatást – a kegyes hazugságot is –, s mindenkinek kendőzetlenül a szemébe mondta véleményét – vallotta be barátnőjének egy hosszú, alkoholba fúló beszélgetés során.

Idővel igencsak megritkult a férfi körül a társadalmi légkör. – Hazudni márpedig akkor sem szabad – mondta ki konklúzióként, ahányszor valaki, egykori barát vagy ismerős sértődötten szemére hánytá goromba viselkedését, és szakított vele.

A váltás szándéka már akkor érelődhetett benne. Pontosabban azóta, hogy rádöbbsent: nincs kedve megjátszania magát, az érdeklődő figurát alakítania. Különösen abban a környezetben, amelyben élt.

Fokozatosan morzsolódtak le barátai, ismerősei, közülük többen sietős léptekkel tértek ki előle, valósággal kerülték. Egyedül maradt. Kezdetben még bosszankodott emiatt, később már fel sem vette. Míg végül teljesen eltűnt a képből.

4.

Gyakorlott mozdulatokkal bontotta fel a borítékot, nyitotta szét a kettőbe hajtott lapot, s fogott a kusza sorok olvasásába, amelyekről lerítt, hogy nem gyakorlott levélíró vetette papírra. Egykori különöc kollégájának szállásadója a halálhírt közölte vele, mellélkelve az általa ismeretlennek mondott nyelven teleírt vastag kockás füzetet. A küldeményt a jóember gépkocsivezető ismerőse révén juttatta el a teátrum címére, ahonnan – az igazgató utasítására – futár vitte a panziójába, ahol Réz Szeréna rendszerint megszállt, ha a közeli városban adódott dolga.

A titokzatos kockás füzetéről kiderült, nem más, mint a rendszerváltás izgalmas éveiről szóló kulcsregény kézírata, amit Réz Szeréna még akkor melegen, egyhuzamban végigolvasott. Mi több: el is küldte egy akkoriban indult könyvkiadóhoz, abban a reményben, hogy talán nyomdafestéket láthat. Azóta sem jelent meg, feltételezhetően nem kimondottan azért, mert értéktelen.

Attól a pillanattól kezdve sokszor eszébe jutott a férfi, akinek példáját, bár nem tartotta követhetőnek, egy idő után már kifejezetten értékelte. Tudta róla, hogy a politikai rendszerváltást követően csömörlött meg a színházról. Párhuzamosan a nagy színészgeneráció kiöregedésével, eltűnésével. – Hirtelen elhatározással lépett, sőt, akár azt is mondhatnám: kilépett korábbi életéből, s földrajzilag is teljesen új környezetben kezdte újra – foglalta össze a történet lényegét, s hangjából kiérezhető volt a nyilvánvaló csodálat.

5.

Réz Szeréna egészen más alkat volt, ő nem adta fel. Fiatalos lendülete sodorta tovább: mindenképpen – és mindenáron – bizonyítani akart. Felismerte: szakmájában nem juthat messzire – egyébként is vakvágányra futtatták –, ezért határozta el, hogy átnyergel a politikára. – A focihoz és a politikához mindenki ért – jegyezte meg, amikor döntését erősen kételkedő barátnője előtt indokolni próbálta. – Nincs más hátra, csak előre! – mondta búcsúzóul a megdöbbsent barátnőnek, s legbelül érezte, igen távolra kerültek egymástól.

A fiatal nőben is volt hiúság bőven, mint a színészekben általában. Hogy a politikusokban is túlteng, arról csak akkor bizonyosodott meg, amikor már azonos tálból cseresznyéztek. – Megdöbbsent, hogy mennyire könnyen manipulálhatók, hogy többségüknek nincs egy önálló gondolata, hogy szolgálalkúságban senki sem veheti fel a versenyt velük – adott hangot csalódottságának egy baráti beszélgetés alkalmával.

Átlagnál magasabb intelligenciájának, műveltségének, helyzetfelismerő képességének köszönhetően könnyen érvényesült az új közegben: „érdekvédelmileg és közképviseletileg” egyaránt megkerülhetetlenné vált, s amióta – kiterjedt kapcsolatrendszerét célszerűen működtetve – több sikeres vállalkozásban is részes, anyagilag is jelentősen gyarapodott.

6.

Azóta is nyomul erősen, mint aki érzi: ideje és lehetőségei végesek. Ezért könyörtelenül megragad minden adódó alkalmat, ami az érvényesüléshez vezethet. Közben pedig az őt ért vélt vagy valós sérelmeket sem felejtí, ha lehetősége adódik rá – szemet szemért, fogat fogért alapon –, könyörtelenül megtorolja.

Halad is szépen a választott úton. Igaz, barátai vézesen fogynak, ellenségei meg folyamatosan gyűlnek...

Az utóbbi időben egyre gyakrabban tűnődik azon: vajon nem egykori munkatársa járt-e el helyesen, amikor úgy döntött, kilép élete megunt díszletei közül?

Harmadik szem

Bertha Zoltán

A „mi hazánk – Erdély”

Kós Károly transzilvanizmusáról

A katasztrofális trianoni országvesztés súlyos történelmi traumáját az elszakított és idegen utódállami keretek közé jogfosztott kisebbségi sorba taszított erdélyi magyarság legjobbjai már az első pillanatoktól kezdve a szülőföldön maradásra, a kitartó hűségre, az újfajta életteremtésre biztató profetikusszóval, a szenvedésben is megnemeseződő sorsvállalás ethoszának himnikus hirdetésével igyekeztek oldani, enyhíteni. Az *Eredj, ha tudsz!* (Reményik Sándor emblematikus költeménye) például már 1918 végén szenvedélyes hűségvallomással tesz hitet a bármilyen körülmények közötti otthonmaradás létparancsa mellett („Itthon maradok én!”). Azokhoz szólva, akik a tragikus helyzettől menekülve talán azt remélik, hogy „a hontalanság odakünn / Nem keserűbb, mint idebenn”. Kós Károly egyenesen a már elértnél is kiemelkedőbb nemzetközi hírnévvel kecsegtető építőművészeti karrierjét áldozta fel azért, hogy a románok (a Kolozsvárra bevonulva Mátyás király szobra körül ujjongva órát járó megszállók) elfoglalta Erdélybe visszatérhessen 1918 karácsonyán (a demarkációs vonalig eljutó utolsó vonatnak is már csak a mozdonyán), s az onnan távozók áradatával mintegy jelképesen is ellenkező irányba tartva válják (Czine Mihály szavával) a „hűség és szolgálat” „igehirdető” mindenesévé, a cselekvő kisebb-

ségi népszolgálat, az élni akarás példaállító (és Sütő András kifejezésével: „égtartó”) szellemóriásává, a magyar és az emberi megmaradás áldozatosan misszióvégző, titáni elszántságú, Atlasz-energiájú, „muszaj-herkulesi” apostolává. A bizonytalanságot s a kiszolgáltatottságban is a küzdelmes helytállás magasrendű morális kötelezettségét választva a fényesnek ígérkező budapesti jövő és egzisztencia (az Iparművészeti Főiskola professzori állása) helyett. Kányádi Sándor költői szava szerint: „Hajlékot Istennek, / hajlékot embernek / kőből, fából / házat, / raktál a léleknek / kőnél, cserefánál / erősebb igékből / várat (...) magaslík, nem porlad / a megtartó példa” (Kós Károly *arcképe* alá). Vagy amiként Farkas Árpád versében jelenik meg: „Jöttél patamorajt túlkiáltó szónak, / zsúpot rakni megrokkoló hónap, / tornyot szétzüllött harangszónak. / Jöttél szelet állni – széledőkkel szembe, / boka-harapdáló történelembe” (A *szembejövőknek* – Kós Károly *születésnapjára*).

A sokműfajú író, a publicista, a költő, a gondolkodó, az építész, a belső-építész, a bútortervező, a grafikus, a fametsző, a képzőművész, az illusztrátor, a betűmetsző, a nyomdász, a tanár, a szerkesztő, az újság- és könyvkiadó, a mezőgazdász, a művelődésszervező, az etnográfus, a kultúrtörténész (és

patriárka-kort és -rangot megért) Kós Károly (1883–1977): egy új szellemi és gyakorlati (bár fájó és végzetes kényszer szülte) honalapítás egyedülálló polihisztóri, „ezermesteri” – enciklopédikus látókörű és sokoldalú aktivitású, a tudományok, a művészetek számtalan területén a mindentudás igézetével áthatottan alkotó – vezéralakja; egy modern kori „uomo universale” (Páskándi Géza meghatározásában). És Kiss Jenő verse szerint is: „Ha kellett, rajzoltál, ha kellett, írtál, / ha kellett, házat, templomot emeltél, / ezerféle szakadtál, hogyha kellett (...) A kő, a tus, a szó mind harcba indult (...) Te, a szépművész Erdély reneszánsz / mindentudója, mester annyi ágban, / egyetlen s összehasonlíthatatlan, / lett volna-é, mi volt itt – nélkülöd? (...) a neved fénylő elszakadt tetőled, / s jelképpé, fogalommá lényegült (...) Minden szavad – kódex-betűkkel írva – / a hűség és a szolgálat igéje” (*Kós Károlyhoz*). „Valóságos »reneszánsz« egyéniségként tevékenykedett: egy időben volt politikus és irodalomszervező, stratégia-alkotó ideológus és gyakorlati szakember, építész-mérnök és grafikus, mindenekelőtt azonban író, aki műveivel meghatározó módon befolyásolta az erdélyi magyarság közösségi életét” (Pomogáts Béla). „A szellemi – a választott! – szülőföld erőt adott a harcokhoz, embereinek gondolkodásmódja és művészete életre szólóan magával ragadta” őt (Szokolczay Lajos). Kalotaszeg ez a táj – amely vidékről azután maga az író is annyiféle néprajzi, művészettörténeti, regényes leírást, elemzést adott, s ahol lelki és 1944 őszéig tényleges otthonra lelven felépítette a sztánai családi nyaralóházát is, a ma már csodálatos műemlékként

számontartott és látogatott nevezetes Varjúvárat. Sztánán többek között földet művelt, házinyomdát („officinát”) készített, folyóiratot, könyveket szerkesztett, vagyis egész alkotóműhelyt rendezett be – és „Erdély mindenese-ként” megalapozta az otthonteremtő életstratégia, az „otthonirodalom” belletrisztikai szellemiségét is. Lenyűgözte őt a dombok, a hegyek, a legelők, a havasok misztikus atmoszférája, a tősgyökeres népi kultúra és a napi emberi erőfeszítések bámulatos világa. A természettel együtt lélegző ember sugallta ragaszkodás a humán teljességet (a legtágabb kultúranropológiai értelemben is vehető otthonosságot) szavatoló tájházához. Ahonnan aztán 1944-ben kellett elmenekülnie, amikor is a második világháború végén a megszállók, az átzúduló front és a nyomában kavargó áradat garázdái – legújabb monográfiáját, Sas Pétert idézve – „kifosztották, feldúlták sztánai házat és tanyáját. A gondosan őrzött emlékeket, a múlt megannyi tanújelét (...) elmosta a vak gyűlölködés. Szinte teljes egészében megsemmisültek, eltűntek szellemi gyermekei: építészeti tervezései, metszetei, dúcai, megjelent műveinek kéziratok, feljegyzései, pótolhatatlan forrásanyagok, levelezése.” De munkássága révén így is evidenciászerűen vált az erdélyi magyar kultúra és irodalom „doyenjévé” (ahogyan őt a kiváló román irodalomtudós, Nicolae Balotă nevezi).

Trianon után 1921-ben máris megjelentette meg- és felrázó, korszakos jelentőségű röpiratát (Paál Árpád és Zágoni István szerzőtársaival), a biblikus zengésű *Kiáltó szót* – amely felmérhetetlen erejű hatással és buzdítással segítette az erdélyi magyarságot az

újbóli önmagára találásra, az impériumváltozással végzetesen megrendült kollektív életbizodalom helyreállítására, a szülőhazához feltétlenül ragaszkodó identitásvállalás megszilárdítására. Az ó- és újtestamentumi hangzással felrobajló ébresztő üzenetet az erdélyi magyar megmaradás feltétlen vágya és reménye hevíti – a végtelen keserű (és a természetszerűen tömérdek imádkozással, átkozódással, álmodozással, sírással övezett) csalódottságban és magárahagyottságban is az életfolytató távlatot világító nemes (egyszerre ódon és friss patoszt forrósitó) szózatosság igazságérvénye: „Régi zászlónk összetépve, fegyverünk csorba – lelkünkön bilincs. De tudom: talpra kell állanunk mégis. De tudom: újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát. (...) Építenünk kell! Fogunk hát építeni új, erős várakat a régi Istennek. Az Egynek, az Igazságosnak, az Erős Istennek. (...) A mi igazságunk: a mi erőnk. Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak. (...) Az Élet nem vár, az Élet rohan. Kiáltó szómmal ezt kiáltom! (...) Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkedjünk át a munkára. Kiáltom a célt: a magyarság nemzeti autonómiája.” A többnemzetiségű Erdélyben a különböző népek (magyarok, románok, németek stb.) önállósága és önrendelkezése az ideális emberi és természetjogi elképzelésekben szervesen kapcsolódik össze az egymást megbecsülő sorsközösségi együttélés, az egymásra utaltságból származó megértés és szolidaritás békés, kiengesztelő elveivel és bölcs eszményeivel. A jellegzetes erdélyi lélek, szellem, psziché különlegesen összefonódó sajátosságai pedig méltányos formában alapozhatják meg a transzilva-

nista gondolkör megvalósulását Kós Károly és sokan mások (Kuncz Aladár, Áprily Lajos, Makkai Sándor, Tavasz Sándor) európeér nemzetpolitikai eszméiben, vízióiban. Már a *Kiáltó szó* leszögezi: „élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, történelmi szükségesség.” Ehhez a (később sok tekintetben utópisztikusnak bizonyuló) felfogásához mindvégig kötődve és ragaszkodva alkotta meg műveit és egész életművét Kós Károly – az emberiség és az igazságosság jegyében, ezért ma is aktuális jelentéstartalommal, mert a humanitás örök lételméleti és erkölcsfilozófiai önértékét nem hatálytalanítja az, ha a történelmi folyamatok mégsem képesek erre a vágyott színvonalra felemelkedni. Történelmi, tradicionális, morális szempontból a népek közötti békés együttélés, az együvé tartozás érzete, a különfajta szabadságokat és az összekötő érzelmi-szellemi szálakat egyszerre fenntartó társadalomszerveződés feltétlenül felülhaladja a hódítás, a beolvasztás, az ellenséges torzsalkodás alantas indulataiból fakadó fejleményeket – sőt azokkal szemben törekszik a magasabb rendű és igényű létezésformák kialakítására. Nagyívű historikus könyvében (*Erdély* című 1929-es „kultúrtörténeti vázlatában”) váltig azt fejtegeti Kós, hogy „Erdély földjén egyik nép és egyik kultúra sem tudta és nem is akarta a másikat a maga képére átformálni. Külső erők néha megpróbálták ezt nagy áldozattal, de kicsi eredménnyel és végső siker nélkül. Ellenben a három együttélő kultúra tudattalanul állandó és soha egészen meg nem szűnő törekvése volt, hogy faji természetének megtartásával olyan közösségeket vegyen magára, melyek

különvalóságai ellenére is típusosan erdélyivé tegyék. Más nép az erdélyi magyar, mint a magyarországi, más a királyföldi szász, mint a németországi német és más az erdélyi román, mint az ókirályságbeli; fizikumban is más, de mentalitásban éppen az. És ha megmaradt a román románnak, a szász németnek és a magyar és székely magyarnak, de egymástól való különbözőségük mellett jellemzi őket és minden kulturális megnyilatkozásukat az a közösség is, melyet a megmáshatatlantalan és örök természeti adottságokon kívül a közös sors, az étellel való közös küzdelmek közös formái determináltak. Ez a megnyilvánuló közösség éppen az a speciális erdélyi psziché, amit egyik erdélyi népnek Erdély határain kívül való nemzetestvére sem értett és érthetett meg soha. Hogy mi lesz Erdély népének és kultúrájának útja a jövőben, az jórésztben Erdély népeitől függ. A história bizonyítása szerint Erdély azoké a népeké volt, akik ezt a földet, ezt a sorsot és ezt a pszichét vállalták, és azoké lesz a jövőben, akik azt a jövőben vállalni fogják. Erdély sorsa akkor volt a legboldogabb, kultúrája akkor virágzott ki leggazdagabban és legteljesebben, amikor népei egyarással vállalták a külön erdélyi sorsot és építették azt külön erdélyi eszkökel.” Szabédi László elemzése mindezt a „nagy magyar” állameszmén belül elhelyezkedő regionális „tájtranszilvanizmustól” elkülönbözödő, azt részint magában foglaló, döntően azonban kitégító és meghaladó Kós Károly-i koncepciót „országtranszilvanizmusnak” nevezi. Mert olyan függetlenedő, föderaliztikus alapokra építhető történelmi és politikai irányultságot jelent, amely egyfajta „keleti Svájc” lét-

rehozásában bízva vázolja fel Erdély lehetséges és ígérates jövőjét.

Erdély a sokrétű összmagyar nyelvi-kulturális önazonosság kitéüntetett szférája, lelki tartománya, kivételes régiója és tüneménye. Az erdélyiség érzülete, gondolata és eszmeisége („tündérkert”i” arculata) a színes, eleven, változatos hagyományok rendkívvüli gazdagságával töltekezik. A „genius loci”, az erdélyi magyar népi kultúrtáj a maga természeti szépségeivel és csodáival, hegyek, bércek, folyók, fenyvesek sűrűsödésében ígézö varázsaival, s a közöttük kifejlö és megörzödö, primordiális ösiségében és folyvást megújuló frissességében pompázö népművészeti, népi kulturális hagyományteljesség (a tárgyi és szellemi folklór káprázatos bőségü kiáradásával): közismerten a transzilván gondolat és elkötelezödés kultikus alapjait biztosítja. Az archaikus mélységekböl táplálkozö, de a mindenkori kortárs európai művelödési, művészeti, kulturális fejleményekkel is szinkronban (söt élenjárón) kibontakozö falusi és városi közösség-, társadalomszervezödés, a „rendtartö” önkormányzatiság, a kollektív autonómia, a konkrét és spirituális értelemben is felfénylö közép- és koraujkori iskola- és templomépítészeti alkotókészség (s a „kincses Erdély” bámulatos látványosságaihoz tartozö építöművészeti remeklések rengetege), összességében a történelmi örökség a maga thesaurusával, mértékadó és példaállító hőseivel („jeles főembereivel”, az „erdélyi csillagokkal” Apáczai Csere Jánostöl, Misztötfalusi Kis Miklóstöl, Mikes Kelemtöl Kőrösi Csoma Sándorig és a Bolyaiakig felsorolhatatlantul), s velük is a demokratikus, humanista szellemiség, a tolerancia, a szabadság

Tél

és a szolidaritás világraszóló, a XVI. századi tordai országgyűléseken már (a korabeli vallásszabadságot garantáló) törvénybe iktatott, úttörő érték-eszmével: ugyancsak az erdélyiség fakulhatatlanul egyetemes alapüzenete. S mindezzel együtt a modern időkben, a XX. században is a keresztény és neokantianus (és részint markánsan protestáns ereszeti) értékteológiai, morálbölcseleti axiómákat megtestesítő magatartásmodell, amelynek alapvetése a rendíthetetlen kötelelsetika, felelősségérzet, erőfeszítés – a „kategorikus imperatívusz” –, vagyis a reális ön- és helyzetudatos közösségi-nemzeti megmaradás és kontinuitás elsődlegességének a parancsát szem előtt tartva alkotni, munkálkodni, őrizni és újítani. Az erdélyi mítosz és a transzilván ideológia elidegeníthetetlen alkotóeleme az önállóság és az önelvűség, s az a konstitutív értéketikai, axiológiai belátás, amely a saját és az eltérő identitáselemek békés összeférhetőségét és szövetkező, együttműködő készségét emeli egyetemes emberi és társadalompolitikai perspektívába. A szülőföldi hűség és a sorsvállaló elkötelezettség a trianoni tragédia folytán az anyaországtól elszakított és kisebbségi sorba taszított magyarságban a szétdaraboltságból fakadó szenvedést is átnevesítő életstratégiává kristályosodott: azaz a magasrendű (mert a minden keserves körülményeken felülkerekedő emberségről és őseredeti önvédelmi identitásról tanúskodó) „kisebbségi humánomot”, a „produktív fájdalmat”, a teher, a „súly alatt a pálma”, a „kín kovácsolta korona” és a gyötrelomból, a „homokból igazgyöngy”, a „romon virág” (megannyi erdélyi írástudótól származó) sorsmetaforáival, létszim-

bólumaival megérezkített metafizikai öngazolást vagy igazságérzetet érdeemesítette feltétlen emberi-erkölcsi (s ezáltal követendő kollektív nemzetpolitikai) mércének – s Kós Károly-i értelemben tekintette ezt organikusán megörökölt sorsközösségi adottságnak a többnemzetiségű Erdély egész kultúrtartományában. Önmagát (a magyar nemzeti minőséget) soha fel nem adva, de ezt az evidenciát soha mások kárára nem érvényesítve, soha mások ellen nem fordítva. (Dsidá Jenő *Tükör előtt* című emblematikus poémájának szállóigéje értelmében is: „mindig magunkért, soha mások ellen.”) Sőt, csakis az együttműködés nobilis ajánlatát hangoztatva vagy követelve. Az elnyomatást el nem tűrve, de a másokon való méltánytalan uralkodást is elutasítva – a türelmes önérték abszolút magabiztosságával. Egy kisebbségi nemzeti közösségnek is elvitathatatlan joga fűződik ugyanis a másokat nem sértő emberi szabadság és egyenlőség elvéhez, gyakorlatához. Az alávetések nélküli mellérendeltség, a szubszidiaritás jegyében és nevében. A lealacsonyítás veszélyével fenyegetett kisebbségiség állapotának és pozíciójának az átértékelése szerint: az egyenjogú önrendelkezéssel bíró társnemzeti státusz visszaszerzésének, restitúciójának célkitűzésével.

Lírai szenvedélyű, sóhajos elmélkedésében Tamási Áron például így foglalja össze az erdélyiség, a nehéz erdélyi sors lényegét: „drága Jó Istenem, hogy ez a sötét, félelmetes, misztikus erdélyi sors mindig ott lebeg a Maros, a Küküllő, a Hargita s minden erdélyi szó, tett és mozdulás felett”. „Az erdélyi Földnek az erdélyi Emberrel való találkozása idején Isten terem-

tette ezt a csodálatos tavat, melynek neve: transzilvanizmus.” „Talán maga a történelem sem tudta teljesen kifejezni még ezt a valamit, ami nem is fogalom tán, hanem értelem és érzés, vajúdás és sors, valóság és titok.” „Az erdélyiség gondolata az örök önállóság gondolata.” „Erdély az én hazám” – jelenti ki Kuncz Aladár is; és kifejti, hogy „gyönyörűség s egyben tanulság itt minden, amivel a természet e vidéket díszítette, s ugyanilyen szédítő távlatokra nyílik a szem, ha e vadregényes ország emberi műveltségei után kutat”; „Erdély nemcsak a természetnek, hanem a népek tör-

ténetének is változatos panorámája”; „ha minden el is veszett, megmaradt az ősi föld”. S az erdélyiség Kós Károly szerint is „tradíció, történelmi tudat, akarat, reménység és mindenekfelett szilárd, megingathatatlan – hit. Hite annak, hogy a mi hazánk – Erdély. A mi földünk, a mi gyökerünk, a mi kikerülhetetlen sorsunk, melyet nem mi választottunk, hanem amibe beleültetett és beleparancsolt az Úristen, bizonyára nem ok nélkül. Mi hiszünk abban, hogy az életünk: rendeltetés, melyet szolgálnunk kell cselekedettel, kibúvás és mentség nélkül, spekuláció és alkuvás nélkül.”

Természetművészet – Visszatérés az élet teremtő forrásához

Lovadi Kinga természetművész (1989, Nagyvárad) 2000–2008 között a Művészeti Szakközépiskolában tanult szülővárosában. Utolsó középiskolai tanulmányi éveit grafika szakon végzi. 2008–2014 között a kolozsvári Képzőművészeti és Design Egyetem hallgatója formatervezés szakon, ez idő alatt különböző ösztöndíjprogramok résztvevője (2009/2010: Erasmus – École supérieur des arts Saint-Luc, Liège, Belgium; 2012: CEEPUS – Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest). Egyetemi tanulmányai befejeztével Nagyváradon él és alkot.

Nemzetközi képző- és természetművészeti szimpóziumok résztvevője, 2018-ban a PART természetművészeti alkotótábor megszervezője.

Néhány szóban a természetművészetéről: A „nature art” műfaja már a hatvanas évek végétől elindult fejlődésében, de csak az utóbbi évtizedben körvonalazódott a definíciója. A természetművész a természeti erőforrásokkal összhangban, azzal együttműködve alkot, a természetben megtalálható anyagokra, rendszerekre, a természet működésére reflektál, ugyanakkor a földművelő közösségek, a falusi társadalom hagyományai, magatartása is fontos inspirációs forrássá válnak.

Önmagában a természetművészeti irányzat és önmagukban az alkotások is fontos üzenetet hordoznak, olyan magatartást támogatnak, amelyben az ember keresi az elvesztett kapcsolódási pontokat a természettel, kilépve az épített civilizációból, visszatérve az élet teremtő forrásához. Ezáltal rávilágít az aktuális környezeti kérdésekre, motiválja a változást és változtatást. Ezek a művek nem tartoznak a klasszikus művészeti irányzatokhoz, nem az örökkévalóság-
nak vagy galériahálózatnak készülnek, sokszor csak a nyomtatott vagy filmes dokumentáció marad meg utánuk.

Jelek a térben

Lovadi Kinga munkásságában mindez tetten érhető. Alkotásai természetművészeti installációk, tájban elhelyezett efemer jelek, melyek a környezet és idő változásának függvényében folyamatos átalakuláson mennek keresztül, akár el is tűnnek. Fontos szempont a felelősség, amivel a művek megvalósításra kerülnek, a természeti környezettel szembeni alázat, tisztelet. A természetben talált anyagok (kő, levél, föld stb.) válnak a munkák alapanyagává, így kerülve el a környezet bármilyen nemű terhelését. A természetet nem használja ahhoz, hogy alkosson, hanem

azzal együtt dolgozva jeleket hagy a térben, helyspecifikus installációkat készít. Sok esetben az alapanyagokban rejlő átalakulás, „élet” a művész tervezésétől függetlenül kiegészítő tulajdonságokkal, jelentéstartalommal ruházta fel a munkát. Lovadi Kinga alkotásaiban a természet és az egyén egységet alkot, ahol az individuum, az emberi test nem önmagáért való, hanem beleolvad egy nála nagyobb egészbe.

A művészt az ember és a természet közötti szimbiózis megjelenítése, létezés és elmúlás kérdésköre foglalkoztatja.

Célja az, hogy szimbólumok, jelek által rámutasson arra az elemi kapcsolatra, ami a városokban szocializálódott ember számára oly sokszor feledésbe merül: az ember és természet közötti egységre.

Légy egy fűszálon a pici él

Mindez nyomon követhető a kovásznai Kádár László Galériában bemutatott egyéni kiállításon is. A tárlat anyaga többnyire alkotótáborokban készült kompozíciók, installációk fotóiból, videóiból áll. Ezek a művek organikusan kapcsolódnak a helyhez, ahol megszülettek, mindegyiknek nagyon mély üzenete van. Például a tavaly (2022) Szentimrei Judit-díjjal jutalmazott alkotás, melynek címe *Elsősegély*, egy fűkeresztet jelenít meg a Nagyvárad melletti vörösiszap-tárolóban. Az ember által kiszipolyozott, meggyötört talaj számára jelképes gyorssegélyül szolgál a mű, mely a természet gyógyítására, az ember által okozott sebek orvoslására ösztönzi a nézőt.

A kiállítás anyaga három teremben három tematikát érint. Az első terem az önvalónk, belső lényegünk felé fordulás, a kontempláció, lecsendesedés

helye. A tér közepén egy meditációs tér került kialakításra, melyet fűmagokból kiszórt gyűrű határol. A gyűrű két pontján, egymással szemben egy-egy meditációs párna található. Egyiket a néző számára tartja fenn szabadon az alkotó, a másiktól fűszálakat növeszt ki. A meditációs tér közepén, egy samott plaketten feltüntetve jelenik meg az alkotás üzenete: „Légy egy fűszálon a pici él / S nagyobb leszel a világ tengelyénél” (József Attila: *Nem én kiáltok*).

Ebben a teremben több önarckép jellegű alkotás is elhelyezésre került. Ilyen például a *Harmadik (borsó)szem*, amelyben kis humorral fűszerezve a kibontakozásra, szellemi-lelki fejlődésre, elmélyülésre utal a művész, vagy az *Isten szötte szőnyeg*, mely alkotás Reményik Sándor verse (*A szőnyeg visszája*) egyik sorát idézi címében. Itt a hajába szőtt fűszálak révén a művész a szöttes, szőnyeg részévé válik.

Kétségbe esem sokszor én is
A világon és magamon,
Gondolva, aki ilyet alkotott:
Örülten alkotott s vakon.

De aztán balzsamként megnyehít
Egy drága Testvér halk szava,
Ki, míg itt járt, föld angyala volt,
S most már a mennynek angyala:

„A világ Isten-szötte szőnyeg,
Mi csak *visszáját* látjuk itt,
És néha – legszebb perceinkben –
A *színeből* is – *valamit*.”

A következő terem azoknak a munkáknak ad helyet, melyek nemzetközi szimpóziumok keretében jöttek létre, megadott tematikára készültek.

Művíz

A különféle emberi tevékenységek, a fogyasztói kultúrának nevezett jelenség romboló, káros hatásainak összességét jelképezi a mű. Az alkotás alapanyagául műanyagot használ a művész, melyből szintetikus vízhullámokat formál. Az alkotás a NATA Wien bécsi szimpóziumon készült.

Aranyfonál

Az alkotás az indiai Narrative Movements szimpóziumon, a tábor témájára készült. Alapanyaga bambuszkéreg, mely összeillesztéséből egy aranyfonál rajzolódik ki. A kéreg belső felülete aranyozott gyöngyházfényű. Az anyag tulajdonsága, miszerint nedvesség hatására formáját változtatja, a művész akaratától függetlenül nyilvánul meg, így plusz tartalommal ruházza fel az installációt. A reggeli párás levegő hatására a kérégek csöszserűen összezáródnak, a délutáni meleg, száraz levegőben pedig szétterülnek. Így egy ismétlődő „légző” mozgás jön létre, mintha a formában élet lakozna.

Töltsd ki az űrt

Az installáció a dél-koreai Gongju városában készült a YATOO természetművészeti egyesület szervezésében zajló rezidensprogram keretében. Az alkotás a városhoz fűződő legendát dolgozza fel. A legenda egy nőstény medvéről (néhány változatban erdei tündér) és annak reménytelen szerelméről szól. Az állat beleszeret egy favágóba. Elrabolja őt és barlangjában fogságban tartja. Bocsokat szül neki s egy idő elteltével, az ember szerel-

mében bízva, szabadon engedi őt. A favágó azonban megszökik és átkel a Geumgang folyón. A medve bocsával együtt követi őt, de a folyóban, kölykeivel együtt, elmerül és örökre eltűnik.

Az alkotás a mai kor embere és elődei között húzódozó tér, idő és mentális távolságra hívja fel a figyelmet. A tátongó távolságot a kőmedve feje és hiányzó teste közötti tér szemlélteti. A látogatót a medvetest felépítésére invitálja az alkotó. Felkéri a nézőt, hogy vegyen magához egy követ, helyezze abba minden fájdalmát, negatív érzését és gondolatát, majd helyezze azt a medvefej alá, így szabadulva meg a szívet, lelket terhelő súlyoktól (zarándokutakon gyakorolt gesztus). A kövek egymásra halmozásával, a látogató közreműködésével így épül meg a medve teste, az a jelképes kapocs, ami áthidalja a tér (fent-lent), idő (jelen-múlt) és szellemiségbeli (kortárs-archaikus) távolságokat.

Az alkotásban felhasznált köveket a Geumgang folyóból gyűjtötte össze a művész, ahol is egy tökéletes szív formájú kőre is rábukkant, mintha csak a múltbéli legenda, a hely szelleme üzenete mutatkozna meg a természet elemein keresztül.

Emlékezés

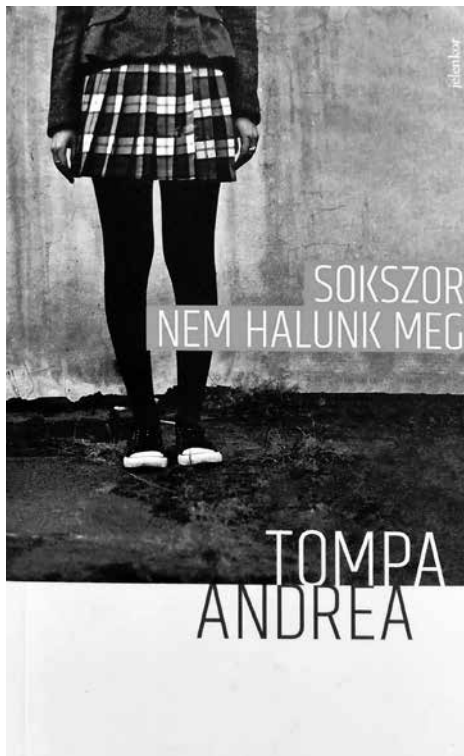
A harmadik, egyben utolsó terem az emlékezés helyszíne. A felsorakoztatott alkotások az elmúlás, megemlékezés, átlényegülés metaforái. A *GyökEREK*, valamint *Levetette szép ruháját, csendesen levetkezett* című alkotásokat elődei emlékének szenteli a művész, amelyekben korabeli fényképeket, ruhadarabokat használ.

Sokszor túlélünk

Májusi nagyváradi könyvbemutóján Tompa Andrea nevezte gyászregénynek és színházregénynek az idén a Jelenkor Kiadónál megjelent, *Sokszor nem halunk meg* című könyvét. A kötetet nevezhetnénk akár örökbefogadás- vagy túlélésregénynek is, hiszen az 1940-es években induló és az 1990-es évekig tartó regény színésznő főhőse, Matyi, Matild vagy Tilda életét nemcsak csecsemőkorában mentik meg, de egy súlyos betegséget is túlél.

A gyermek Matyit a kolozsvári gettósítás előtt menti meg doktornő édesanyjának cselédje, Erzsi, aki férjével, Ferivel óvja és bújtatja a csecsemőt a vézskorszak idején. A háború után keresztetik a szülőket, majd, miután semmilyen életjelet nem kapnak, születési bizonyítványt is szereznek a gyermeknek, mintegy legalizálják a létét arra hivatkozva, hogy a községben, ahol született, a háború alatt megsemmisült az eredeti születési bizonyítványa. Így válik anyává a csíki Erzsi és apává férje, Ferenc, akik a kislánynak 16 éves korában árulják el születése titkát, s Matild is csak később mondja el lányának, Klárinak a családi titkot.

A gyermek Matildot megkeresztetik szülei, tanúi vagyunk iskoláséveinek, amikor szülei franciára és zongorázni is taníttatják a versmondásban kiemelkedő lányukat. A családi történekből derül fény a nagypolitika vagy éppen a szűkebb, kolozsvári vagy székelyföldi világ történeire, változásaira. Olykor abból tudjuk, hogy épp szigorúbb vagy enyhébb a rendszer,

hogy milyen színdarabokat néz meg a család, vagy milyen munkalehetőségei vannak az apának. A néha jól leplezett, de soha el nem tűnő zsidógyűlölet is tetten érhető a regényben akár a Matild iskolai könyvébe firkált horogkereszteken, akár az évekkel később a színésznőt vegzáló szekusok szavaiban. Betekintést nyerhetünk az egyetemi évekbe, a nagy szerelembe Titi Constantinescu rendezővel, akiről később kiderül, hogy dési, Bernard Katznak hívták és a shoá túlélője. S bár Titi a nagy szerelem, mégsem ő Tilda gyermekének apja, hanem egy Magyarországra emigráló évfolyam-

társ. Titi egy kirándulás során Bécsben marad, ezután végzálja a szekuritáte Matildot, aki színésznóként Szatmárra szerződik, Harag György társulatához. Később a nagyváradi bábszínházban valósulhat meg Tilda előadása, ezzel lép fel Pécsen, s találkozik évek után Titivel, s a rendszerváltozás után együtt állítják színpadra Szophoklész tragédiáját, az *Oidipusz királyt*.

Tompa Andrea nagyon finoman vegyíti a fikciót a valósággal, hiszen Harag György vagy a nagyváradi születésű Rózsa Ágnes, akinek *Jövölesők. Nürbergi lágernapló* című jegyzetéből építi fel Matild önálló előadását, valóságos személyek, ahogy a váradi néprajzos túlélő is, akinek neve bár nem szerepel a könyvben, de tájainkon mindenkinek egyértelmű, hogy az idén januárban 103 évesen elhunyt Mózes Terézről van szó.

„Felkészülten várta a hatóságok intézkedéseit, folytatja a férfi, 19 ezer négyzetméter fedett terület 16 ezer és hétszázötven embernek.” „Van egy szervezet direkt gyermekeknek, s viszik ki őket Palesztinába. Dzsoint.” „Vagyis még nem jött ki az új törvény

a deportáltakra.” „Hallgassunk csak egy kis Beethovent, mondja, s kacsint. Elindítja a lemezjátsszót, kicsit felhangosítja. (...) Aztán az asztalkán lévő kéziratra mutat, és inti, hogy itt nem. És mutat kifelé.” „Tilda az egyik díszítővel, akinek kishatárlépője van, levelet küld Gál Leventének. Két hét múlva kap két doboz tápot.” „A társulati ülés ideológiai képzéssel kezdődik.” Ezek és ezekhez hasonló mondatok segítenek érzékelni a kort, amelyben járunk, amelyben a szereplők élete zajlik. A szerző nem ír szájbarágósan évszámokat, sem történéseket, mégis nagyon sok mindent megtudhatunk az adott korról is a könyvből. És sokat megtudhatunk színházról, színjátszásról – talán érdekes kísérlet lenne, ha egy színművész is leírná, mit lát a könyvben. Hiszen az írás és az olvasás mindig többszereplős folyamat, a leírt szöveg értelmezése nagyban függ annak olvasójától, befogadójától. Arra azonban mindenkit biztatni tudunk, hogy alakítsa ki saját olvasatát, véleményét Tompa Andrea regényéről.

Fried Noémi Lujza

Lőrincz György

A lélek három állomása színekben

Zsigmond Aranka textil- és festőművész, grafikus, művészpédagógus több mint ötvenéves alkotói időszakának egy kis töredéke az itt kiállított festmények sokasága.*

Amikor Aranka felkért ennek a kiállításnak megnyitására, ami ellen látatlanban tiltakoztam, majd mégis elmentem a lakására, az ajtón belépve megdöbbenve tapasztaltam a festmények, grafikák, faliszőnyegek gazdag, tobzódó látványát. A káprázat s a csoda csak fokozódott, a zsúfolásig telerakott falakon nem volt szinte egy tenyérnyi hely, ahogy a hatalmas termekben sem. A falak mellett berámázva, a földön kiterítve festmény festményt ért, a falakon szőnyeg, szőnyegek az egyik sarokban, az első belső nagyteremben hatalmas életnagyságú női portré hivalkodott feltűnő szépségével, a színkavalkád látványa már-már elvakított, fekete-piros, kék, sárga, zöld festékek pompáztak, szikráztak, fénylettek mindenfelé, és akkor öntudatlanul nyugtáztam, milyen jó, hogy csak írok: két polcon elfér úgymond az egész „életmű”.

Ez egy pillanatig megnyugtató. Aztán beléptem a legbelső terembe, ahol, miután a szemem hozzászokott újra a zsúfolt látványhoz, külön-külön is láthatóvá és felismerhetővé váltak a festmények, a belső fal rögtön le-

nyűgözött. Két kisebb s egy nagyobb mű uralta a falat. Miután a közepső, nagyméretű festmény lassan felismerhetővé vált, a fények s a színek kiadták a vonalak látványát, az életfa ősi, örök mítosza jelent meg a szem látóterében. Az a harmónia és erő, amely századokon, sőt évezredekken át őrizte az örök élet reményét. Az élet sokszínűségét. Hatása kimondhatatlan volt. Ahogy a pár perccel később felfedezett baloldali festmény látványa is, ahol test nélkül, csak az összekapaszkodó kezek döbbsentették a tekintetet már-már kimondhatatlan erővel.

Ekkor rögtön, újra elfogott a kételkedés, s a félelem, hogy én laikusként, botcsinálta, naiv műértőként mit tudok majd mondani önöknek Zsigmond Aranka művészetéről. Hisz az ő életrajza figyelmeztetett: a marosvásárhelyi művészeti szakközépiskola évfolyamából mindössze ketten jutottak be az egyetemre, egyikük a bukaresti, illetve Zsigmond Aranka a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolára, és sikerrel elvégezték azt – tehát a szakma elvárása szerint Zsigmond Arankával úgymond minden rendben volt. De velem? Mit mondjak, voltak s vannak kétségeim. Aranka közben mesélt, elmondta az életét, az udvarhelyi pályakezdet, majd a kitelepedést, a magyarországi és amerikai

éveket – mindkét helyen megbecsült tagja volt az ottani művészeti életnek – és a későbbi hazatérést. Beszél a különböző helyeken átélt közérzetéről, a hazatérés különös örömről: ennek a három korszaknak a legjellegzetesebb műveit szeretném bemutatni, mondta. És mesélt a magyarországi évek alatt megélt fekete-piros korszakáról, az amerikai évek alatt festett, absztraktba hajló kísérleteiről, majd a hazatérés és itthoni munkálkodás eufóriájáról. Egy oldott lelkületű, meleg és tisztaszívű nő – hangsúlyozom: nő – rohangu a festményhalmazok körül, rakta sorba, mutatta be a fekete-piros, szigorú, szögletes, már-már szikárnak tűnő, keményvonalú festményeket, amelyeken a sötét színek elnyelték vagy tompává tették a fények ragyogását, aztán következett New York, az anyja szülőföldje, mert amerikai magyarként ott született az édesanyja, és ő valójában amikor kiutazott, hazatért az anyai szülőföldre. Az ekkor készült alkotások, mondhatnám, az új világból adódó kihívások válaszként

önmaga keresésének és az erre adott megtalált válasznak tűntek. Ami viszont már rögtön új és meglepő volt: a korábbi fekete-piros, balladai sötét színeket – vajon miért volt székesfehérvári korszakában az uralkodó szín a fekete-piros? –, az absztrakt, a képben kép, zárt térbe zárt festményein fölváltotta a színek kavalkádjá, ragyogása, a sokszínűségből fakadó káprázat, illetve a zöld és a meleg barna különböző árnyalatainak a tobzódása. Önmagukért beszélnek ezek a főfalon látható festmények, átsüt rajtuk a lélek belső, fénylő, megtalált ragyogása.

Ahogy persze a hazatérése után festett alkotásain és szimmetriáin is. A tudat alatti én különös, már-már vulkánkitöréshez hasonló kirobbanása mindez? Hisz a szimmetriáival – amelyek egy marosvásárhelyi párhuzamos kiállítás anyagát képezik – egy új önkifejezési formát teremt, ahogy persze az itt kiállított nagyméretű festményeivel, életképeivel is. Amivel egyben egy újabb korszak, a már-már idillibe hajló figurális festészet korszaka következik.

Alkotásain megjelennek a gyermekkor jellegzetes álomszerű alakjai, az alakok és az élethelyzetek nemcsak a külső látvány, hanem a lélekben zajló események foglalatjai is, ami lehet szeretet, harag vagy pletyka szintjén még a falu szája is. A korábbi korszakokkal szemben ezzel egyidőben változnak a színek is.

Megjelenik a sárga, barna hullámzó melegségével, a kék sziporkázó fényével. Viszont, ki kell hangsúlyoznom, ami különleges: egy-két, már a korábbi korszakokból ismert téma kísértése megjelenik újra és újra. A kezek látványa. Amely már az amerikai, képben-kép korszakban talán segít-

ségkérőn megjelenik. S majd kísérti. Amely lehet egymásba kapaszkodó, összezárt, féltő, óvó, erőt sugárzó, dolgozó, simogató. Bütykös, kidolgozott vagy az öregségtől ráncos, félszázados munkában megkeményedett, torzult. Zsigmond Aranka így vall erről: „Az itt kiállított munkák visszatelepedésem után készültek. Szívem-lelkem erdélyi volt és maradt, bárhol éltem, az óceánon innen vagy túl. Székely humorom, lelkem benne van minden munkában. Tudatosan ábrázolok nagyméretű, dolgozó kezeket, hol munkaeszközre támaszkodva, hol megpihenve egy sor növény kapálása közben. Előszeretettel ábrázolom a nagyapát humorával, aki mesél a múlttól, tovább adja azt a szellemet, melyet az utókor továbbvisz az életben. Az öregek bölcsessége, tudása a jövő generáció alapköve lehet. Minden festmény egy-egy életérzés! Balladisztikus megközelítése a mindennapjainknak.”

Optimizmus sugárzik a tréfás képekből. Csak megismételni tudnám, inkább idézem, amit a szakma, vagyis a művészettörténész Lőrincz Ildikó ír ezekről a festményeiről. „Ezek a képeken Zsigmond Aranka a népi örökség varázsát festve meséli el. Semmi sem csupán csak esztétika. A föld, a mező, a rét, a falu, a vidék, a térség feltárja kincseit, az emlékőrző drámai jelenetek a holtában is cselekvő örökséget hozzák előtérbe. Ott van benne az öröm, a remény, a teremtés és a természetbe vetettség, az egymásra utaltság, az eltévedés és a megtalálás, az igazság-

tétel, az önpusztítás, az újra felemelkedés és elbukás, a hit ereje, a csodavárás – szóval az élet maga. Ami többnyire derűs, még ha olykor drámaibb területre is téved. A tág látókörű, több műfajú, színes egyéniség látó és láttató szeme a láthatatlant is láttató képi elemekkel jelzi: szereti, támogatja, felemeli a székely embert. »Jól csak a szívével lát az ember, mert ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan« – vallja Antoine de Saint-Exupéry. Nekünk, befogadónak nem marad más hátra, mint minél több művészetet, esztétikai értéket, erőt, hitet, emberséget magunkkal vinni hétköznapi életünkbe Zsigmond Aranka festészete jóvoltából, az identitásőrző és identitásteremtő életképek erős, lényeges üzeneteit hordozva magunkban. (...) A népelet úgy jelentkezik művein, mint a népdal, a népzene Bartók szerzeményeiben: lelki, szellemi példakép”.

Befejezésül el kell mondanom, Zsigmond Aranka az egyetemen, harmadéves korában dolgozatot írt Borghida István művészettörténész felkérésére. „*A színek lélektani hatása*” volt dolgozatának a címe. Öntudatlanul, egy életre meghatározta volna festészetének lényegét? A művein át a színekbe zárt lélek tündöklését?

(*Elhangzott szeptember 28-án a székelyudvarhelyi művelődési ház koncerttermében Zsigmond Aranka képzőművész festészeti kiállításának megnyitóján.)

Mert kell egy hely...

„Mert kell egy hely, hol minden szólam hallható...” – éneklük immár 35 éve az 1988-as Vígszínház-beli bemutató óta *A padlás* szereplői mindenütt, ahol előadják az alkotói által félig mesének, félig musicalnek elnevezett darabot. Nagyváradon 31 év után, másodjára állították színpadra Presser Gábor (zene), Sztevanonity Dusán (dalszöveg) és Horváth Péter (szöveggönyv) mesemusicaljét, azt először 1992-ben láthatta itt a közönség, akkor Horányi László, idén pedig Tóth Tünde színművész rendezésében.

A történet valószínűleg mindenkinek ismerős: négy szellem, a Herceg (Tóth Ádám), a Kölyök (Ilyés Klaudia), Lámpás (Kocsis Gyula) és Meglőkő (Csatlós Lóránt) várja a Révészt (Nagy László Zsolt), aki kezdő lévén bonyaldalmakat okoz azzal, hogy elfoglalja

a rendőrök elől menekülő Barrabás B. Barrabás nevű gengszter testét. Sajnos a szereplők egy része, közöttük a gengsztert üldöző Detektív (Dimény Levente) és Üteg (Scurtu Dávid) csak a gengsztert látja, a benne rejtőző Révészt nem. A padlásra települt szellemeket is csak azok láthatják, akiknek a szívük tiszta, így a Rádiós (Sebestyén Hunor), Süni (Kocsis Anna), Mamóka (váltott szereposztásban Kovács Enikő és Molnár Júlia), de Robinson, a gép (Szotyori József) is észleli őket. Akinek esélye sincs arra, hogy megpillantsa a szellemeket, az Témüller, az önkéntes (Szabó Eduárd), a kapcsolataival hengegő, feljelentgető, áskálódó házmesterek őstípusa, aki csak akkor boldog, ha árthat valakinek. S mivel a musical félig mese, ő az, aki a darab végén elnyeri méltó büntetését, többek között „idő-

Fotó: Vigh László Miklós

Szigligeti Színház: „Nyisd ki, csukd be...”

sebb hölgyekkel való minősíthetetlen viselkedésért”. S mivel a darab félig mese, a jók elnyerik méltó jutalmukat, a szellemeket elviszi a Révész az örökre szépek honába, Rádiós pedig a technika csodái mellett észreveszi Sünit, a zeneakadémistát.

A történet tehát dióhéjban ennyi, Tóth Tünde rendezőnek pedig munkatársaival együtt sikerült nagyon szerethető módon színpadra állítani a darabot. A díszlet (Rákay Tamás), a jelmezek (Lokodi Aletta) és a zene egységes egészet alkotnak a koreográfiával (Kányádi György), és említést érdemel a zenei vezető, Brugós Anikó munkája is, hiszen sikerült elfeledtetni a közönséggel, hogy a szerepekben prózai színészeket látunk, nem musicalszínészeket. Az általunk látott második előadáson mindössze annyi volt a gond, hogy a zenei alap egyszer-kétszer picit hangosabban indult a kelleténél, ezt a gyermekbetegséget azonban valószínűleg kinövi, amint teljesen összeforr az előadás. A színészek ugyanis éppen *A padlással* bizonyították, hogy nagyobb hangterjedelmet igénylő zenés darabokban is helyt tudnak állni, a Szigligeti Társulat két új tagjának, Ilyés Klaudiának és Nagy László Zsoltnak pedig sikerült erősen indítania szigligetis pályafutását.

Visszatérve a produkcióra, a színpadon folyamatosan történik valami, szellemek mesélik el történetüket, vagy rejtőznek a sufniába, miközben vágyakoznak az örökre szépek bolygója után, majd megérkezik értük a kezdő Révész. A padláson bombát rejt el Barrabás, fellapozzák a Varázskönyvet (érdekesség, hogy ezt annak idején a bemutatóra Rubik Ernő, a bűvös kocka feltalálója készítette el), rendőrök tűnnek fel és el a gengszter nyomában,

kis híján megostromolják a padlást, és természetesen nem maradhat el a *Szilvásgombóc* s a többi, szomoróssabb-vidámabb, három és fél évtizede jól ismert dal, például az *Fényév távolság*, az *Örökre szépek*, az *Ég és föld között*, a *Rádióüzenetek*, a *Mit ér egy nagymama unokák nélkül*, az *Enyém a pálya*, vagy a *Nem szólnak a csillagok*.

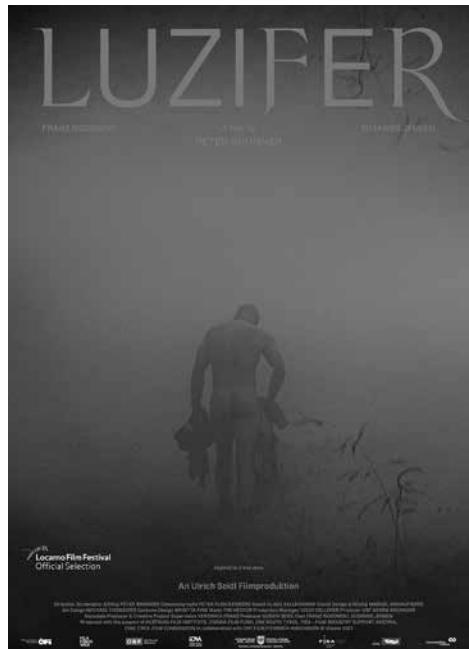
Az előadás több okból is szerethető: például azért, mert egy pillanatra sem unalmas vagy akadozó, a történet pörög, a prózai és zenei részek zökkenőmentesen váltakoznak – még a dalok utáni taps sem törte meg a ritmust. Szerethetők a jelmezek is, az ezüstösen fénylő szellemek, a hétköznapi ruhát viselő emberek és Robinson, aki ma, a mesterséges intelligencia korában jóval több egyszerű robotnál, immár valóságos android, bár néha neki is szüksége van kritikus helyzetekben újratelepítésre... Szerethetők az emberek is, az unokára vágyó Mamóka, az idegen intelligencia után kutató Rádiós, vagy éppen a fülig szerelmes Süni is, akinek fellépése végül nemcsak megmenti a padlást, de felnyitja Rádiós szemét is arra, hogy a nemcsak a távoli csillagokon lehetnek fontos történések, hanem jóval közelebb is. Szerethető a darab az apró kikacsintások miatt is, hiszen hol másutt születhetett volna a nyolcadik bányásztörpe, mint Petrozsényban? S mi illene jobban egy hibaüzenet küldő robothoz, mint egy kék halált idéző képernyő? S végül, de nem utolsó sorban „mert kell egy hely”, ahol a jók a jutalmukat, a rosszak pedig a büntetésüket nyerik el, még akkor is, ha tudjuk: a való életben erre kevesebb az esély, mint egy félig mese, félig musicalben.

Fried Noémi Lujza

Amikor Godot helyett valami más jön el

Peter Brunner író-rendező még a koronavírus-járvány idején forgatta az osztrák Alpok magaslatain elvonultan élő különcökről szóló, kevés szereplős filmjét, a végül 2021-ben megjelent *Luzifert*, amely a periódus életérzését tükrözve elborzasztó képet fest az emberi elszigeteltségről. Ezért talán nem meglepő, hogy horror kategóriába sorolva terjesztették, holott jóformán egyetlen csepp vért sem ontanak ki benne. A cselekmény felépítését tekintve – ha ugyan beszélhetünk ilyenről – a *Luzifer* sokkal inkább tekinthető egy beckett-i abszurd drámának, melyben a szereplők létük teljes értelmetlenségének tudatában élik mindennapjaikat, küszködve múlatják az időt, vallásos áhítatban várakozva valamire, ami majd tartalommal tölti meg az életüket, és ami ebben az esetben eljön ugyan, de sokkal borzasztóbb formában, mint amire valaha is gondoltak. Bizony, ha valaki az élők sorába visszaemelné, és egy olyan forgatókönyv írásával bízna meg a *Godot-ra várva* szerzőjét, amely allegória a Covid-járványra és egyben a jelenkori társadalom kudarcaira, akkor valószínűleg egy, a *Luzifer*hez hasonló történettel rukkolna elő.

Az osztrák Peter Brunner filmje egy elvonultan élő hegyi mikroközösség beteges kapcsolatait tárja a néző elé kegyetlen részletességgel. A cselekmény központjában tulajdonképpen két személy: egy kiegészített, feltételezhetően füg-

góségi és erőszakos múlttal rendelkező anyja, Maria (Susanne Jensen) és szellemileg visszamaradott, de fizikailag erős fia, Johannes (Franz Rogowski) állnak. Napjaikat a társadalomtól teljesen elszigetelt hegyi kunyhójukban élik szigorú rituálék szerint, melyekhez hozzátartoznak sajátosan átalakított vallási szertartásaik, amik valahol a vakbuzgó kereszténység és a bálványimádás határmezsgyéjén mozognak. Kettejük életét csak nagyritkán zavarja meg néhány ideig óráig-maradó vendég.

Míg a harmincas éveiben járó, együgyű Johannes egy vándorsólyomban

lel barátira, és szomjaz minden emberi kapcsolatot, addig anyja, a kivénhedt rocker és egykori szenvedélybeteg Maria kizárólag a hitbe és halott férje emlékébe menekül a múlt démonjai elől, folyamatosan rettegve a visszaeséstől. Felnőttkorú fiát szigorú erkölcsök szerint önmegtartóztatásra neveli, miközben jóval több testi szeretetet ad neki, mint amit kényelmesen elbírna a filmvászon.

Kettejük bizarr, mégis kemény munkával fenntartott személyes „paradicsomát” hanyatlásnak indítja az a néhány drón, amely a természeti világ és Johannes sólymának kontrasztjaként a gépek hidegségével kezdi pásztázni a területet annak az ingatlanfejlesztő cégnek a megbízásából, amely rá akarja tenni a kezét a teljes hegyoldalra, hogy ott luxusüdülőhelyet létesítsen. Ez indítja el az események láncreakcióját, amely a film sokkoló végkifejletéhez vezet, amit a rendező jó érzékkel elfed a néző szeme elől. Csupán a szereplők néhány felvétel erejéig bevillanó víziójából következtethetünk arra, mi fog történni a film záró képkockái után.

A sűrű vallási utalások óhatatlanul arra készítetik a nézőt, hogy a szereplőket bibliai alakoknak feleltesse meg. Így egy visszajára fordított „szent család” képe rajzolódik ki a mozivászonon, ahol az apa csak szellemi síkon létezik. A névazonosság ellenére az anya szöges ellentéte a bibliai Szűz Máriának. Egy leharcolt, tetoválásokkal televarrt szkinhed, aki súlyos érzelmi traumákat hordoz magában és gyakran beszél fiának azokról az abúzusokról, amelyeket a saját apjától és más férfiaktól elszenvedett az élete során. Ha mégiscsak ő Mária, akkor adja magát a következtetés, hogy fiában,

Johannesben, akinek nem véletlenül kezdődik J betűvel a neve, egy krisztusi alakot kell keresnünk. Ezt támasztja alá, hogy a fiú rögtön a film elején az Istenhez, mint apjához imádkozik, és ezt az énképet erősíti „Bon Jesus” vagyis „jóságos Jézus” feliratú pólója is. Mint azonban a történet bizonyítja, a gyermeki naivitás a jó szándék mellett is hihetetlenül barbár cselekedetekhez vezethet. A családi oltáron a fiú apja már démonszerű szoborként van jelen szájából kilógó kígyókkal, amelyeket szokásos rituálé szerint itatnak, táplálnak a főszereplők.

Anya és fia személyre szabott vallásában bizony kaotikusan keverednek a bibliai elemek és természeti jelenségek. A történetben sűrűn átfedi egymást a jó és a rossz fogalma. A film központi kérdése azonban mindvégig az, hogy ki is a címben jelzett Lucifer. Ezzel kapcsolatban a rendező kétféle irányba – egy fizikai és egy szellemi formában létező gonoszra is utalást tesz.

Filmjében olyan sarkalatos témákat ütköztet, mint a természetes világ és a technológiai fejlődés, a lelki hűség és a lázongó testi ösztönök, függőség és abúzus, tradíció és haladás, vagy épp a vallási hagyományok és az egyén szabadságvágya. Hogy mindezekben hol is rejlik „az ördög”, arra a nyitó és záró képsorok utalnak, amelyek keretes szerkezetet adnak a filmnek: a kezdő jelenetben a tiltott hegyi barlang, ahol Johannesnek istenné és ördöggé kell válnia ahhoz, hogy megmentse össze-roppanni látszó világát – vagyis ebből a szempontból a címbéli Lucifer egy lelkiállapot, amin nem csak Johannes, hanem a többi szereplő is átmegy az élete valamely szakaszában, vala-

mint a záróképben felemelkedő drón, a gonosz fizikai megtestesülése, amely szarvszerű vörös toldalékaival egyenesen a néző szemébe „bámul” hatalmas, sötét kameráján keresztül.

A filmet a két főszereplő hatalmas alakítása fémjelzi. Franz Rogowski, akit a magyar közönség leginkább Christian Petzold német rendező két modern klasszikusából, a 2018-as *Tranzit*ből és a 2020-as *Hableány*ből ismerhet, már sokszor bizonyította nemcsak tehetségét, hanem kiváló ízlését is a szerepei megválasztásában – eddigi karrierjének legfizikálisabb alakítását nyújtja a gyermeklegyek, mégis veszélyes ösztönlény szerepében. Mindeközben Susanne Jensen amatőr színésznő tulajdonképpen saját életét és egyéni történetét „dobja be a közönségbe”, hiszen a való életben is abúzus túlélője és papnő, aki hihetetlenül bátor, önfeltárló és lélekelemző alakítást nyújt a *Luzifer*ben, melyért számos szakmai elismerést elnyert. A profi és amatőr színészek közti összejátszás adja meg a film sava-borsát és

egyben a nehezen nézhető jelenetek költőiségét is.

De nemcsak Peter Brunner író-rendező teszi jócskán próbára a nézők tűrőképességét a nagyon lassú, mégis feszültségtől fűtött történetmeséléssel, amiben ritkák, de annál jelentőségesebbek a párbeszédok, hanem Peter Flinckenberg operatőr is, akinek zseniálisan mozgó kamerája túl hosszasan időzik a karakterek életének intim részletein, olyan szereplők életébe engedve bepillantást, akik elvonultan élnek, és úgy cselekednek, mintha senki nem látná őket, ezért a néző a kukkolók kényelmetlen szerepében találja magát. Ezt a hangulatot erősíti tökéletesen a kanadai Tim Hecker nyomasztó zenei aláfestése, ami sokkal inkább tekinthető hangeffektusok harmonikus egyvelegének, mint szoros értelemben vett filmzenének. Az eredmény egy vizuálisan megragadó és érzelmileg felkavaró, bizarr mestermű, melynek hangulata a film vége után is hosszasan elkíséri a nézőt.

Szombati-Gille Tamás

A zene formálja a lelket

**Beszélgetés D. Nagy Lajossal,
a Bikini együttes frontemberével**

A magyarországi zenekarok közül a Bikini volt az első, amely a rendszerváltás után Romániában koncertezett, mégpedig Temesváron, a Bánságban. Azóta sokszor jártak és játszottak Erdélyben és a Partiumban is. Nem akármilyen kapcsolat fűzi a rockegyüttest az itteni közönséghez. Biharországban is voltak fellépéseik az esztendőik során, idén például a váradi várban, a Szent László Napok alkalmával. Újfent megbizonyosodhattak arról mindazok, akik szeretik a Bikini-dalokat: csöppet sem kell félni attól, hogy 'ködbe vesznek', még akkor sem, ha 'itt ül az idő a nyakukon'.

A zárókoncert előtt D. Nagy Lajos, az együttes frontembere válaszolt kérdéseinkre. Beszélgettünk régi emlékekről, zenéről, régi és új dalokról, szerencseangyalról, könyvekről, macskákról, miegyéből.

– *Miként emlékszik vissza a Bikini zenekar ikonikusnak tekinthető, a '89-es rendszerváltás utáni temesvári koncertjeire?*

– Ha visszagondolok az 1990 februárjának végén megtartott temesvári fellépéseinkre, több minden fölelevenedik: egyrészt a mennyben, másrészt a pokolban éreztük magunkat ama koncertek idején. Például amikor elvittek minket a temetőbe, a ravatalozóba, és láttuk, hogy a Szekuritáté mit művelt az emberekkel. Mindemellett három csodálatos koncertünk volt

akkor. Csütörtökön főpróba volt, arra ingyen bejöhettek az egyetemisták. Pénteken, szombaton pedig teltház-as koncertek voltak. A teljes bevételt felajánlottuk Temesvár városának a filharmónia újjáépítéséhez, tatarozásához. Volt egy román őrnagy, aki a biztonságért felelt, nagyon jól beszélt magyarul, és félrehívott engem koncert előtt mondván: a felvigyázók minden belépőt megmotoznak, de annyi fegyver van közkézen, hogy száz százaléko-

san nem tud felelősséget vállalni azért, hogy nem kerül be fegyver, és véssém az eszembe, hogy egész koncert alatt én leszek a legjobban megvilágított célpont. Megcsinálta a hangulatot a koncerthez... Szerencsére ezt rögtön elfelejtettem, amint fölmentem a színpadra, mert csodálatos közönség várt. Az emberek hirtelen kinyíltak attól, ahogyan a szabadság szele megérintette őket. Ezt lehetett érezni.

– *És milyen érzésekkel érkezett most Váradra, ahol szintén számos alkalommal játszott már a zenekar?*

– Csak jó emlékeim vannak. Sok remek koncertünk volt itt is. Nagyon jó ide visszajönni.

– *Ha dióhéjban összefoglalható lenne, mit emelne ki: mi mindent jelent Önnek az a majd' negyven év a Bikini együttesel?*

– Ha csupán idáig tartana az élet, és holnap már nem élnék, akkor is azt mondanám, hogy csodálatos negyven év volt, illetve nekem 37 esztendő, hiszen három évvel később érkeztem. Ezek csakugyan csodás évek voltak. Minden jó volt. Amikor a '90-es évek elején leálltunk, az is jó volt, mert csomó új muzsikussal zenéltem együtt, többek között az Omega zenészeivel is együtt játszottam éveken keresztül, Mihály Tamás volt a zongoristánk. Az is jó volt, amikor újrakezdtük a Bikinivel. Családi emlékeimmel összefonódik az egész, hiszen amikor Lojzival (Németh Alajos basszusgitáros, zeneszerző, dalszövegíró, az ő ötlete alapján alakult meg a Bikini – a szerző megj.) leültünk és megállapodtunk, hogy újrakezdjük, akkor este hazamentem, és a várandós feleségem azzal fogadott, hogy jön a gyerek. Bevittem a kórházba éjszaka a feleségemet, és másnap délelőtt meg-

született Daniella. Innentől kezdve családdal jártam koncertekre. Még ezután született egy fiú-lány ikerpár, Bálint és Loretta. A fiatalember, aki az előbb benézett, a fiam, nemegyszer elkísér a turnékra. Visszatérve Daniellához: ő volt az én szerencseangyalom. Ahogy ő megszületett '96 februárjában, attól kezdve minden sikerült nekem a zenei és üzleti életben egyaránt, bármibe fogtam. A sors hozta így, biztos vagyok benne.

– *A Bikini negyvenéves jubileumi koncertje májusban hogyan sikerült a budapesti Arénában?*

– Úgy sikerült, ahogy nem is reméltem. Sejtettem, hogy jó lesz, mert tudtam: minden jegy elkelt. Ha teltház van valahol, ott nagyon nehéz rossz koncertet adni. De még annál is jobban sikerült, mint amire számítottam. Minden-minden bejött. Senki egy picit hibát sem ejtett. Tökéletes volt minden. Pedig volt olyan mozzanat, amikor tizenhatan voltunk a színpadon. Tizenhat embert összefogni nem egyszerű. Általában egy tizenhat tagú zenekarnak már van karmestere. Nagyon jó volt, és nagyszerű vendégzenészek léptek föl, egytől egyig kiváló. A négytagú női vonószekartól kezdve a zongoristáig, az ütöstől a szólóhegedűsig mindegyik kitűnő zenész. A lelkem repesett ettől, hogy velük játszhattam. Az Aréna-koncertre a legjobb dalokat válogattuk össze. Egyébként Váradra is szinte ugyanazt a koncertanyagot hoztuk. Annyi a különbség a budapesti és a nagyváradi koncert között, hogy az egyórás akusztikus rész, amit a vonósnegyessel kiegészítve játszottunk, az itteni repertoárból hiányzik. Az Arénában két és félóra volt a koncert, itt másfél óra.

Fotók: Szent László Napok / Tompa Réka

A Bikini a váradi várban

– Sajnos néhány zenésztársa, mint például Gallai Péter billentyűs, már csak az égi zenekarban játszhat...

– Ők már nincsenek velünk, de emlegetjük őket, emlékezünk rájuk. Dévényi Ádám is elment sajnos. A legjobb szövegeinket ő írta, például az *Adj helyet magad mellett*, a *Közeli helyeken* című dalokat. A Covid-járvány idején, az elmúlt három évben sok barát ment el, rengeteg veszteség ért.

– Művészként hogyan élte meg a járványos, karanténos időszakot?

– Bálint fiam már a legelején, 2020 márciusában azt mondta, ne menjek sehová, ő megy majd mindenhová. Otthon zenélgettem. Van saját stúdióm. Gitároztam, énekeltem, zongoráztam. Saját magamat szórakoztattam. Időnként Skype-on, telefonon beszéltem a többiekkel. Épp a járvány előtt fejeztem be a szólólemezemet. Új dalok is születtek a járvány idején, ezeket oda-

adtam egy énekes lánynak. Mindenki kérdi tőlünk, hogy lesz-e még folytatás, várható-e új lemez. Azt tervezem, hogy megírok három-négy szöveget, esetleg dallamot is, megmutatom a többieknek, mindenki hozzáteszi azt, amit gondol, felvesszük és feltesszük az internetre, aztán meglátjuk, a közönség hogyan fogadja. Lojzi azt mondja: azért ne készítsünk új lemezt, mert hiába jövőnk ki új dolgokkal, mindig a régieket akarják hallgatni. Ez igaz is egy kicsit egyébként. Ugyanakkor meg, amikor van egy hosszabb szünet, az emberek kíváncsiak az újdonságokra is.

– A származást, nemzetiséget illetően elég sokszínű a családja. Partiumból származó felmenő is található a családjában.

– Az anyai nagymamám a Szatmár megyei Alsószoporrról származik. Szatmárnémetiben járt iskolába. Később átköltözött a család Bereg-

szászra. Ott ismerte meg a férjét, aki osztrák erdőmérnök volt. A Monarchiában ez annak idején teljesen normális és megszokott volt. Az emberek Kárpátalján úgy tudtak együtt élni, nyolc-tíz náció, hogy az égvilágon semmi bajuk sem volt egymással. Teljesen természetes volt, hogy egy magyar nő egy osztrák férfihoz megy feleségül. Nagymamám kicsit megtanult németül, a férje meg magyarul, de úgy, hogy végül már káromkodni is tudott magyarul. Amikor az első világháborúban besorozták mint német mérnök-tisztet, századosi rangja volt, tartalékos tiszt, mondták neki, hogy osztrák–magyar vegyes ezredbe teszik. Ő meg azt válaszolta, hogy magyar ezredbe akar kerülni, úgyhogy a kaposvári somogyi ezredbe helyezték. Hosszú és bonyodalmas amúgy a család története. Ha leírnám, valószínűleg olvasmányos, izgalmas regény kerekedne belőle.

– *Mennyire zsúfolt a nyári, őszi koncertprogram?*

– Sokszor jövünk a határon túlra. A Partiumban is rengeteget játszunk, meg Székelyföldön is. Felvidéken is sokat vagyunk. Hatvan koncertből harmincat valamelyik határon túli térségben tartunk. Ez most így alakult. A határon túliak lekötötték az időpontokat addigra, mire a magyarországiak felébredtek.

– *Fontos a test és lélek harmóniája. Rendszeresen edz saját testedzési terv szerint. A léleknek pedig a zenélés mellett jót tesz az olvasás meg a macskázás, hiszen macskabarát is, úgy tudom.*

– Gyönyörűszép egyéves, cirmos kandúrcicánk van. Úgy hívják, hogy Tóbiás. Csak akkor szokott nyávogni, ha valami nagyon nagy baj van.

Általában testbeszéddel kommunikálunk egymással. Odajön hozzám, dörgölőzik a fejével, mindig a kezemet keresi, és olyankor tudom, hogy éhes. Ha a lábaival úgy tesz, mintha kaparna, azt jelenti, hogy szomjas.

– *Ha egy szigetre csupán néhány könyvet vihetne magával, tudna választani, mely művek legyenek ezek?*

– Életem egyik nagy élménye volt Mika Waltari *Mikael* című regénye. Csodálatos könyv. Biztos, hogy vinném magammal. Zolától mindenképp vinnék valamit, a *Párizs gyomrát* vagy a *Nanát*. Egy-két Jókai-regény is biztosan kerülne a poggyászaiba, mert nekem Jókai Mór a legnagyobb magyar mesemondó. Volt nekem egy nagyon kedves könyvem. Eredeti, 1901-es kiadás volt, *Arany János balladái Zichy Mihály rajzaival*. Keménytáblás, dombornyomású, csodás könyv az összes balladával, gyönyörű ábrázolásokkal. Imádtuk. Sajnos a költözések során elveszett. Utánanézek, hátha be tudok szerezni hasonlót, ha nem is első kiadásban. Szóval ezek az említett kötetek mindenképpen velem tartanának.

– *Hogyan látja a rockzene, az élőzene jövőjét ebben a furcsa, egyre pörgősebb, egyre inkább digitalizált világban?*

– Ha az ember ma meg akarja szólítani a fiatalokat, ahogy minket is annak idején, zenével lehet megszólítani őket. A mai sztárokért ugyanúgy rajonganak, mint én akkoriban a Beatlesért. Nekem a Beatles volt a mindenem, Paul McCartney volt a kedvenc zeneszerzőm, zenészem. Egy-két héttel ezelőtt hatalmas élmény ért. Ausztráliában, Sidney-ben lakik egy barátom, aki szeretett volna részt venni májusban a születésnap nagykoncertünkön, de nem tudott hazarepülni,

és kérdezte, hogyan tudná megnézni a felvételt. Mondtam neki, hogy kilencven százalékos esély van rá, hogy fent van a Youtube-on. Megtalálta, végignézte, megmutatta az ausztrál szomszédainak: „Nézzétek, ez a barátom”. A szomszédok megjegyezték: tavaly itt volt Paul McCartney Sidney-ben, ez ugyanolyan minőség. Nagyon jól esett nekem, hogy Paul McCartney-hoz hasonlítottak. Szóval a fiatalokat zenével lehet megszólítani. Fontos, hogy a zene legyen része az életüknek, mert a zene formálja és karbantartja a lelket. Mindig két dolgot szoktam javasolni a fiataloknak. Egy: tanuljon meg valamilyen hangszeren játszani, teljesen mindegy, milyen zeneszerszám,

szájharmonika, hárfa vagy citera, csak hangszer legyen, s onnantól másképp fogja látni a világot. Kettő: kezdjen el sportolni, ha eddig nem sportolt, mozogjon rendszeresen. A sportot akármikor el lehet kezdeni, akár ötven-, hatvanévesen is. A rendszeres testmozgás karbantartja a testet. Ha az ember életének része lesz a zene meg a sport, akkor az egyfelől azért nagyon jó, mert sokáig fog élni, másfelől meg boldogan fog élni, harmadrészt pedig mint boldog ember a körülötte lévők életét is boldoggá fogja tenni.

– *Köszönöm szépen a beszélgetést.
Adjon az ég minden jót!*

Tóth Hajnal

Jókai Mór nagyváradi látogatása

Kolozsvárott 1902. október 12-én avatták fel Fadrusz János monumentális szoborcsoportját, amit egyszerűen csak Mátyás-szoborként emlegetünk. Az avatási ünnepségen részt vett nagy írónk, Jókai Mór is ifjú feleségével, Nagy Bellával.

Mielőtt az írófejedelem és neje vára-di látogatásáról íránk – természetesen az akkori sajtó cikkeit felhasználva –, idézzük Ady Endrét, aki a *Nagyváradi Napló* 1902. október 11-én megjelent számában már tudósított a sok budapesti híresség, köztük a Jókai pár kolozsvári utazásáról, megemlítve, hogy sokakkal ellentétben Jókaiék kiszálltak

a nagyváradi állomáson, ahol éljenző tömeg fogadta. Ady szerint: „Zengett az éljen a nagyváradi pályaudvaron. A Jókai párt az októberi sugárözönnél melegebb és tisztább szeretet ömlötte körül.”

A *Nagyváradi* 1902. október 14-én megjelent számában részletes tudósítást olvashatunk Jókai látogatásáról. „A magyar irodalom fejedelme, Jókai Mór tegnap Nagyváradra érkezett bájos, viruló neje társaságában. Az a lelkesedés, az a rajongó szeretet, amely minden magyar ember szívében él halhatatlan poétánk iránt, impozánsan nyilatkozott meg ez ünnepen, úgy a

vasúti fogadtatás alkalmával, mint a színházban és a társas lakomán. Jókai Mórt lépten-nyomon a leglelkesebb ováció vette körül, amerre megfordult, óriási sokaság kíserte, ami az ősz költőfejedelmet láthatóan kedvesen érintette és meghatotta.”

Hatalmas ünneppé tette Nagyváradi lakossága Jókai itteni látogatását. Amint azt fentebb, az Ady Endre által írt tudósításban olvashattuk, rajongói már a Kolozsvárra való utazáskor is nagy tömegben várták az író a vasútállomáson, de a visszaúton, amikor tudták, hogy a házaspár Nagyváradon tölt egy napot, sőt az éjszakát is a városban tölti, ha lehet, még nagyobb számban várták az érkező vonatot. Ott voltak a város előkelőségei, a Szigligeti Társaság tagjai, a hírlapírók, a teljes színtársulat, egyszóval a város társadalmának minden csoportja képviseltette magát. Az utcán a diákok képeztek sorfalat, zászlókkal, ünnepi ruhába öltözve várták a délutáni kolozsvári vonat érkezését. A vasúti

síneket ellepő tömeget „csak a Butkay állomásfőnök és Várady Ignác h. főnök éber vigyázásának köszönhetően” nem érte a legkisebb baleset sem.

A vonatról leszálló író és nejét sorban köszöntötték Rádl Ödön és Bodor Károly a Szigligeti Társaság részéről, Rimler Károly polgármester, Somogyi Károly színigazgató, Hoványi Géza, a színügyi bizottság elnöke. Az ünnepi beszédek elhangzása után a Jókai házaspár iskolás leánykák sorfala közt vonult az állomás végén lévő kijáratig, ahol a város „pompás diszfogata és diszhajdúja” várt rájuk. A tömeg az utcákon is a végigkísérte a fogatot, a Rimanóczy-szállóban lévő szállásukig. Az eseményről tudósító hírlapíró szerint a kísérő fogatok számát kétszázra lehetett becsülni.

Ezrekre menő volt a sokaság – a tudósítás szerint – a Rimanóczy-szálló Sebes-Körös partjára néző kapujánál, a díszes fogat érkezésekor és addig zúgott az éljenzés, amíg Jókaiék Révai Mór országgyűlési képviselő, Somogyi

Károly színigazgató és több váradi hírlapíró társaságában be nem mentek a szállodába.

Az író és neje számára a szállodában az első emeleten a 46. számú szobát tartották fent. Ennek a szobának az erkélye pont a Bémer térre néz. A szobában a 77 éves Jókain még sokáig nem látszottak a fáradtság jelei, és még jó ideig beszélgetett az őket felkísérő urakkal. Búcsúzáskor a színigazgató még egyszer megköszönte, hogy az ő és a társulat meghívására megálltak Nagyváradon, és hogy részt vesznek a tiszteletükre rendezett díszelőadáson.

A vendégek távozása után pár perccel Jókai kilépett a szálló erkélyére, ahonnan az összegyűlt tömeget rövid beszéddel üdvözölte. Megköszönte a „gyönyörű” fogadtatást, és sok jót kívánt a városnak, áldást a népére.

Az üdvözlő szavakra válaszul újra kitört a lelkesedés zaja, ami még azután is tartott, miután az író visszatért szállodai szobájukba. Ekkor már az újságírók is eltávoztak, magukra hagyva a párt, akiknek délután fél hatkor a Szigligeti Társaság tisztelegő küldöttség kellett fogadniuk.

Ez meg is történt. Pontban fél hatkor a Szigligeti Társaság küldöttségét a szállodai szoba ajtajában fogadta Jókai Mór. Rádl Ödönt, Sipos Orbánt, Imrik Pétert, Bodor Károlyt, Adorján Ármint, Huzella Gyulát és Winkler Lajost több újságíró is kísérte. Miután a társaság tagjai sorra bemutatkoztak, Rádl mondott rövid üdvözlő beszédet: „A Szigligeti Társaság hódolatát jöttünk bemutatni Méltóságoknak. Kívánjuk, hogy érezzék jól magukat e város falai közt, mely hódolattal és lelkesedéssel fogadta önöket. Végül kérjük méltóságokat, hogy a tiszte-

letökre rendezett estélyen megjelenni méltóztassanak.”

Jókai válaszában pályatársainak és barátainak nevezte a küldöttség tagjait, és elmondta, hogy milyen nagy megtiszteltetés és kitüntetés számára a meghívás és a lelkes fogadtatás azoktól, akik a város szellemiségének irányítói.

Ezután a következőket mondta: „Ti vagytok annak a szellemi életnek, amely Nagyváradot metropolisszá emelte, irányítói és művelői. Ti vagytok itt a művészetnek, költészetnek, irodalomnak vezérei. Vissza fogok emlékezni mindig erre a lelkes fogadtatásra. Nagyváradnak régi törekvése folyton kiemelkedőbb irodalmi fészekké lenni. Én ide mint egy testvér intézetnek, a Petőfi Társaságnak elnöke jöttem, hogy kezet szorítsak veletek rokon törekvéseitekben.”

A továbbiakban Jókai elmondta, hogy véleménye szerint Magyarországot nem a hódítások, hanem a kultúra fogja nagygyá tenni, mert a nemzetben van szellem, de ez még kevés, ehhez levegő kell. „Szorítsunk kezet e célra, hogy a nemzet a szellem erejével gyarapodjék és hódítson, azzal a tökélyel, mely szellemi fensőbbiségénél fogva megilleti. Többször voltam e városban, és a szellemet mindig megtaláltam, most pedig sokszorozattan. Köszönöm a meghívást, és ha egészségi állapotunk megengedi, akkor elmegyünk.”

Jókainé is nyilatkozott az újságíróknak: „Az urak különben nagyon jók voltak hozzám a múltban, nem tudom, hogy a jelenlévők valamennyien-e, de általánosságban a nagyváradiaknak meg kell köszönnöm irántam tanúsított jóindulatukat. Hiszen tudják, hogy mire célozok.” Itt Jókainé az agg íróval kötött házassága miatt őt ért kritikákra, sőt

vadásra utalt, miszerint csak érdekből, az anyagiak miatt ment feleségül hozzá.

Ezek után a házaspár még egy rövid ideig társalgott az újságírókkal és a küldöttség tagjaival, majd a delegáció távozott, de az író még marasztalta az újságírókat, hogy a kolozsvári szobor leleplezéséről és egyéb érdekességekről tájékoztassa őket.

Az est egyik fénypontja a Szigligeti Színházban tartott díszelőadás volt, amelyen ott volt Nagyvárád előkelő közönsége. A nézőtér zsúfolásig megtelt az ünneplőkkel, akik mind látni akarták az agg író és ifjú nejét. „A sokáig emlékezetes ünnepi előadásért a színház igazgatósága mindent megtett, hogy lehetőleg fényessé tegye. A páholy és a földszint közönsége estélyi tolettben jelent meg, még a karzat ülőhelyein is elegáns publikum jelent meg” – olvashatjuk a tudósításban.

Az előadás este 7 órakor kezdődött, de az író és neje a városi dízkocsival már negyedórával a kezdés előtt megérkezett a színház elé, ahol Somogyi

színigazgató fogadta őket és kísérte fel az első emeleti városi páholyhoz. Itt Hoványi Géza üdvözölte a párt és vezette be a páholyba. Amint a közönség észrevette a vendégeket, hatalmas éljenzésben tört ki, amit Jókai többszöri meghajlással köszönt meg.

A díszelőadás a *Szigetvári vértanúk* első felvonásával kezdődött, majd a *Cigánybáró* első felvonása következett. Az előadás este 9 órakor ért véget, a nézők szünni nem akaró tapsa és éljenzése közepette. Végül a pár elhagyta a színház épületét, és a díszfoggattal a Fekete Sas szállóhoz hajtattott, ahol tiszteletükre a Szigligeti Társaság fényes bankettet rendezett.

Lássuk, mit ír erről a különleges társadalmi eseményről a *Nagyvárad*: „A nagy költő tiszteletére fényes lakoma volt a Fekete Sas alsó termében. A patkó alakú asztal mellett előkelő társaság volt együtt, az asztalfőn Jókai Mór, Jókai Mórné, Rádl Ödön, Huzella Gyuláné, Rimler Károly, Hoványi Géza dr. foglaltak helyet.”

Ezután hosszú felsorolás következik az asztalnál ülők neveivel, és ahogy olvassuk a neveket, ott volt a korabeli Nagyvárad teljes „intelligenciája”. Ügyvédek, gyárosok, nyomdászok, laptulajdonosok, újságírók, színészek, egyszóval a teljes palettája Nagyvárad akkori „úri közönségének”. Ragadjunk ki pár nevet, a teljesség igénye nélkül a sokadalomból, amelyek a ma olvasójának is ismeretek lehetnek: Ámon Margit, Bilkey Irén, Moskovits Farkasné, Moskovits Mórné, Laszky Árminné, Lévy Mártonné, Fehér Dezső, Adorján Ármin, Moskovits Miksa, Szücs Dezső, Ady Endre, Hegyesi Márton, Lévy Márton, Laszky Ármin, Erdélyi Miklós, dr. Iustin Ardelean, dr. Rácz Ödön, Moskovits Farkas, Halász Lajos és sokan mások.

Az első köszöntőt Rádl Ödön a Szigligeti Társaság nevében olvasta fel, kiemelve Jókai emberi és írói nagyságát: „Ami szép, ami jó, ami nemes az emberi életben, az mind benne van Jókai műveiben, nyelve bűbájában, stílusa szárnyalásában. S amilyenek a művei, olyan az egész ember, csupa jóság, csupa szeretet. Ebben rejlik az ő nagysága, ezáltal emelkedik mérföldekre a veristák, a naturalisták fölé. Hódolattal hajtja meg a Szigligeti Társaság zászlaját előtte, aki munkásságával örökre lekötelezte nemzetét, akit csak szeretni, dicsőíteni kell.”

Jókai Mór válaszköszöntőjét nagy taps követte, majd dr. Dési Géza mondott szellemes pohárköszöntőt az író feleségének tiszteletére. A pohárköszöntők sorában Pintér Imre az írot, Fehér Dezső Rádl Ödönt, Halász Lajos pedig Rimler Károlyt köszöntötte. Iustin Ardelean mint román hírlapíró lelkes köszöntője következett, poharát természetesen az íróra és nejére üritette. A köszöntőre Jókai azonnal reagált: „A régi időkben románok is küzdöttek a nemzeti seregben. Kívánom, hogy magyarok és románok nemes versenyben egyesüljenek a közös haza megvédésére.”

A tudósító szerint a legszebb és legmeghatóbb köszöntőt Huzella Gyuláné mondta, aki utalt arra, hogy régen Jókai az őt köszöntő hölgyeket megcsókolta. Köszöntőt mondott még Hegyesi Márton és Kovács József főhadnagy. Utóbbi beszédére az író megint külön válaszolt, emelve poharát a magyar honvédségre. Éjfél múlt, amikor az író és neje zúgó éljenzés közepette elhagyták a termet és szállásukra hajtottak.

Arról már nem tudósít a lap, hogy másnap mikor hagyta el a Jókai pár a szállodát és Nagyváradot, de az tény, hogy e rövid látogatás és az íróval való személyes találkozás mély nyomot hagyhatott azokba, akik megélték azt.

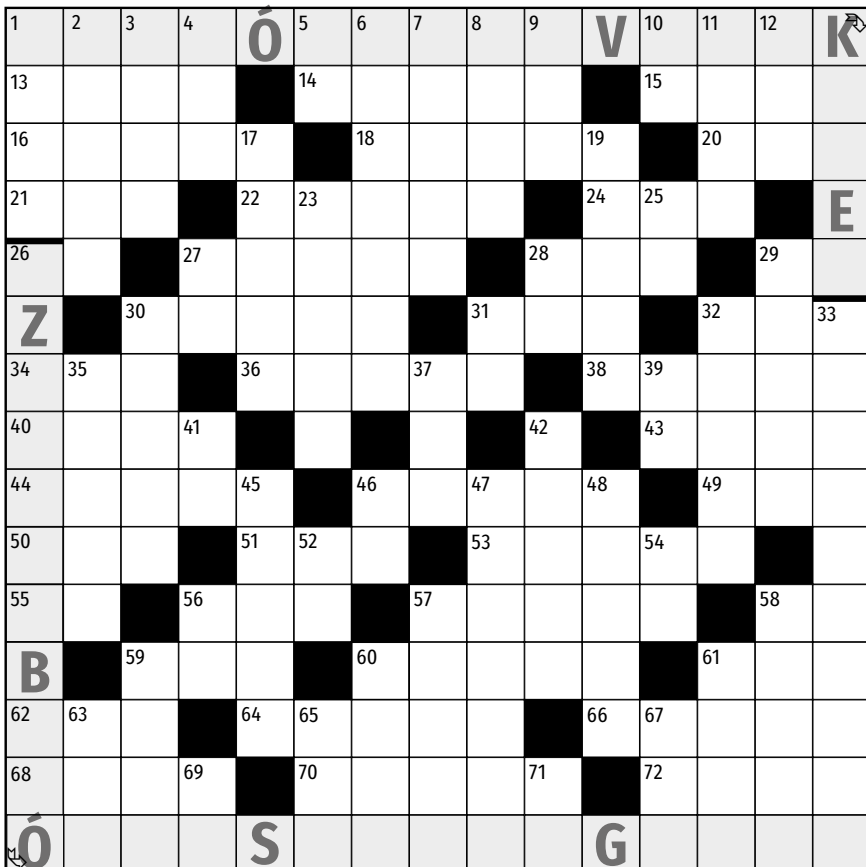
Farkas László

Államférfi véleménye

Benjamin Franklin (1706–1790) amerikai politikus, természettudós, feltaláló, író, párizsi követ (1776–1785) egyik megállapítását idézzük a rejtvényben a vízszintes 1. és a függőleges 26. alatt.

VÍZSZINTES: 13. Turzás. 14. Gép forgórésze. 15. Híres magyar bohóc volt. 16. Karibi sziget. 18. Kelme színezési módja. 20. Ipari növény. 21. Méhek lakása. 22. Sergio ... – olasz filmrendező (1929–1989). 24. A vi-

lág ... – Jules Verne regénye. 26. A, a, a. 27. A ... család – sikeres rajzfilm. 28. Ritka férfinév. 29. Saját kezűleg (röv.). 30. A másik oldalra. 31. 12 hónapig tartó. 32. A Tisza mellékfolyója Máramarosban. 34. E napi. 36. Férfi énekhang. 38. Rendezget. 40. Létezni. 43. Ilyen a sínen mozgó ajtó. 44. Hangszer. 46. Állatok testrésze. 49. Értéktelen holmi. 50. Tag betűi. 51. Eladásra szánt termék. 53. Ritka női név. 55. Kötőanyagban van! 56. Beszéd része. 57. Piactér az antik gö-

rög városokban. **58.** Cicafarok! **59.** ... Marino – európai állam. **60.** Maszk. **61.** Az oxigén és a stroncium vegyjele. **62.** Sablon része! **64.** Valami révén. **66.** Község a Tisza-tó partján. **68.** Működő. **70.** Trója másik neve. **72.** Házbérlő.

FÜGGŐLEGES: **1.** Külső megjelenés. **2.** Több darabból összeállít. **3.** Hónap közepe. **4.** ... lázadása – Oscar-díjra jelölt magyar film (1983). **5.** Török autójel. **6.** Lapos sportszán (ék. h.). **7.** Akkád eposz. **8.** Semmelweis Orvostudományi Egyetem (röv.). **9.** Lärmás felfordulás. **10.** Névelő. **11.** Magyar énekesnő. **12.** Angol sör. **17.** Ájult. **19.** Futár (rég.). **23.** Katonai szervezési egység. **25.** Reményik Sándor névbetűi. **27.** Múltni kezd! **28.** Derékszj. **29.** Magánszám. **30.** Íráshoz való folyadék. **31.** Kis folyóvíz. **32.** Női név, de gyomnövény is. **33.** Verdi operája. **35.** Balaton-parti település. **37.** Arra a helyre. **39.** Keresztül. **41.** Csacsibeszéd. **42.** „Kapott” rokon (ék. h.). **45.** Ide-oda mozgató. **46.** A fluor és az urán vegyjele. **47.** Hazug állítás. **48.** Nem fajtiszta (kutyá). **52.** Vés. **54.** Kettőzve: magyar város. **56.**

Sütő András névbetűi. **57.** Delon személyneve. **58.** Ragadozó hal. **59.** Rövid nadrág. **60.** Túlra puskát használ. **61.** Algériai kikötőváros. **63.** Jó a szeme. **65.** ... Taylor – amerikai filmszínésznő. **67.** Nála lejjebb. **69.** ... Kenzaburó – Nobel-díjas japán író. **71.** Nátrium.

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos Várad-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **október 31.**

Szeptemberi rejtvényünk (*Albert Schweitzer véleménye*) helyes megfejtése: „Minden ember anynyit ér, amennyi szeretet van benne.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BERTHA ZOLTÁN (1955, Szentés) József Attila- és Arany János-díjas magyar irodalomtörténész, kritikus, Debrecenben él, a Károli Gáspár Református Egyetem nyugalmazott docense. Számos tanulmánykötete és monográfiája a határon túli, főként az erdélyi magyar irodalommal foglalkozik. Legutóbbi kötete: *Nemzet a csillagokban* (2016).

CZILLI ARANKA (1982, Kovászna) költő, író, magyartanárként dolgozik szülővárosában. Kötetei: *Nyitott ablak* (versek), 2018; *A varázslatos szekrény* (versek és mesék gyerekeknek és felnőtteknek), 2020; *Késsel és villával* (versek), 2022.

DOMONKOS LÁSZLÓ (1951, Szeged) író, újságíró, televíziós szerkesztő. A *Trianoni Szemle* egyik szerkesztője, a RETÖRKI munkatársa. Háromtucatnyi kötetének két legutóbbika 2022 végén jelent meg: *Magyar Moldova – Helyzetjelentés az erózió állásáról és Gúzsban tánc – A magyar irodalom története 1956–2021*.

FÁBIÁN JUDIT (Nagyvárad, 1978) német–angol szakon végezte egyetemi tanulmányait. Versei és prózai folyóiratokban, antológiában, internetes felületeken jelentek meg. Önálló kötete: *Edzés kábelben* (2015).

HADNAGY JÓZSEF (1950, Kolozsvár) költő, mérnök–közgazdász, a BBTE-n szerzett diplomát, 1989 októberében Magyarországra szökött. Megjelent kötetei: *Égő fák* (1994); *Szürkén túli fények* (1996); *Mint szép mesék kalóza* (2000); *Hajnaltól hajnalig* (2006), *Labirintus* (2009), *Kő és tükör között* (2014), *Kronosz kövei. Szeptemberi versek* – szerzőtársa Albert-Lőrincz Márton (2017). Készülő kötetének címe: *Jöttment idő*.

LOKODI IMRE (Mikháza, Maros megye, 1960), műszaki tanulmányait Marosvásárhelyen és Kolozsváron végezte, jelenleg újságíró, Marosvásárhelyen él. Prózát erdélyi és magyarországi szépirodalmi folyóiratokban közöl, legutóbbi novelláskötete a *Nekuláj almája* (Mentor Kiadó, 2016).

LŐRINCZ GYÖRGY (Kápolnásfalu, 1946) író, újságíró, esszéista és a szociográfiai publi-

cisztika művelője, Székelyudvarhelyen él. Kéttucatnyi könyve jelent meg, legutóbb a *Ma éjjel eljövök érted* (Magyar Napló, Budapest, 2021) című prózakötet.

MÉSZÁROS ZOLTÁN ENDRE (1974, Margitta) orvos, szülővárosában érettségizett, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen végzett 1999-ben, másfél év-tizedig Kaposváron élt, 2014 óta dolgozik Svédországban, ahol a nyköpíngi intenzív osztály részlegvezető főorvosa.

SIMÓ MÁRTON (1963, Urikány) író, publicista, szerkesztő, civil aktivista, Székelyudvarhelyen él. Költőként indult, ám később fokozatosan rátért a prózára, több novelláskötet és regény szerzője. Ezek közül a két legutóbbi: *Gerzson szép délutánja* (2020) és *Iker* (2022).

SZALAY KÁROLY (1929, Kecskemét) József Attila-díjas magyar író, irodalomtörténész, szerkesztő, újságíró, kiadóvezető, főiskolai oktató, számos szakmai és társadalmi elismerés birtokosa, negyven önálló kötet szerzője. 2001–2005 között a *Lyukasóra* főszerkesztője volt, Budapesten él.

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ (1957, Erdőszentgyörgy) költő, prózaíró, publicista, Marosvásárhelyen él. Kötetei: *Kételemek között*, 2016 (versek); *A montevidói lány*, 2021 (tárcák).

SZILÁGYI FERENC HUBART (1952, Érmihályfalva,) költő, elbeszélő, műfordító, képzőművész, szülővárosában él. Emlékérem- és plakettkésztőként is ismert, féltucat vers- és két prózakötetet szerzője, Shakespeare szonettjeinek újrafordítója (2021).

UDVARDY ZOLTÁN (1964, Budapest) újságíró, szerkesztő, kritikus, író, szülővárosában él. Helyszíni riportot írt az 1990-es marosvásárhelyi pogromról. Közel tíz éven át tudósította az SBS Radio ausztráliai közszolgálati adó magyar adását. Kötetei: *12 elgépelt oldal* (novellák, 2015), *Izgatás Babylonban* (regény, 2018), *Sóval hintették be. Pozsonyligetfalu – Egy népirtás története* (szociográfia, 2022).

RÉGEN ÉS MOST ● A régebbi képen a váradi Széles utcát látjuk, a régi, favázás, átalakított Siemens villamossal, amint az Olaszi temető felől a Körös-híd felé halad, békét és nyugalmat sugárzó családi házak előtt. Az alsó képen a „szocialista szisztematizálás” idején lebontott házak helyére épített „blokkok”, a kábelrengeteg és a parkoló autók uralják a tájat.

Kép és szöveg: Farkas László

